

16. SEPTEMBER XLIII AASTAKÄIK

KÕIGI MAADE PROLETAARLASED, ÜHINEGE!

Eesti NSV
Kultuuriministeeriumi
ja loominguliste
liitude häälekandja

37 • 1983

SIRP ja VASAR

HARKU METSKONNA METSAÜLEM ALEKSANDER LEEMET
(paremal) JA METSNIK HEINO VARES. MATI HIE FOTO

18. SEPTEMBER — METSATÖÖTAJATE PÄEV

TALLINNA ÜLJKOOL
Akadeemiline
Raamatukogu

SÕNARELVAGA

Mie ideoloogilised vastas-
sed, eeskätt ameerika
imperialismi apoloogidid
annavad endale aru sellest,
kui suur on kunsti ideoloogiline
mõjujõud. Kui kümne aastat
eest tuli Moskvas teatrilavale
näidend, mis rääkis sellest,
kuidas Ühendriikide ühes
lõunapoolses linnas mõrvati
mees, kelle saatust meenutas
Martin Luther Kingi elu ja
surma, siis saatis USA saat-
kond Moskvas mitu ärevat te-
legrammi oma maa Riigide-
partemangule, jutustades üm-
ber näidendi sisu, informeerides
publikuvastuvõttust ja
tuues ära autori elulooandmed
(mitu aastat hiljem rääkis
mulle sellest New Yorgis
Ühendriikide informatsiooni-
agentuuri USIA endine töö-
taja).

Washingtonis jälgitakse tä-
helepanelikult kõiki meie maa
kultuurisündmusi, püütakse
aktiivse ideoloogilise hoiakuga
kirjanikke ja kunstitegelasi
diskrediteerida. Vihase filipi-
kaga ründasid Ameerika ra-
diohääled näiteks maailma-
kuulsat filmi- ja teatriteatris-
sööri Sergei Jutkevitsit artikli
«Ideoloogia ja kunst» eest, mis
ilmus ajakirjas «Teatr»; USA
ajakiri «Newsweek» nimetas
hiljuti nõukogude heliloojat,
kelle loomingut naudidavad tõe-
lised muusikaaustajad paljudes
riikides, «muusikast propagan-
da tegemise spetsialistiks».

Ühes Ladina-Ameerika riigis
räägiti mulle, kui innukalt
töötleb USA kohalik saatkond
tolle maa kirjanikke ja kunsti-
asi. Saatkond tegutseb
nii viisil. Esimene: siuna-
takse, hirmutatakse, diskredi-
teeritakse neid kunstnikke, kes
pühendavad oma teosed võit-
lusele riigi rahvusliku sõltu-
matuse eest, Ameerika mono-
polide diktatuuri vastu. Teine:
rõhutatud, silmakirjalik tähe-
lepanu neile, keda Washington
tahab enda poolele meelitada
või vähemalt neutraliseerida.
Neid poputatakse, kiidetakse
nende annet, mis polevat leid-
nud väärilist hindamist, paku-
takse retsensioone, preemiaid,
kirjastamisvõimalusi. Mõistagi
ei tohi kirjanik edaspidi kirju-
tada (režissöör lavale tuua)
teoseid, mis pole Washingtoni-
le meelt mööda...

Läänes on kunst peaaeg-
kult kutsutud teenima kommu-
nismi- ja Nõukogude-vaenu-
likku propagandat. Kui paljud
kirjanikud, dramaturgid, näit-
lejad, režissöörid on kasvata-
nud ja kasvatavad vihkamist
kõige vastu, mis seotud Nõuko-
gude Liidu ja kommunismiga!
Ent ei kunagi varem, ka kül-
ma sõja kõige süngemal päe-
vil pole kunstivahenditega
tehtud antikommunismipropa-
gandat nii globaalses ulatuses
nagu praegu. Kõik, mis oli
meie jaoks varuks kogutud
nõukogude võimu 65 aasta kes-
tel, kogu laimu- ja emotsio-

naalse desinformatsiooni arse-
nal on hoidlatest välja otsitud,
uendatud, ülehäälestatud,
«aktualiseeritud» ning käiku
antud. Raamatukauplustesse,
tele- ja kinoekraanidele ning
teatrilavadele aga tuuakse iga
päev aina uusi, otsekui voolu-
liinil toodetud teoseid, millel
on üksainus eesmärk — kutsu-
da esile vihkamist Nõukogude
Liidu, nõukogude inimeste,
sotsialistliku sõprusühenduse
vastu, kõigi nende vastu, kel-
lele kommunismiideed või siis
lihtsalt rahvusliku sõltumatuse
ja sotsiaalse õigluse ideed on
edasiliikumise majakaks.

Hollywood muudkui võib-
laimufilme, näiteks sellest, kui-
das habetunud, hirmuäratava
välumusega venelased maandu-
vad Alaskal eesmärgiga lõigata
läbi naftajuhe, jätta Ühend-
riigid energiat ja sellises
«soodsas» olukorras alustada
kolmandat maailmasõda. Tele-
autorid lõikavad välja kaadreid
esimeste viisaastakute aegse-
test Nõukogude dokumentaal-
filmidest, mis rääkisid nende
aastate raskustest, kleeibivad
neist kokku telefilm ja hüüa-
vad: «Näete siis nüüd, milline
on kommunism!» Filmitegelas-
kid võtavad Mihhail Rommi
toreda filmi «Kolmteist» ja
teevad selle ümber — muidugi
Nõukogude-vaenulikuks. Nad
annavad populaarsele näitle-
jale Che Guevara osa, filmi
kogu laimulaeng aga peab teeni-
ma ühtainsat eesmärki —
veenma vaatajaid, et Che Gue-
vara tapjaiks polnud mitte
LKA agendid, vaid kommu-
nistid... Ja nõnda edasi.

See kõik pole loomulikult
tõeline kunst, vaid kunsti imi-
tatsioon, mõnikord vähem,
mõnikord rohkem õnnestunud,
mõnikord kommertsedukaski.
Tõeline kunst ei saa kutsuda
liitlaseks fašismi, sõda, hirmu,
natsionalismi, rassismi. Kuid
see ei tähenda hoopiski, et
võltsing ei mõju hukutavalt fi-
listrile, liiatigi säärasele. Kes
pole suuteline seda tõelistest
kunstist eraldama.

Olin hiljuti Nõukogude Ra-
hukaitsekomitee delegatsiooni-
ga Ühendriikides. Ühes Kali-
fornia väikelinnas tuli mu
juurde kümneaastane tüdruk
ja, oma meeletust vaprustest
kahvatu, küsis värisevi hääli:
«Miks teie, venelased, meid
nii vihkate? Miks te tahate
hävitada mind ning mu isa ja
ema?»

Natuke eemal seisid, kaelad
õieli, tema ema ja isa, kes olid

Ajaleht «Pravda» avaldas
hiljuti rubriigis «Ideelisus ja
meisterlikkus» kirjaniku ja
publisti, NSV Liidu riikliku
preemia laureadi GENRIH
BOROVIKU ideoloogilise võit-
luse probleeme käsitleva pi-
kema kirjutise, mille avalda-
me mõningate kärbetega.

saatnud tüdruku esitama vene-
lastele seda koletut küsimust.
Pärsin omakorda:

«Kust sa võtad, et me teid
vihkame? Miks sa arvad, et me
tahame hävitada sind ning su
ema ja isa?»

Tüdruk väärutas kohmetult
pead, vaatas üle öla vanemate
poole ja vastas:

«Olen seda näinud kinos ja
televiisoris, sellest lugenud
lasteraamatutest...»

JUUNIPLEENUM

'83

Nõukogude sotsialistlik kunst
pole kunagi kasvatanud ega
kasvata nõukogude inimestes
vihkamist teiste rahvaste vas-
tu; isegi sõja ajal hitlerliku
Saksamaa vastu tegime selget
vahet hitlerismi ja saksa rah-
va vahel, ehkki see oli noil
aastail tihti üleüldiselt raske.

Kuid iga nõukogude kunst-
nik annab endale aru, millises
maailmas me elame, mäherdu-
se pärast emotsionaalse mõju-
tamise masinavärk on käima
pandud globaalses võitluses
inimloomuse pärast ja kui
tähtis on praegu maailmale ja
meie rahvale nõukogude kunsti
ideoloogiline, poliitiline ak-
tiivsus.

«Me kõik näeme, kuidas
rahva kultuuritaseme tõustes
kasvab kunsti mõju inimeste
mõistusele. Seega suurenevad
ka kunsti võimalused aktiiv-
selt sekkuda ühiskonna ellu.
See tähendab: tohutult suure-
neb kunstitegelaste vastutus
selle eest, et nende käes olev
võimas relv teeniks rahva üri-
tust, kommunismi üritust.»

Need on sõnad Juri Andro-
povi kõnest NLKP Keskkomi-
tee juunipleenumil.

Kommunismi üritus on ideo-
loogilises mõttes eeskätt uue
inimese kasvatamine, võitlus

inimeste mõistuse pärast. Ja
nõukogude kultuuritegelase
suur, vastutusrikas, õilis üles-
anne on rääkida maailmale
tõde meie sotsialistlikust kodu-
maast, meie elulaadist. Võitlus
inimeste mõistuse pärast on
lõppkokkuvõttes rahuvõitlus.

Meie kultuuril on tugevad
maailma asjadesse, rahuvõit-
lusse, fašismivastasesse võitlus-
se sekkumise traditsioonid, mil-
lele panid aluse Gorki ja Ma-
jakovski ning mida on jätku-
nud meie kirjanduse ja kunsti
parimad esindajad. Ent küllap
on meil veel ka rohkesti re-
serve. Tegevuspõld on avar.
Meie poleks sootuks liiast
kunstiloomingu suurem ideo-
loogiline ja poliitiline mõju-
kus, suurem ründavus kõigis
kirjandus- ja kunstis.

Meele teeb mõruks, kui kuu-
led tuntud poeedi, dramaturgi
või režissööri suust üleolevat
ütlemist: «Ma pole poliitikas
asjatundja. Eelistan üldinim-
likku, igavest: maa, lilled, hing,
armastus...»

Ent kui inimene ei orientee-
ru poliitikas, ei taipa, mis proble-
emid seisavad maailma ees,
siis kuidas võib ta end
kunstnikuks nimetada, liiatigi
nõukogude kunstnikuks — hin-
geineneriks, inimõpeteks väl-
jendajaks?! Ning kas oleks ol-
nud mõeldav niisugune fraas
näiteks Tolstoi, Gorki, Kupri-
ni, Korolenko suust?! Või Fa-
dejevi, Afinogenovi, Fedini,
Tšerkassovi, Prorokovi suust?!

On öeldud, et muusade tee-
nimine ei talu argisekeldusi.
Seda küll. Kuid niisama õige
on, et muusade teenimine ei
talv külma, ükskõikset, enese-
ga rahulolevat südant.

Muidugi unistab iga kunst-
nik sellest, et tema teosed kan-
nataksid välja ajaproovi. Kuid
nüüdismaailmas toimuv on
inimkonna tuleviku jaoks nii
tähtis, et ajaproov sisaldab
praegu ka nõudliku küsimuse:
mida sa täna teed selleks, et

inimkond eksisteeriks homme?
Sest kunstniku tänase sekku-
miseta maailma asjadesse,
võitlusse mõistuse pärast pole
lihtsalt mõeldav homme päev
ega ajaproov.

Ajaproov... Avara sisuga
mõiste. Kirjandusliku filistri
seisukohalt pole Simonovi luu-
letus «Oota mind», Aleksei
Tolstoi, Boriss Polevoi, Ilja
Ehrenburgi, Vsevolod Višnevski
sõjaaegsed olukirjedused ja
artiklid, Aleksandr Korneitšuk
«Rinne» ajaproovi läbi tei-
nud, nad surid koos sõja lõpu-
ga, poliitilise situatsiooni muu-
tusega. Seda mõistagi üksnes
filistri seisukohalt. Tegelikult
tegid need teosed ära sootuks
rohkem: nad aitasid meil vas-
tu pidada tolle aja proovile,
aitasid püsima jääda, aitasid
võita.

Maailm muutub kitsamaks.
Muutuvad ka paljud arusaad-
mad. Oli aeg, mil kusagilt kol-
kast tulija võis kolm kuud rat-
sutada, ikka ei jõudnud ühegi
riigipiirini. Nüüd läbib surma
toov rakett säärase vahemaa
mõne minutiga. Taevast ja tä-
hed on ajast aega olnud poee-
tide ja armunute inspiratsioo-
nilähteks. Nüüd kavatseb USA
president muuta kosmose tuu-
marelvabaasiks, surmalähteks.

Aastasade eest võisid või-
mumeeste vead anda drama-
turgile ainet lustaka vodevilli
loomiseks. Praegu suureneb
maakeral aina nende inimeste
arv, kelle iga viga võib kaasa-
tuua tragöödiat, seada ohtu
kogu inimkonna olemasolule.

Iga kunstnik peab enne uue
teose kallale asumist endale
selgelt aru andma, millise ko-
ha saab tema teos selles võit-
luses, mis praegu maailmas
käib.

Teisisõnu, jutt on kunstniku
kodanikuhoiakust, parteilisest
ellusuhtumisest. Sellest räägiti
nõudlikult NLKP Keskkomitee
juunipleenumil: «Partei toetab
kõike, mis rikastab teadust,
kultuuri, aitab kasvatada töö-
inimesi arenenud sotsialismi
normide ja põhimõtete vaimus.
Ta suhtub hoolitsevalt talenti-
desse, kunstniku loomingulis-
tesse otsingutesse, sekkumata
töövormidesse ja -stiilisse.
Kuid partei ei saa olla üks-
kõikne kunsti ideelise sisu
suhtes. Ta suunab alati kunsti
arengut nii, et see teeniks rah-
va huve.»

ESTICA

■ Pealkirja «Wenn der Sturm
schweigt» («Kui torm valub») all
ilmus Leipzigiis Anton Han-
sen Tammsaare romaani «Tõde
ja õigus» kolmas osa. Teose tõl-
kis Eugenie Meyer.

■ Ajakirjas «Literaturnaja
Utsoba» nr. 4, 1983, ilmus Olga
Samma tõlkes Jaan Krossi aru-
tus ajaloolisest romaanist peal-
kirjaga «Väljamõeldise vabadus
ja ajaloo tõde».

■ Kirjastus «Vaga» andis
10 000 eksemplaris välja Villem

Grossi romaani «Vaikimise mo-
tiivid», mille on leedundanud
Aldona Kalm. Varem on V. Gros-
silt leedu keeles ilmunud «Tiiva-
sirutus» (1961) ja «Ühe poisi
suvi» (1962).

Berliini (Saksa DV) kirjastus
«Volk und Welt» avaldas järje-
kordse novellivalimiku «Erlese-
nes» V. alapealkirjaga «Uusi
nimised kümnest Nõukogude va-
bariigist». Eestist esindavad va-
limikus A. Valton («Mustamäe
armastus») ja J. Tuulik («Haab»).
Mõlemad novellid on eesti kee-
lest tõlkinud A. Baer.

Käesoleva aasta ehitajate
päeva puhul premeeris NSV
Liidu Ministrite Nõukogu vii-
maste aastate silmapaistva-
maid ehitisi. Nende hulka
kuulus ka Tartu Riikliku Üli-

kooli Teadusliku Raamatuko-
gu uus hoone, mille projek-
teerimise ja ehitamise eest
määrati preemia grupile ins-
tituudi «Eesti Tööstusprojekt»,
Tartu Ehitustrusti ja Tartu

Veel TRÜ teadus- raamatu- kogust

Riikliku Ülikooli töötajatele.
Projekteerijatest said preemia
arhitekt Kalju Valdre, siseku-
jundaja Ülo Sirp, insener Ha-
rald Areng ja projekti peain-
sener Harald Olmet.

Tartu Riikliku Ülikooli uue
raamatukogu on paljud ju-
ba tutvunud seda kasutades
või huviliseks vaatamas käies,
seepärast on käesolevas üle-

vaates käsitletud vaid mõnin-
gaid momente, mis lugejale
ehk teada ei ole. Alustada tu-
leks raamatukogu ajalooost.
1802. a. asutamise ajal kuu-
lus ülikooli raamatukogule um-
bes 4000 köidet Oma maja sai

raamatukogu 1809. a. mil val-
mis ülikooli arhitekti J. W.
Krause projekti järgi toomkiri-
ku varemeist ümberehitatud
hoone. Sellega oli pikemaks
ajaks lahendatud raamatukogu
ruumiprobleem. Ruumipuudus
hoidlates hakkas tundma and-

Möödunud sajandi viimasel aastakümnel hakkas fotograafide arv nii linnades kui ka maal kiiresti suurenema. Enamik neist olid eestlased. See oli fotograafide teine põlvkond, välja õppinud kohalike staažikate fotograafide abilistena või siis päevapildistamise kunsti uurimas käinud Peterburis ja isegi kaugemal. Päevapiltide perre astusid ka kolm venna Kristineid, kellest said sajandivahetuse silmapaistvamad eesti fotograafid.

Kristinide perekond põlvneb Põltsamaa lähisest nii nagu teinegi tuntud fotograafide perekond Jobso-Livenströmid. Sugulussidemed perekondade vahel määrasidki ilmselt noorte Kristinide ametivaliku.

Jüri Kristin oli ametilt ehitusmeister, seetõttu muutis perekond ka peavalv elukohata. Liikudes Jõgeva-Palamuse suunal lõuna poole, jõudis Jüri Kristin möödunud sajandi seitsmekümnendateks aastateks Tartu lähistele. Selleks ajaks oli perekonnas seitse last, neist viis poissi: Jakob (s. 1851), Hans (1857), Mihkel (1860), Jaan (1863) ja Kustav (1867). 1877. a. isa suri ja lapsed pidid hakkama iseseisvalt leiba teenima. Fotograafi elukutse oli sel ajal kõige uudsem ja põnevam, mida võis tahta. Pealegi oli olemas suur eeskuju — tädi Hans Jobso vend Jakob Jobso-Livenström. Nii ei hakanudki Kristinid vennaksed Hans ja Jaan päevapiltide ametit Tartus Sachkeri või mõne sakslase juures õppima, vaid sõitsid 1881. a. Volmarisse (Valmiera), kus Jakob Livenströmil oli fototöökoda linna lähedal Kauguri mõisas. Kuna Livenström liikus pidevalt ringi Lõuna-Eesti keskustes, kus sageli oli kaasas ka vanem poeg Aleksander, siis said vennad Kristinid Volmaris küllalt võimalusi iseseisvalt kätt harjutada. Et aga pildid läksid välja ikkagi Livenströmi signatuuriga, siis ei ole teada ühtegi Kristinide tehtud pilti sellest perioodist.

See sugukondlik fotoettevõtte sai koos töötada vaevalt paar aastat. Mitmesugustel kaalutlustel asus Livenström 1884. a. Viljandisse elama ja Kauguris asuv töökoda jäi Kristinidele. Esialgu püüdsid noored fotograafid tegevust illegaalselt jätkata, varjates end Livenströmi II järgu kaubandusettevõtte patendi taha. Kuid sellele tegi sillakohtunik varsti lõpu ja nõudis ametliku tegutsemisloa hankimist. See saadigi 1885. a. vanema venna Hans Kristini nimele. Ometi ei tahtnud äri tasuda. Livenströmi peamiseks sissetulekuallikaks oli siiski olnud tegevus rändfotograafina, Kauguris ja Volmaris jäi klientuur väheseks. Ettevõtte likvideeriti, Hans Kristin sõitis Peterburi ja asus tööle tuntud fotograafi Bergamasco juurde, Jaan Kristin aga läks tagasi Tartusse ja tõenäoliselt leidis seal tööd mõne kohaliku fotograafi abilisena.

Aastal 1890 avati Tallinnas Endla tänavas Kaarli kiriku vastas vendade Kristinide ühine fotoateljee. Kui suur oli kummagi osa selles ettevõttes, pole teada. Tõenäoliselt oli peaosanik Hans Kristin, kelle nimele vormistati ka ametlik luba. Kuigi töökoja omanikud olid eestlased, nagu seda rõhutati tolaaegses eestikeelse aja kirjanduses, olid paspartuud alul ainult prantsuse keeles: «Frères Christin» ja meenutasid Peterburis töötavate välis-

maiste fotograafide paspartuude. Bergamasco juures töötamine oli peale fototehniliste oskuste juurde andnud ka esinduslikkust.

Paar aastat tegutsesid vennad koos, kuid Jaan Kristinile jäi noorema venna tagasihoidlik osa ilmselt väheseks. Tallin-

kui ka Tallinnas, kasutasid ühise kirjega paspartuud: Vennad Kristinid, Tallinn—Narva (muidugi mitte eesti keeles, vaid alul prantsuse, hiljem saksa või vene keeles). See jättis mulje mitme filiaaliga suurest firmast, eriti kui Jaan Kristin 1898. a. avas veel ühe

ki. Perekondade omavahelised sidemed olid tihedad, sest kui Jaan Livenstroem oma äri 1908. a. maha müüs ja iseseisvast töötamisest loobus, siis sõitis ta Narva ja asus tööle Jaan Kristini abilisena.

Võiks arvata, et pärast seda, kui Hans Kristin äri maha müüs, lagunes firma «Vennad Kristinid». Kuid ootamatult tekkis hoopis uus kombinatsioon: Hungerburg—Narva—Verhneursk. Tolles kauges linnas oli ateljee avanud kõige noorem vend Kustav Kristin. Kahjuks puuduvad selle filiaali kohta igasugused täpsemad andmed, arvatavasti tegutses see kuni revolutsioonini. Miks Hans Kristin tegevuse Tallinnas lõpetas, ei ole teada. Kaudsetel andmetel olid põhjused tervislikku laadi. Igatahes üritas ta paar aastat hiljem uuesti fotograafina tööd alustada, sedapuhku Tartus. 1905. a. avas ta päevapildikoja Peterburi maantee ääres, Roosi tänava nurgal. Kuid endist hoogu ettevõtte sisse ei saanud. Pealegi oli Ülejõe linnaosa tollal ikkagi äärelinn, ilma soliidsema publikuta. Üsna varsti veendus Hans Kristin, et asjast midagi välja ei tule, ja loobus fotograafi ametist lõplikult. Millega ta tegeles viimastel aastatel enne surma (1910), pole teada. Firma «Vennad Kristinid» lõpp tuli 1911. a., kui Jaan Kristin oma ateljeed Narvas ja Narva-Jõesuus maha müüs ja Tallinna kolis. Siin töötas ta veel kaheksa aastat, nüüd juba üksi oma nime all. Jaan Kristin suri 11. detsembril 1919. a. ja maeti Rahumäe kalmistule. Suur-Karja tänava ateljee läks kogu sisustusega üle fotograafi Lembergile, rikkaliku negatiivide kogu ostsid vennad Parikad.

Meie fotoajalugu käsitlevas kirjanduses on seni juttu olnud ainult Hans Kristinist (K. Teder, «Eesti fotograafia teerajajad»), kuigi Jaan Kristini osa selles on palju kaalukam. Hans Kristin oli puhtal kujul ateljeefotograaf. Temalt pärinevad arvatavasti mõned möödunud sajandi lõpul tehtud Tallinna linnavaated, ja sellega Hans Kristini ateljeeväline tegevus piirduski. Ateljeetööd jätkas ka Jaan Kristinil küllaga, eriti suvekuudel, kui tuli töötada kahes kohas üheaegselt. Sellest hoolimata leidis ta aega võtta aparaat selga ja rännata ringi mööda Eestimaa ja kaugemalegi. Esialgu piirdusid need väljasõidud Narva lähema ümbrusega, aasta-aastalt läks aga haare avaramaks.

Möödunud sajandi lõpul valutas kogu Euroopa ja seal hulgas ka Eestimaa vaatekaartide vaimustus. Iga pisike raamatupood muutus järsku kirjastuseks, vaatefotode nõudmine ületas pakkumise. Selle olukorra oskas Jaan Kristin kiiresti ära kasutada. Postitempeli järgi kuuluvadki esimesed teadaolevad Jaan Kristini fotode järgi valmistatud vaatekaardid sajandivahetuse aastatesse. Need kannavad pealkirja «R. Pöderi kirjastus. Kristini päevapilt». Koostöö Narva raamatukaupmehe Pöderiga kestis lühikest aega, üsna peagi loobus Kristin fotode tegemisest teistele ja hakkas ise postkaarte kirjastama. Need valmistati Saksamaa trükikodades, alul ühe-, hiljem mitmevärvtrükkis. Jaan Kristini väljaantud Narva ja ümbruse vaatekaartide koguarv peaks ulatuma mitmesajani.

Samal ajal töötas Kristin ka Tallinna kirjastuste tarbeks, valmistades neile nii Narva

kui ka Tallinna fotosid. Seejärel tulid retked Peipsi-tagustesse Vene linnadesse, põhjarannikule ja mujale Eestimaa. Üks valikkomplekt ilusaid merevaateid sattus ka keisrikotta, kust saabus ametlik tänukiri ja luba, et Kristin võib saata oma ühe poja kadetkorpusesse või tütre aadlipreilide instituuti õppima. Lapsed siiski loobusid pakkumisest. Tavaliste vaatekaartide kõrval anti hiljem välja ka mitmesuguseid õnnitluskaarte, kus linnavaated olid kombineeritud vastava teksti ja kaunistustega. Nende kaartide kunstilise kujundamisega tegeles Jaan Livenstroem.

Pikapeale hakkas ateljeetöö takistama vaatefotode valmistamist. See oli ilmselt üks põhjusi, miks ettevõtte Narvas likvideeriti. Kolinud Tallinna, sai Kristin vabad käed ja pühendus täielikult postkaartidele. Ta tegi pikema reisi Moskvasse ja Peterburi, tulemuseks paarsada linnavaadet. Hiljem kasutasid neid negatiive vennad Parikad, paljudes Moskva ja Leningradi postkaartide oma nime all. Kodumaal ulatusid Kristini fotomatkad põhjarannikult Kuressaare ja Pärnuni. Linnavaadete jäädvustamise kõrval tegeles Kristin nüüd ka etnograafiaga. 1910. aastal hakkas Eesti Rahva Muuseum välja andma suurt etnograafiliste postkaartide sarja, mille piltide arv ulatus lõpuks kolme ja poole sajani. Sarja esimesed postkaardid kannavad Jaan Kristini signatuuri, kokku tegi ta sarja jaoks umbes 50 pilti. Peale selle kinkis ta muuseumile suure hulga oma linna- ja maastikuvaateid, sealhulgas ka mitmeid Tartu-vaateid.

Jaan Kristinit võib pidada esimeseks eestlasest fotograafiks, kes juba möödunud sajandi lõpust sihikindlalt tegeles meie linnade ja ilusamate maakohtade pildistamisega. Neidki negatiive kasutasid hiljem vennad Parikad. Kristin oli ka üks esimesi, kes hakkas postkaarte valmistama fotomeetlusel, võisteldes edukalt trükikaarte väljastavate kohalike kirjastajatega. Jaan Kristini loomingu kogumaht on veel kokku lugemata, kuid ilma selletagi on ta kindlalt eesti fotograafia teerajajate esireas.

Sellega ei saa veel panna punkti Kristinide loole. Eesti fotoajaloos on veel üks Kristin, kelle tegevuse kohta ei ole siiani midagi kirjutatud. 1930. aastate keskel ilmusid müügile heas tehnikas valmistatud foto-vaatekaardid signatuuriga «Atelier R. J. Christin, Nõmme». Selleks uue põlvkonna esindajaks oli Jaan Kristini noorim poeg Rostislav. Ateljeetöö teda suurt ei huvitanud, peamiselt tegeles ta vaatefotode ja kunstiliste fotopostkaartide valmistamisega. Nii nagu isagi rändas ta ringi mööda Eestit, pildistades linnavaateid, ilusaid maastikke ja huvitavaid tüüpe. R. Kristini fotopostkaartide arv võib kaudsel hinnangul ületada tuhandet. Huvitavad on ka 1938. a. üldlaulupeo puhul väljaantud postkaardid eesti rahvariitsetantsijatega. Need joonistas ja koloreeris käsitsi öde Tereasa Kristin, paljundas fotokaartidena R. Kristin. Oma piltidega esines R. Kristin ka fotonäitustel ja üsna edukalt.

EESTI FOTOGRAAFIA AJALOOST X

KRISTINID

VALDEKO VENDE

Istuvad (vasakult) Hans Kristin ja Jaan Kristin, taga paremal seisab Kustav Kristin.

Foto: J. Kristin, 1906

linnas veel ühe uue ateljee avamine oli mõtetu, kuid üsna perspektiivse kohana tundus Narva, kus Kricki fotoateljee parajasti lõpetas tegevuse ja head fotograafi linnas nagu polnudki. Nii kolis Jaan Kristin 1893. a. Narva ja avas töökoja esialgu Vestervalli tänavas, kuid juba kolme aasta pärast ümaramajas Magasini tänavas tütartalase gümaasiumi vastas. 1894. a. kolis ka Hans Kristin Tallinnas kesklinnale lähemale, Aia (praegu Ujala) ja Vana-Viru t. nurgal paiknemas ateljeesse, mis varem oli kuulunud O. Rieckhofile. Mõlemad ettevõtted, nii Narvas

ateljee Narva-Jõesuus ja paspartuule trükiti juurde veel kolmas kohanimi «Hungerburg». Tegelikult sidus ettevõtteid ainult see paspartu, muus osas töötasid vennad iseseisvalt. Nii kestis 1903. aastani, siis müüs Hans Kristin oma ettevõtte Tallinnas maha.

Uueks omanikuks sai Jaan Livenstroem, juba kolmas sellenimeline fotograaf. Jaan Livenströmi isa Hans Jobso oli abielus Mai Kristiniga, perekond asus Palamuse läheduses. Nagu Jaan Livenstroem ise kuulutas, oli ta töötanud Peterburis tuntud fotograafi Hahni ja Jasvoini juures, kuid võib arvata, et fotokunsti algteadmised sai ta oma sugulase Jakob Livenströmi käest, nii nagu vennad Kristinid-

KULTUURISÕNUMEID

NSV Liidu Välisministeeriumis kirjutati alla NSV Liidu ja Kameruni kultuuri- ja teaduskoostöö protokollile aastateks 1983–1984. Dokument näeb ette kunstikollektiivide ja filmidele-gatsioonide vahetust, filmele tutvustust. Nõukogude kineastide grupp vāntab Kamerunis filmi, mis antakse üle Kameruni televisioonile. Arendatakse koostööd ka spordi ja muudes valdkondades.

Raffaelli 500. sünniaastapäevale pühendatud pidustused korraldab kunstniku sünnilinnas Urbinos. Itaalia kultuuriministri osalemisel viidi läbi teaduskonverents ja avati mitmetest muu-

seumidest kogutud ulatuslik näitus.

Astrid Lindgrenile anti Stockholmis üle Poola Lasteraamatute Autorite ja Sõprade Öingu me-

dal. Möödunud aastal, mil kirjanik sai 75-aastaseks, ilmus Poolas «Bullerby laste» juba kaheksas ja «Pipi Pikksuka» kolmas trükk.

Strakonices (TSSV) korraldati rahvusvaheline fotonäitus «Naine '83», millele oli saadetud 2040 tööd 604 autorilt 27 riigist. Kuldmedal võitis tšehhi autor Miloslav Stibor.

Saksa DV-s on nõukogude kirjanike teosed väga populaarsed, neid trükitakse suurtes tiraažides. Hiljuti andis kirjastus «Aufbau-Verlag» välja mahuka artiklitekogumiku, mis on pühendatud nõukogude nüüdiskirjandusele. Käsitletakse 23 meie maa kirjaniku, sealhulgas L. Leonovi, K. Simonovi, B. Polevoi, O. Gontsari, J. Rõtheu, V. Belovi loomingut.

Puškini on öelnud, et olukord kriitikas näitab kogu kirjanduskultuuri taset. Need sõnad kehtivad ka teatri ja teatrikriitika suhtes. Ja siinkohal peab ütleva, et neid, kellele on kallid teater koos kõigi ta komponentide — dramaturgia, näitlemiskunsti, režissuuri ja lõpuks ka teatrikriitiku professioniga —, vaevalt rahuldab praegune olukord teatrikriitikas.

Mõnede kriitikute püüd vältida teravaid nurki, jätta poleemilised etendused läbi arutamata, on muutunud juba halvaks traditsiooniks. Sellega aga osutame karuteene eelkõige teatritele, kes vajavad kainet ja objektiivset kriitikat.

Utilitaarne lähenemine arvustusele on muidugi primitiivne. K. Rudnitski oma artiklis «Vaataja saalis» (vt. SV, nr. 33) on õigus: kriitika pole instruksioon, kuidas etendusi teha. Kuid selge on ka see, et kui lavastaja hoomab artiklis väikestki tõetera ning heatahtlikku suhtumist ja mitte üksnes autori püüdu kuulutada enda seisukohti (et see ja see etendus on «kahetsusväärset nõrk» ja too jälle vastupidi), siis võtab ta kindlasti edaspidi kriitiku tähelepanekuid arvesse. Kogemusi avardab kõik, ka negatiivsed argumenteeritud seisukohad. Kuid neid jääb kriitikas eriti vajaka, märksa rohkem kui vaeeldavaid seisukohti. Ja ometi on kirjandusloost teada, et kirjaniikud oma teoste kordustrükkides on sageli arvestanud asjalikke kriitilisi märkusi.

Eeldades teistest küljest, et kriitik ei kirjutagi etenduse loojate tarvis, väidab K. Rudnitski samas artiklis: «Arvustaja ei kirjuta mitte teatritele, vaid lugejale, kellest võib saada, aga ka mitte saada vaataja.» Milleks teatritegijaid lugejaskonnast nii kategooriliselt välja jätta? Lugejaskonda kuuluvad tavaliselt ka etenduse loojad, nende kolleegid ning needki inimesed, kes töötavad teistes teatrites, teistes linnades. Seejuures lükkab K. Rudnitski arutluste edasine käik ta väidete kategoorilisuse ümber. Tuleb välja, et näitlejad helistavad talle, et ta kirjutab ise lavastajale kirju, saab neilt vastuseid ja kuuleb ka teatritegelaste märkusi. Tähendab, arvustajal pole sugugi ükskõik, mida temast teatris arvatakse? Mis selles

(Algus 3. lk.)

sellega saavutatakse andmete kiire võrdlus ja prognoosivõimalused.

Moniteerimisele on asutud ka Eestis. On välja valitud põhilised monitooring-vaatlusalad (Vilsandi, Matsalu, Kloostrimetsa, Lahemaa, Tipu, Lutepää), välja töötatud üldprogramm, jälgitavate faktorite nimestik, vaatlusi teostavate asutuste loend. Kuid, nagu see on juhtunud mujal maailmas, on ka meie vabariigi monitooringu organiseerijad sattunud ahvatlevale üleprogrammeerimise teele — soovitatud vaatlusaluseid tegureid on liiga palju, nende ühtlustatud jälgimine kõigil vaatlusaladel pole kindlustatud (ei riistade ega inimestega). Üleprogrammeerijad lähtuvad tavaliselt kahest väitest — 1) üksikute faktorite jälgimine ei anna ülevaadet kogu saastekohast, 2) kuna üht või teist faktorit on juba jälgitud (möödetud), siis tuleb seda ka edasi teha ning moniteeritavate hulka arvata vaatamata sellele, kas seda mujal vaeldatakse või mitte. Antud juhul võiks meelde tuletada ameerika ökoloogide väga õpetlikku kogemust ökosüsteemide modelleerimisel. Kuuekümmend aastat lõpu otsustasid nad igakülgselt kompleksse uurimistöö alusel luua viie põhilise ökosüsteemi — tundrate, leht- ja okasmetsade, preeriade ja kõrbete mude-

TAGASISIDE

MÕNED MÕTTED TEATRIKRIITIKA TASEMEST JA KVALITEEDIST

siis imelikku on, kui teatris tuntakse kriitiku arvamus vastu huvi? Selle üle peab rõõmustama.

Kriitikud ei pea vaatama ainult silmapaistvaid, vaid ka keskmi ja ebaõnnestunud etendusi. Mõttelagedust, maailmavaatelist segasust, ilmetust, kahvatust ja maitsetust tuleb nimetada nende õigete nimedega. Säärased lavastused peavad tundma kõhnedust, teades, et kord raskatab ikkagi objektiivne, nõudlik kriitika, mis ei lähtu püüdest lavastajaga isiklike arveid õiendada, vaid armastusest teatri vastu ja murest tema pärast. Tasub ainult sirvida meie ajakirjade ning ajalehtede kaustu, et veenduda, kui harva ilmub selliseid artikleid. Sageli trükitakse lehekülgede kaupa vaid sõnavahut, kus tundepehanguid ja tujudest olenevaid assotsiatsioone esitatakse tõsise analüüsi pähe.

Kriitika ülesandeks on publikule seletada, mis on välja tulnud teatri tööst näidendi, milles on etenduse mõte ja ideeline tuum. See on aksioom. Ja kui päris täpne olla, pole õige asja kujutada nii (nagu seda teeb K. Rudnitski), justkui tuleneksid praeguse teatrikriitika kõik hädad poleemika ning vastanduvate vaadete jms. puudumisest.

Pea ütleva, et poleemilisi arutelusid on viimastel aastatel ilmunud meie ajakirjanduses küllalt. Kuid diskussiooni ja diskussiooni vahel on vahe ning nende siht võib olla erinev. Kui poleemika eesmärgiks pole tõe väljaselgitamine (või vähemalt tõele lähenemine), siis milleks seda üldse algatada? On seda siis vaja, et vaataja-lugeja jääb lõpuks oma arvamusel ikkagi üksinda või aetakse ta mõne vaeeldava nähtuse suhtes segadusse? Õige, ka arvustaja on subjektiivne. Kuid tema otsused ei

BORISS LJUBIMOV, kunstiteaduse kandidaat

kujuta endast mitte üksnes subjektiivset arvamus, vaid subjektiivselt väljendatud otsust etenduse objektiivse olemuse kohta, mitte veel ühte järjekordset maitsest sõltuvat hinnangut (olguigi see pealegi väljendatud «veenvalt, haaravalt ja andekalt»), vaid etenduse kui kunstinähtuse objektiivse väärtuse otsingut. Tuletagem siinkohal meelde Belinski ütlust, et kriitiku subjektiivne arvamus ei tähenda tõe ning sel pole midagi ühist kriitikaga. Täpsemini ei saagi öelda.

Kui loed mõne kriitiku artiklist, et «uste sümbolne kuhamine laval paneb meid ootama midagi filosoofilist ja dramaatilist», ei maksa seda fraasi võtta paroodiana. Sellesse on kätke- tud tolle kriitiku põhimõtted ja «metodoloogiline» hoiak. Ja siis pole midagi imestada, kui loed, et «Kajakas» on omamoodi «kultuurkosmose peegeldus», et tema «printsipiid sisaldavad endas elulisi küsimusi», et Moskva Kunstiteatri etendus on «printsipiide järgimisel avalikult traagiline», et «kultuurkosmose terviklikkuse ülesehitus tekib siin eelkõige tema killustatuse ja kaose traagilisuse tunnetuse tagajärjel», et etenduses peitub struktuuri «monologism», «polüfoonia» jms.

Mure isikliku kõlapinna pärast on tegelikuks pealises- andeks paljudes teatrikriitilistes artiklites, mis on kirjutatud artikli aine suhtes (kasutades tsitaati) «mingil määral kaudses intonatsioonis».

Nõrk teoreetiline vundament ja puuduv analüüsiharjumus muudavad kriitiku vahel kaitsetuks kahe tema «kutselise vaenlase» — kõikumatu kirjel- luse ja argumenteerimata hinnangulisuse — ees. Väga sageli käitub kriitik nagu Ostap Bender malematšil, ülistades heleda peaga maletaj- jat ja sõimates tumedajuukse- list, koorma ta end argumen- tide otsimisega. Seejuures ei

seisa sõna «kriitika» sõnaraa- matuis mitte juhuslikult sõna «kriteerium» naabruses: kri- teeriumideta kriitika kaotab oma kaalu ega tekita ei usal- dust ega austust.

Kuid sugugi parem pole tei- negi äärmus: jäik normatiivne kriitika, nõue kirjutada näi- dendeid või lavastada etendusi tema, tolle arvustaja, ettekir- jutuste järgi. See võib lõppe- da «dramaturgia arengu mää- rustiku» loomisega, kus iga asja kohta on punkt («mitte teravdada», «mitte tihendada» vms.) ja mille puhul täidab kriitik miilitsa kohuseid, trah- vides näitekirjanikke reeglite rikkumise pärast...

Meie teatri edasine areng vajab teatrifaktide terviklik- ku, mitmekülgsust, kiiret ja täpset kirjeldamist, nende mõ- testamist, kusjuures esineksid koos paljud eri arvamusel, käimata vastu sotsialistliku realismi esteetikale, meie põ- himõteteliste seisukohtadele, valgustades protsessi eri as- pektidest. See mõtestus vajab avalikku ja kiiret väljendust.

Viimase aja diskussioonid näitavad, et meil on teatris hulk probleeme, mis vajavad uurimist ja arutamist: kollek- tiivi ühtsuse, etenduse kunst- lise terviklikkuse, põlvkondade vahetuse jt. küsimused, mida on tarvis arutada.

Peab tervitama almanahhi «Sovremennaja dramaturgia» taasulastamist. Nähtavasti hakkab see mängima tähtsat osa dramaturgia, kirjanduse ühe raskeima ja väga vajaliku haru arengus. Suure mahuga kriitikaosa selles almanahhis peab soodustama ka draama- kirjandust käsitleva teatriar- vustuse, Tuhkatriinu ossa jää- nud kriitikaharu arengut. Tõ- si, peab tunnustama, et 1970. aastate algul ilmuma hakanud ajakiri «Literaturnoje Obozre- nije» on mõndagi teatri heaks teinud, tähelepanelikult jälgi- des tähtsamaid teatrisündmu-

si. Ometi ei kujuta teatrielu endast mitte ainult pidupäevi, vaid ka rasket tööd; selles kulgevaid sügavaid protsesse võib hoomata üksnes analüüsi- des kogu ta mahtu terviklikult ja täielikult. Ainult siis suu- dab teatrikriitika teatrite tööd täpselt diagnoosida ja ennu- tada mingil määral ka tule- vikk.

Peale teatrikriitika arengut takistavate seismiste põhjuste iseloomustavad mõned jooned meie teatri olukorda terviku- na. Teatrikunst ei saa arene- da, kui ei püüta jagu saada teatrisfääris levinud profes- sionaalsest egotsentrismist. Sa- geli juhtub, et lavastajad aval- davad nii suuliselt kui ka kir- jalikult, nii oma artiklites kui ka konverentsiettekannetes rahulolematust näitlejate ja dramaturgidega, dramaturgid aga kurdavad lavastajate oma- volitsemist; näitlejad jälle räägivad, et neil pole häid tänapäevaseid osi jne. Pole vist vaja tõestada, et etenduse kunstiline terviklikkus, selle elementide dialektiline ühtsus ei saa eksisteerida kogu teatri ühtsusega. Eeltoodu põhjustab aga tihti hälvitava tagasiside: lavastaja on hoolimatu dra- maturgi teksti ja idee suhtes, näitleja jälle ükskõikne lavas- taja taotluste vastu, kriitik aga kirjutab artikli mitte konkreetse etenduse kohta, vaid selle pinnal, sarnaselt la- vastajaga, kes paneb kokku etenduse dramaturgi näidendi ainetel.

Kahekümnendail aastail oli nõukogude teatrikriitika üks olulisi žanre hooaja ülevaade. Kahjuks on mainitud žanr tänaste ajakirjade ja veel enam ajalehtede veergudelt kadunud. Teatud määral võib selle asendajaks lugeda polee- milist artiklit, milles tihti vaadeldakse hooaja kõige silma- paistvamaid etendusi tele- grammstiilis. Ent pole artik- leid, mis analüüsiks teatrite kogu reperuaari (kaasa arva- tud meie kaasaegne temaatika, nüüdisaegne Lääne dramatur- gia jne.).

Tänapäeva teadust iseloo- mustab püüd orienteeruda eri teadusharude koostöölle ja mõ- testada ühtlasi igatühe ülesan- deid ja metodoloogikat eraldi. On tähtis, et see protsess juurduks ka teatriteaduses.

Lühendatult ajalehest «Sovetskaja Kultura» tõlkinud Rein Heinsalu

BIOSFÄÄR, KESKKOND JA RAHUTEGEVUS

lid. Pikaajalisele tööle raken- dati üle 700 uurija 600 uuris- tasasutusest. Parametreeriti üle 1000 faktori, lootes sellise gigantse kompleksuurimusega luua täiuslikud mudelid. Kol- me ökosüsteemi mudeldamine läks maksma üle 22 miljoni dollari! Ja ometi — hoolimata põhjalikkusest ja teoreetilises ökoloogias enneolematust uuri- mise maksumusest — mudeli- test midagi välja ei tulnud. Andmestik osutus mudeldaja- tele üle jõu käivaks, arvutus- tehnika ei olnud suuteline sta- tilistiliselt korrastama ja ana- lüüsijale-sünteesijale arusaad- davaltsitama miljooneid para- metreeritud üksikandmeid, suhteid ja sõltuvusi. Muidugi ei räägi see ebaõnnestumine mitmekülgsel kompleksse uuri- mise vastu — kogutud and- meid ju säilitatakse ning tu- leb aeg, mil ka see andmeko- gum läbi töötatakse. Praegu võtsid aga kaks uurijat pree- riade kohta käivast materjalist kümme juhtivat (otsustavat, enim korrelatsioone omavat) faktorit ning löid mudeli, mis täiesti rahuldavalt oma ülesan- deid täidab!

Soovunelmad ja raha vaat- lusi ei tee, üldistusi ei loo. See-

tõttu tuleb ka meie monitoor- ring-süsteemi täiustada, luua range prioriteetsete pollutan- tide nimestik (arvestades re- gionaalselt ja globaalselt jälgi- tavaid), kindlustada nende jäl- gimine instrumendide ja ini- mestega selliselt, et monitoor- ring tõesti andmetäpselt ja -kindlalt talitleks.

Biosfääri kaitsealad — uus territoriaalne kaitsevorm. 1974. a. avaldati UNESCO rahvus- vahelise programmi «Inimene ja biosfäär» (MAB) 22. ettekan- des üleskutse ja printsipiid uue kaitstavate territooriumi- de vormi — biosfääri kaitse- alade (BK) loomiseks. BK-de geograafilise asetuse aluseks sai ungari M. Udvary klas- sifikatsioon. Ta eraldab Maa biosfääris 193 biogeograafilist provintsi ja 14 bioomitüüpi (hiljem on seda jaotust täien- datud, põhiskeem on aga jää- nud samaks). Ideaalikohtaselt peaksid kõik 193 biogeograafil- ist provintsi ja bioomitüübid olema esindatud vähemalt ühe BK-ga; et ühes provintsis on enamasti mitu (2—5) bioomi- tüüpi, peaks Maa olema kae- tud 700—800 BK-st koosneva võrgustikuga. Praegu on BK-d loodud ca 60-s provintsis.

Esialgu kutsus BK-de loomi- se idee ja selle elluviimine esile teatud vastuseisu ja umb- usu. Viidati sellele, et IUCN (Rahvusvaheline Looduse ja Loodusressursside Kaitse Liit) poolt on koostatud kaitstavate territooriumide klassifikatsioo- ne nende suure arvu tüüpide- ga, ning et BK-d langevad mitmetega neist ülesannetelt ja funktsioonidelt ühte. Ometi toimus BK-de loomine kiiresti ning UNESCO on praeguseks ajaks oma ametliku sertifikaadi andnud 162 BK-le 47 riigis, sealhulgas Nõukogude Liidus seitsmele.

BK loomisele asuti ikka sa- made biosfääri kahjustuste tõt- tu, mis ilmnesis mitte ainult tavalistes tööstus- ja põlluma- jandusmaastikes, vaid ka mit- mesugustel kaitstavatel terri- tooriumidel. Ligi kümme aast- tat tagasi, kui hakati looma esimesi BK-sid, oli Maa juba kaetud küllalt tiheda kaitsta- vate territooriumide võrguga. Nende (rahvusparkide, loodus- parkide, looduskaitsealade, kaitsealade, reservaatide jm.) hulk ligines kahekümnele tu- handele. Ometi ei rahuldanud see võrk ei alade hulga, suuru- se, geograafilise asendi, repre-

sentatiivsuse ega looduslikkuse poolest. Eriti tekitas muret ala- de ebaühtlane levik (näiteks Nõukogude Liidus asus ligi sa- jast looduskaitsealast subarkti- kas ja arktikas vaid 3, millega olid kaitstavatena esindamata mitmed olulised bioomid ja ökosüsteemide tüübid, ning pal- jude nende looduslikkuse kadu- mine, inimõju, suurenemine kaitstavate alade loodusele. Biosfääri kaitseala peab: 1) esindama teatud kindlat antud biogeograafilise provintsi iseloomulikkust, enimlevinud looduslikku (inimesest mõjus- tamata või võimalikult vähem mõjutatud) biomi ja ökosüs- teemitüüpi, 2) olema baasiks pikaaajaliste ning komplekssete teaduslike uurimistööde läbi- viimisel, 3) olema küllalt suur, et saaks läbi viia vajalikku tsoneerimist (BK koosneb tsentraalsest täielikus puutu- matuses säilitatavast reservaa- dist, puhvertsoonidest, uuri- muslikest eksperimentaalala- dest, servaaladest ja regulee- ritud administratiivaladest), 4) olema varustatud teadusliku personaliga ja moodsate uuri- misriistadega, osalema lokaal- sete ja regionaalsete ning mõ- ningatel juhtudel ka globaal- sete uurimisprogrammide la- hendamises, 5) olema kättesaa- dav, s.o. hõlpsasti külastatav, avatud uurimiskogemuste va- hetamiseks, seminaride ja sümposiumide korraldamiseks jne.

(Järgneb.)

Mis tahes kirjandusloojär-
gust kõneldes on kom-
beks see lühidalt mää-
ratleda; nimetada selle juhtiv
koolkond, teema või autorid.
1960. aastatel kõneldi vene
nõukogude proosas palju noor-
te proosast, samuti sõjaproo-
sast, 1970. aastate algul sai
keskseks külaproosa; kuhugi
nende vahele kiilusid end toot-
misproosa ja dramaturgia.
Muidugi on Nõukogudemaa
praegusaegse kirjanduselu te-
gelik pilt palju keerukam ja
mitmepalgelisem. Sõjaproosa
kõrval arenes T. Ajmatovi
looming, mis tugineb müti-
dele ja legendidele. Külaproo-
sa suurepäraseks linnalikuks
rööbiknähuks on J. Trifonovi
teosed. Palju annavad kõne-
lained ajaloolisel tööl (B.
Okudžava, J. Davõdov jt.).

See sissejuhatus oli vajalik,
et algusest peale oleks selge:
kirjanikud, kellest tuleb all-
pool juttu, ei kuulu juhtivate
hulka, nende looming on aga
siiski kirjanduse üldpildi la-
hutamatu osa. Meile pakub
huvi seegi, et mitmete joonte
ja seisukohtade poolest on
vene 40-aastaste kirjanikud
oma eesti eakaaslastest kolle-
geidele lähedased.

Kõnealuste prosaistide ilmu-
mine kirjandusellu kutsus esile
ägedaid vaidlusi. Asuti vasta-
kail seisukohtadel: ühed (V.
Gussev, V. Bondarenko jt.) lii-
gitavad nad niinimetatud
Moskva koolkonda, 40-aastaste
põlvkonnaks; teised (üldiselt
enam tuntud kriitikud — A.
Mihhailov, I. Zolotusski, J. Si-
dorov) peavad katseid leida
40-aastaste loomingu ühist
alust sisuliselt viljatuks, väites,
et mingit 40-aastaste põlvkon-
da pole kirjanduses võimalik
täheldada.

Neid vaidlusi võiks ju tõl-
gitseda puhtsuhtelisestena,
kui poleks mõnd «aga». Esi-
teks kestavad nood juba mitu
aastat, järelikult nad ka toitu-
vad millestki. Teiseks on ülla-
tav 40-aastaste endi aktiivsus
kriitikas. Vene nõukogude
proosaautorid pole enam am-
mu sellise agarusega oma loo-
mesiseisukohtade eest võidelnud,
pigem on nende hulgas valdav
olnud teistsugune kirjaniku
käitumisvorm, mille M. Bulg-
kov sõnastas oma kangelase
Molière'i suu kaudu: «Kirjanik
ei tohi ühelgi juhul astuda
mingitesse vaidlustesse oma
teoste üle.» Siin aga astuvad
oma põhimõtetega, oma prog-
rammiga üles peale kriitiku-
ja proosakirjaniku rollis oleva
V. Gussevi veel A. Kurtšatkin,
R. Kirejev, V. Povoljajev jt.

Vaidluste tuum taandub vas-
tatakse seisukohtade põrkami-
sele: 40-aastased kinnitavad,
et nad vaatlevad elu ja üksik-
inimest uutmoodi, teistsugu-
selt, ja et nad ka kujutavad
seda teisiti. Nende kõige käre-
damad vastased leiavad see-
vastu: kogu uudsus seisneb
kunstilisuse ja kõlbelise hoia-
ku puudumises.

Tõepoolest, kui asetada kõr-
vuti 20—25 40-aastast prosaisti
(nii palju loendame neid krii-
tika põhjal), ei leia me neile
ühtset aluspõhja. J. Antropovi
tootmisjutud on vägagi kauged
V. Afonini teostest, mis pigem
lähenevad külaproosale. V.
Povoljajev eelistab terava sü-
žee abil kujutada mis tahes
raskusi võitva inimese avaraid
võimalusi. L. Beljajeva teostes
on konflikt perekonnas, see
rändab jutustusest jutustusse.
Tegemist on nõndanimetatud
väikekõnalanusevastase teema-
ga, mis meenutab A. Perviku
«Kaetud laudu».

Asjatu oleks loota, et nii eri-
neval kirjanikel oleks palju
kokkupuutepunkte. Siiski pai-
gutavad arvustajad nende
kilda veel ka publitsistliku
proosa viljeleja A. Prohhanovi.
Tema (üli)kangelased on hoi-
vatud kõige olulisematest prob-
leemidest (arhitekt kavandab
uue Moskva väljaehitamise
suurejoonelisi plaane) või te-
gutsevad maakera kõige pala-
vates kohtades (romaan
«Puu Kabuli südalinna»).

Prohhanov kirjutab kirglikult,
kasutab montaaži, hakitud te-
legrammistili, episoodide kiir-
ret vahelduvust. Egas arvustas
juhulkiult võrrelnud tema
«Igavest linna» 1920.—1930.
aastate nõukogude tööstusro-
maanidega, mida eesti lugeja
tunneb vähemasti V. Katajevi
romaanis «Edasi, aeg» kaudu.
Niisiis veel üks individuaal-
sus, veel üks stiil.

Ometi on 40-aastaste kirja-
nike kirjust hulgast juba esime-
sel pilgul võimalik eristada

objekti heatahtlikuks ja kire-
tuks pildistuseks. (See joon
liidab kõnesolevaid kirjanikke
eesti «neljakümnestega», kelle
jaoks kiretus ning distantsee-
rumine on ammused ning ta-
valised võtted.) Autori nähtav
külm objektiivsus seab ees-
märgiks võrdsustada lugeja
ning tegelaskuju kogemusi,
autorisuvu väljendava tund-
muse puudumine aga (Kireje-
vi romaanis «Võitja» on jutus-
taja, kes meenutab Sven Voo-
ret) rõhutab jutustatava tõepä-
sust.

hetatakse suurema vastu. Me-
he ja naise harjumuspärane
rahulik elu lüüakse rööpast
välja sellega, et vahetada tuleb
inimestega, keda on tabanud
õnnetus. Sinu heaolu kerkib
teiste õnnetusele. See on nii
ega ole ka. Nii «Vahetusvöönd-
dis» kui ka ühes oma parimas
jutustuses «Klütšarjov ja Ali-
muškin» esitab V. Mekanin
küsimuse: millised on ta kan-
gelased? Mida nad tunnevad
ligimeste õnnetuse puhul? Ki-
bedust? Kas tõesti kibedust?

Uue kangelase moraal on see-
vastu situatiivne. Valikut asen-
dab üha enam klassikaline kir-
jutamata valem: «Sina mulle,
mina sulle.» «Mina loovutan
sulle oma armukese, sina aita-
mu poja kõrgkooli.» (V. Ma-
kanin). O. Poptsovi jutustus
«Nimetav kään» küsib aja-
lehetajalt: «Mis kasu on
südametunnistusega lollist, kes
igal sammul oma vigu tun-
nistab?» Ning vihjab võimalik-
kule vahetuskärbale: sina ei
kirjuta paljastavat artiklit mi-
nu kaastöötaja kohta, meie ei
avalda kolleegiumi arvamust
teie ajakirja läbimõtlema-
tuse sõnavõtu kohta.

Säärane kangelane võib olla
«puhas», sest nii on «kasuli-
kum!» Puhaste kätega kraa-
bid rohkem kokku (R. Kireje-
vi «Võitja»). Käiku lastakse
mimikri: ole nagu kõik teised,
et mitte pealtnäha välja pais-
ta — ja naudi sisemiselt, et
tegelikult erinevad teistest siis-
ki (R. Kirejevi «Apoloogia»).
See kangelane võib küll keel-
duda alatuse osalemast, aga
headuse kaitseks ta välja ei
astu. Peamine tema jaoks on
hoiduda kokkupõrgetest ning
isei kompromissidest, mitte
lahustuda, mitte kulutada end
inimlike pisiasjade peale, jää-
da jagamatuks tervikuks, kes
üle kõige maailmas on veen-
dunud enda väärtuses.

Juba Dostojevski on kinni-
tanud, et pole võimalik armas-
tada inimekonda üldse, see tä-
hendaks öieti mitte kellegi ar-
mastamist. Tundub, et vaa-
deldavate kirjanike loodud te-
gelaskujud ei oskagi armasta-
da. Nad teavad kõige hinda,
millega nad elus kokku puu-
tuvad, teavad, kuidas on kasu-
likum müüa või vahetada ise-
end, oma armukest. Suuri ees-
märke nad ei tunne, küll aga
seavad endile väikesi sihte,
mida nad ka üksikste järel
saavutavad, et siis ikka edasi
minna.

Kirjaniku pilk süveneb oma
kangelasse, ta tunneb huvi,
kas seesinane kangelane kuu-
lab südametunnistuse häält
või mitte. O. Poptsov ütleb:
«Südamevalu on vajalik, sel-
les avaldub meie elav vaim.»

Pole sugugi juhuslik, et kir-
janiku vaatevälja keskmes on
«Kõlbelised kergekaallased».
Nood ei ela aga siiski ainult
omasuguste keskel, nende kõr-
val on ometi ka süümekaid
inimesi. Tõsi, erandina, kaota-
jana. Selline inimene on
avis rara. Temal on raske olla
«võitja» kõrval, «ninasarviku-
nahkse» (V. Mekanin) naabru-
ses. Ilma silmanähtava põhju-
seta sureb Alimuškin, Kirejevi
«Apoloogias» hukku muusi-
kaõpetaja Faina, Volodja Be-
lovist (V. Mekanin «Sirgjoon»)
saab algul kogu labori pilke-
alune, siis aga sureb ta oota-
matult. Isegi koer, kes puutub
kokku säärase inimestega,
saab hukka (O. Poptsovi «Koe-
ravarant»).

Arvustaja A. Kondratovitš
on O. Poptsovi loomingule
pühendatud artiklis «Headuse
strateegia» mõistnud kõnesole-
vate kirjanike põhiprobleemi:
«Kuidas peaks inimene elama,
et teda nimetaks inimeseks. Ei,
mitte suure algustähega, vaid
lihtsalt inimeseks.»

Kuidas elada, et olla inime-
ne? Et poleks põhjust enda
pärast häbi tunda. Kui aga
siiski leidub häbenemiseks
põhjusi, kuidas siis suuta häbi
tunda? Kui järele mõelda, po-
legi seda nii vähe. Nõnda pü-
sib elus hing, mille paljudki
on kaotanud! Just seda ei väsi
kordamast «neljakümneaasta-
sed». Neid maksab kuulda võt-
ta.

INIMLIKU INIMESE EEST

40-AASTASTE PROOSAST

Irina Belobrovtseva

mõned, kelle loomingul puhul
saame rääkida ühistest print-
siipidest, teistest erinevusest,
teistsugusest väärtuste mõõdu-
puust ja teistsugustest kange-
lastest. Sellisesse rühmitusse
— nende nimed puuduvad ise-
gi «Литературная энцикло-
педия» täiendusköitest — voi-
me arvata Anatoli Kimi, Rus-
lan Kirejevi, Anatoli Kurtšat-
kini, Vladimir Mekanini, Vla-
dimir Krupini, Oleg Poptsovi.
Kas siin on piisavalt põhjust
rääkida rühmitusest? Need kir-
janikud pole kunagi kuuluta-
nud oma ühtekuuluvust, pole
avaldanud ühiseid deklarati-
oone ega kogumikke. Küsi-
mus on põhimõtete, maneeride,
püüdluste sarnasuses.

Nimetatud autorid võiks
lugea Trifonovi-järgseiks.
Sellega oleks nende kohta pal-
ju öeldud. Muu hulgas mää-
raks see nende aruandjaasen-
di.

Nõukogude kriitika on aas-
tad kurnud Kortšagini-tüüpi
ühiskondlikult aktiivse kange-
lase puudumist praeguskirjan-
duses. Iga sellise kuju loomise
katset (V. Titovi jutustused,
V. Lipatovi romaan «See on
tema kohta kõik», V. Amlinski
«Ernst Satalovi elu» jt.) hin-
natakse kõrgelt. Sedavõrd te-
rav on tarve nüüdse sangari
järele, eriti noorte jaoks.

Paraku pöördub nüüdne kir-
jandus hoopis sagedamini teist
laadi inimeste, nii-öelda patus-
te poole. Piisab, kui nimetada
V. Bökavi «Sotnikavi» või J.
Gontšarovi «Desertööri» (sõja-
aegse reetmise lugu ning psüh-
holoogia) või siis J. Trifonovi
jutustusi (rahuaegse reetmise
lugu ja psühholoogia — siin
võib leida rööpjooni E. Vete-
maaga). Mainitud teostes juu-
reldakse reetmise ja sellest
tulenevate tagajärgede — õil-
sate inimeste hukkamise üle
(näit. V. Rasputini «Ela ja
mäleta»). Siin otsustab valik
elu või surma, olgu füüsilise
või siis vaimse.

J. Trifonov püstitas valiku-
probleemi, arendas pealtnäha
lihtlase olukorra traagilise
lõplahenduseni. Tema tege-
laskujade selgroo minetamine
asetab kaasinimesed võitma-
tult hädaohu, mõnikord sur-
maohu. Kahekõnes kriitik L.
Anninskiga, mis ilmus pärast
Trifonovi surma, ütleb kirja-
nik, et ta ei jaga oma tegelasi
headeks ja halbadeks. Kaas-
vestleja kinnitab seevastu (ja
põhjendatult), et kumbagi
poolt eraldav piirjoon on sel-
gesti jälgitav ja sama selgesti
eristatavad on autori sumpaa-
tiad ning antipaatiad.

Otsekui selliste vastuolude
vältimiseks eemalduvad Tri-
fonovi-järgsed autorid sooluks
oma tegelaskujudest, tõmbuvad
kõrvale. Väliselt taandub auto-
ri roll valitud subjekti või

rasust. Selline võte on kutsu-
nud esile autorite eakaaslaste
etteheiteid. J. Antropov ütleb:
«See on võimatu — jääda kõr-
vale, täiesti oma kangelastest
eemale.» Kriitik I. Dedkov
kinnitab: «Lugeja on vana-
moodne, otsib selgust, esitab
küsimusi.» Mõistmist leiavad
kõnealused teosed n.-ö. uue
lugeja poolt, kellele on assot-
siatiivne mõtteviis ja remi-
nistsentsid jõukohased. (Kui
V. Mekanin paneb oma jutus-
tuse pealkirjaks «Vahetus-
vöönd», siis adub selline luge-
ja seda eksimatult J. Trifonovi
jutustuse «Vahetus» taustal.
Ja A. Kurtšatkini lõpufrase
jutustusest «Hamlet Uši asu-
last» — «Olen Hamlet ilma
mõõgata, vaat, kes ma olen»
— on samuti jõukohane: nii
kujundi tõttu kui ka seoses
N. Leskovi «Mtsenski maakon-
na leedi Macbethiga».)

Metamorfoos 40-aastaste loo-
mingus on ilmselt võrdluses nii
ühiskondlikult aktiivse kange-
lase loojatega kui ka koguni
nende vahetu eelkäija Juri Tri-
fonoviga.

Vaadeldavad autorid astu-
sid kirjandusse peamiselt 1960.
aastate lõpul ja 1970. aastate
algul. Astusid vaevaliselt. Kui
1967. a. ilmus V. Mekanini esi-
mene jutustus «Sirgjoon»,
vándati selle järgi isegi film
(teos ilmus ka eesti keeles
LR-is). Paraku kirjastati te-
ma järgmine raamat alles
kuue aasta pärast. Aikiri-
publikatsioon koguni kümme
aastat hiljem. Ka ülejäänute
debüüdid olid sellelaadsed. Na-
gu tavaliselt, oli põhiusi mit-
mesuguseid. Oli külaproosa
õitseaeg, külainimest kujutati
suurelt, mahlakalt, kogu oma
ilus, vaimsuses ja jõus Nende
kõrval tundusid allpool jutu-
aineiks tulevad tegelaskujud
tühistena. pisikestena kõnet
mitte väärivaina. (Kriitika
nüüdis noid lükkida juba tut-
tavale noorte proosa liistule,
kuhu nad muidugi ei passi-
nud.)

Alles aeg pani kõik paika ja
ka seda tüüpi kangelane sai
eluõiguse. See on inimene, kes
elab tavalist askeldavat elu.
Sääraste kohta öeldakse et neid
on tosinas kolmteist. Poptsov
rõhutab argisuse programmi-
list tähendust oma jutustuse
pealkirjades: «Banaalne sü-
žee», «Koeravarant», «Nime-
tav kään». Ja ka valik, mille
ees kangelane autori tahtel
seisab, on argine: kas pöördu-
da tagasi üksikõiksete vanema-
te juurde või jätkata elu va-
naviisi, päevast päeva? (A.
Kurtšatkin.) Kas tunnistada, et
oled tahtmatult sooritanud
plagiaadi või varjata seda —
eriti kuna tegelik autor on
hukkunud? (O. Poptsov.)

Või ka: teose aluseks polegi
valik, vaid lihtsalt olmesitua-
sioon — korterivahetus (V.
Mekanin). Väiksem korter va-

Autor kirjutab: «Ent Tkatchovi
kibedus on tegelikult kerge
kibedus.»

«Klütšarjov ja Alimuškin» al-
gab tähendamissõnaga, mis eriti
rõhutab olukorra salapärasust ja
üldinimlikkust. Nimelt hakkab
ühel inimesel seda rohkem ve-
dama, mida rohkem teisel viltu
veab. See, kellel veab, tunneb
süümepiinu, püüab õnnetuga kõ-
nelda, vaidleb isegi jumalaga,
ent «lõppude lõpuks see kõik
hakkab väsitama». Siin on üksik-
asjad tähtsad. Oleks veider süü-
distada Klütšarjovi selles, et tal
veab. Ta pole ju hukkuvale
Alimuškinile midagi halba tei-
nud. Käs tal koguni korra
külas, käs teiseigi korra. Mi-
da teha, kui su silme all on
hukkumas inimene? Klütšarjov
tõmbub eemale. Ta ei lu-
ba traumeerida iseend ja oma
perekonda, ei lase maailma mu-
rele tungida oma ellu. Seepä-
rast läheb ta oma naise sõbran-
na juurde ja nõuab, et too helis-
taks viimast korda ta naisele ja
teataks: Alimuškin lendas ära
Madagaskarile. Naise sõbranna
helistabki ja teatab Klütšarjovi-
le edasiütlejaks: Alimuškin len-
das kell kümme hommikul ära
Madagaskarile, teda saatis ema.
(Täpse aja nimetamine muudab
teate eufemistlikuks — Alimuš-
kin suri.) Viimast korda kriibib
äpardunud Alimuškin nime
Klütšarjovi teadvust ja Klütšar-
jov läheb kõõki, et teha suitsu
selleks mitte mõeldud kellaajal.
Taas kerge kurbus, otsekui pe-
lesunnitid reaktisoon, sest nii on
kombeks. Paksuvõitu on tema
hing katte korv, kuid üldiselt
on ta normaalne inimene ja siin
pole mingit kuritöö koosseisu.
Tema pärast ei surmud ju keegi.

Trifonovi järglastena kaju-
tavad 40-aastased vene kirja-
nikud nimelt mikromaailma.
Maailma tühiste sündmuste
tasandil, mil pole kestvust,
kujutavad argielu, millel puu-
dub suur eesmärk. Nad väldi-
vad äärmuslikke olukordi
(peale A. Kimi jutustuste),
püüdes igati rõhutada oma
tegelaskujade korduvust, ba-
naalsust, harjumuslikkust.
Üks V. Mekanini tegelane lau-
sub: «Küll on trambitud seda
teed.»

Keskmine, mitte millegagi
oma keskkonnast esile küün-
div inimene. Tänapäeva linna-
elu oma tuttavlike tüüpide ja
joontega. Üldse tunduvad V.
Mekanini jutustused ja novel-
lid olevat mingi suurema teks-
ti osad. Isegi kõrvaltegelased
korduvad. Maagiline äratund-
mine sünniks otsekui peegli
abil, mis pannakse lugeja ette.
Need on meie probleemid,
meie olukorrad, meie väljen-
did ning isegi intonatsioon on
meie. Röntgenikiired uurivad
meid, kaalutakse meid. Sind
on kaalutud ja oled leitud liig-
kerge olevat.» Selle piibelliku
hoiatuse kuningas Balthasarile
valis vanema põlve kirjanik
D. Granin hiljuti ühe novelli
pealkirjaks. Need sõnad võik-
sid olla ka 40-aastaste lipu-
kiri oma tegelaskujade iseloo-
mustamisel.

Inimesed aina pisenevad, pi-
senevad sündmused, valiku
olukorrad tasanduvad. Nüüd
tunduvad Trifonovi kange-
lased lausa süümekuse kehastu-
sena: nad vähemalt piinlevad
oma ebatäiuslikkuse pärast.

PÕRGUPÕHJA JÜRKA come-back

Teet Kallas — *argumentum ad hominem*. Kui juba Kallas, siis ka põnev, elulähedane ja arusaadav. Teet Kallase romaanid letile seisma ei jää. Ei jäänud ka «Janu».

Pisut üle kümne aasta tagasi pööras Teet Kallas romaaniga «Heliseb-kõliseb» uue lehekülje oma kirjanduslikus tegevuses. Julgen väita, et see romaan mõjus uudena kogu tolleaegse eesti romaanikirjanduse taustal. Tagantjärele, kõnealust teost värskest üle lugemata, meenub sellest eelkõige toona saadud mulje — nagu hõljuks romaani sündmustik ja tegelaskond kuskil õhus, pisut maapinnast kõrgemal, olles ühtaegu nii äratundmiseni reaalne kui ka intrigeerivalt irreaalne. Samalaadne mulje jääb «Janustki». Ent Teet Kallasele omase müstika kõrval on siin muidki asju, mis juba varasemast ja hoopis teisalt tuttavad. Näiteks betoonlinnagude ahistavus, mis eestlaste ellu on astunud tegelikult üsna hiljuti — esimeste kivi-kõrbete asustus on vaevast veerand sajandit vana. Sellele lühikesele ajale vaatamata on kivilinnade pitisust kurnud või nentinud mitmed meie literaadid, lihtinimestest rääkimata. Mitmed eludraamad, nii romaanilehekülgedel kui ka elus eneses on hargnenud kivi-kõrbete seinte vahele surutuna. Hüpe paari (või koguni ühe) põlvkonna jooksul kauge talu üksindusest paneelmajade üleasustatud keskkonda on kahtlemata traumeeriv. Siit teine vana tuttav probleem — võõrandumine. Laskumata «Janus» ettetulevate teemade üksikasjadesse — ega Kallaski neid oma romaanis ammenda jõua —, toon vaid nende loetelu. See on aukartust äratav. Peale võõrandumise heietatakse elu keerukuse ja mõtte ümber, tehakse pisikene psühhoanalüütiline ekskurs peategelase lapsepõlvemaile, ette tuleb ka põlvkondadevaheline kriis. Siis veel üksinduse ja seksinduse erutavad nüansid, alkoholism, ega puudu joogiharrastuste kõrval ka joogaharrastused. Kõik kenad asjad ühises popurris, juttu oleks võinud veel teha popprobleemidest — keskkonakaitsest ja juurte otsimisest.

Mati Unt lisas omal ajal «Kallasele kassile» «naiivne romaan». See oli nooruki lapselik-kaval nõks paluda kriitikalt justkui kergemat karistust. Eesti kirjanduse areng tollest ammusest ajast tänapäevani on aga näidanud, et naiivne romaan sobiks meie kirjandusse ehk omaette žanrikski võtta. «Janu» võiks küll naiivse romaani nimetust kanda. Ärgu saadagu minust valesti aru. Täiendiga «naiivne» ei taha ma sugugi öelda kehv, nõrk või nadi. Sõna «naiivne» on meil liiga ühemõtteliselt samastatud teadagi millega. Olgu kuidas on, aga Teet Kallase naiivsus «Janus» on sümboolne.

Kõigile eelloetletud probleemidele on «Janus» lisatud veel üks — veepuudus. See toob kaasa mitmeid ühemõttelisi sümboleid (janu, kaev) ja tuntud situatsioone, nagu kivilinnalase abitus tõsise avarii korral. Ent tüüpsituatsioon — naaber ei tunne naabrit — hakkab romaanis tekkima mõra. Esimene põnevus hetk tabab lugejat kaheistkümnendal leheküljel, kui heliseb uksekell üksijäetud piisulemuse Udo Munaku kor-teris. Ei, see, kuigi oluline,

pole veel ürgtõuge. Tõuke, mis paneb Udo Munaku naabrist naabrini veerema, saab ta alles pärast teist uksekella. Nimelt on võõrandatuse ja üksinduse situatsioonist kivilinnalasi välja tooma tulnud (saadetud?) kahtlustatavalt müstilise päritoluga Allan Rüütel. Seda tegelast iseloomustatakse gradatsioonis —

TEET KALLAS. JANU. Kirjastus «Eesti Raamat». Tallinn, 1983. 304 lk.

hääli — mõju — välimus — nimi — alitekstid — soe, sitke ja usaldust sisendav käepigistus, ning jõutakse tagasi hääleni. Allan Rüütel on pigem meie kaasaegne variant Põrgupõhja Jürkast kui Mefistofelesest. Sama naiivne ja täis siirast usku inimestesse, ainult aja vaimule omaselt rafineeritum, momendi käibefraasidega relvastatud. Et aga inimene on Jürka-aegadest, vähemalt näiliselt, muutunud, sestap on üleloomulikki jõud saanud uue näo — ei enam tahumatu talumees, vaid lihvitud linnamees. Allan Rüütlist on saanud ütlema sümboolne tegelane, nii täiuslik, et tõesti reaalsuse raamidest ei taha mahtuda. Teised naabrid onud ja -tädid, jumal tänatud, on palju maisemaid.

Nõnda siis alustab Allan Rüütel peaaegu niisama tänamatut missiooni nagu Jürka kunagi. Rüütel ei looda küll õndsaks saada, tema tahab võõrandunud inimrühmakest ühtseks sõbralikuks perek-likuks. Rühmake aga, nagu inimrühmad ikka, koosneb erinevatest tüüpidest, erineva tausta ja erinevate muredega, keda linnajao veesoone katkemisel hakkab üha enam üksteise ligi tõmbama ühine häda — janu. Esialgu tekib küll pigem füüsiline kui vaimne lähedus — seistakse kaupluses ühises jookide sa-bas. Pilt, mis laupäevases mikrorajooni poes avaneb, näitab autorit sealsete olude ja inimeste suurepärase tund-jana: «Meie linnas elasid enamasti vaiksed, kinnised ja väarikad inimesed. Vähemalt jäi neist määravalt säärane mulje. Võõraid ei tülitatud. Harva, kui kauplusejärjekor-dades tekkisid tülid. Needki olid pigem sordinsed mõtte-vahetused. Paanikat polnud ma kunagi näinud. Vaid mõni riakalt purjus mees võis teinekord tasakaalu rikkuda.»

Osa tegelasi on oma janu-probleemid (aga ka üksindu-sehädad) juba ise lahendanud. Tänu neile leiab üksi jäänud Udo Munak, kes seni oma lin-najao vaid poodi ja bussi-peatusse minna mõistab, siit-samast õdusaid paigakesi, kus võõrandumismuresid ei tunda. Inimesedki on siin ammu üksteist leidnud. Siin tegut-seb kollektiiv, kes räägib en-dast mitmuse esimese pöörde ühendavas vormis:

«Ega siin väga ulakaks ka tohi minna, paar korda on miilits siingi puistamas käi-nud.» rääkisime me.

«Ei täna ole seda kartust, täna on lauluplatsil koond-kooride esinemine, täna ei tohi miilits kedagi puudutada.» väitsime me.

«Aga kui nii võtta, siis on see sigadus! Mis avalik koht see paks padrik ikka on? Siin ei riiva me ühegi närvilise naisterahva silma,» nurisesi-me me.»

Jah, siin on Allan Rüütel oma naabrite liitmise missioo-niga hiljaks jäänud. Olletara-

maailm ise on aga Kallasel vä-ga südamlukult kujutatud. Kriitika on vihjamisi väitnud, nagu oleks autoril siin isiklik-ke kogemusi. Ja kriitik on ko-guni kahetsenud, et ta ise nii-sugust mängu kaasa teha ei julge (Toomas Haug, «Noorte Hääli», 21. aug. 1983). Eks sel-le julgemise ja mittejulgemi-se pärast olegi üks kirjanik ja teine kriitik.

«Janus» nagu vastanduksid kaks maailma, sugestiivne ja meelitatav olletara, kus aetakse kangeid mehejutte ja inimi-suhted lõikavad põhjast läbi ning kaevusaba, kus jutud lahjad, suhted vesised ja pea-liskaudsed. Õigemini, need maailmad ei vastandugi, nad lihtsalt eksisteerivad kõrvalt. Nii on see tegelikult ju alati olnud. Oli ka siis, kui elati üksteisest kilomeetrite kau-gusel ja kohtuti vaid kõrtsis ja kirikus. Mingit võõrandu-mist tegelikult poiegi. On vaid sajandite jooksul välja-kujunenud inimtüübid, ega kao need ka uutest oludes ku-hugi, ei muutu nii lihtsalt ja kiiresti. Olgu eraldajaks pak-sud metsad või läbikostvad betoonseinad. Ja kes oma ük-sinduskibedust kanda ei suu-da, on ju seegi alati lohutust leidnud. Kas koorilaulust või olletarast. Allan Rüütel näik-se tallavat tühja tuult ja te-ma võitlus võõrandumisega paistab tõesti niisama lootuse-tu kui Jürka unistus õndsaks-saamisest. Inimeste Pidus, mis naabreid ühendavaks röömu-peoks kujuneb, ei ärata usal-dust, ega suuda ka neid ini-mesi arvatavasti kauaks si-duda. Kui kaob kogu üritust koospidav jõud, Allan Rüütel, siis vaibub varsti ka teiste ind. Ja võib arvata, et noo-ruslik joogi, dr. Imre Viigi-puu asendab oma uued läbi-paistvad aknaklaasid peagi taas vanade jääklaasidega ega taha enam naabreid näha. Kuigi, nii troostitut prognoosi Teet Kallas lugejale küll ei paku. Vastupidi. Kangelase lahkumine lavalt, kroonuma-ja uste traagiline kinnilange-mine tema õilsa selja taga tä-hendab teistele hoopis iseseis-va ühisteguse algust. Juba kogutakse allkirju Allan Rüütli käendusele võtmiseks. Ja vahepeal on ümberkasva-mise teele asunud nii väike-kodanlane kui ka vanema põlvkonna vastu ühemõtteli-selt protestinud poistekamp. Oma süütusekoorma all kan-natavast kaasaegsest neitsist on saanud naine. Kõige loo-mulikumal teel.

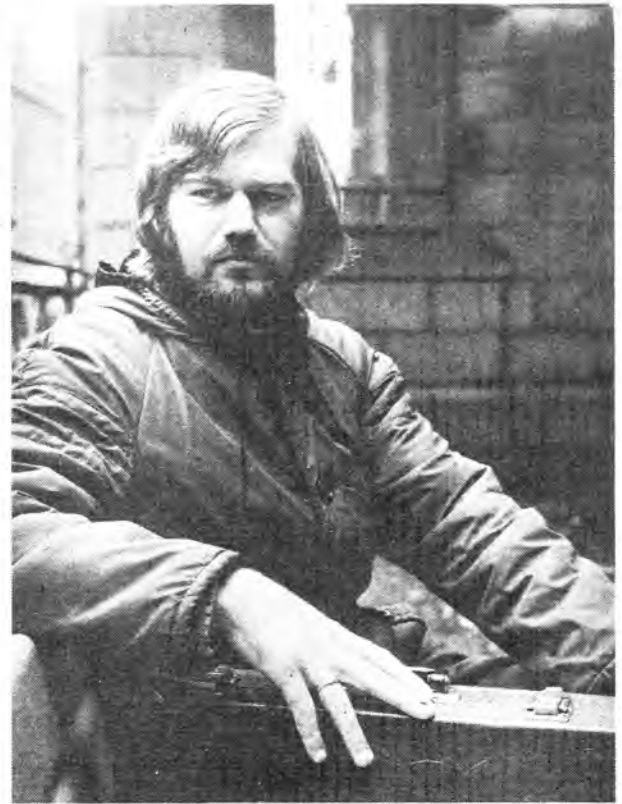
Kallase lugu pole mõeldud groteskina. See on tõsine mu-re ja autor oma mures siiras. Pole põhjust irvitada ka te-ma tegelaste, heade inimeste üle. Hoopiski mitte selle üle, et kirjanik Teet Kallas on üks väheheid meie kaasaegseid eesti kirjanikke, kes nii jul-gesti ja otse demonstreerib oma armastust inimeste vas-tu, oma tegelaste vastu. Olu-des, kus moekam oleks nori-mine, ironiseerimine, sar-kasm, künism vmt. Muidugi, selles mures inimeste headuse pärast on naiivsus. Aga see naiivsus on sümboolne.

Mis puutub Goethesse (vt. eelnimetatud «Noorte Hääli»), siis muidugi, milleks otsida müstifikatsioonidele kinnitust «Faustist», kui meil endilgi Vanapaganajd külluses. Usun aga, et analoogilises kauban-duslikus situatsioonis jääks suur Johann Wolfgang von Goethe mõnele meie kaasaeg-sele saksa-Kallasele alla ka oma kodulinna Weimaris. Kahjuks?

MAIMU BERG

LUULEVEERUD

KALJU SUURE FOTO

LEMBIT KURVITS

Ratsu lööb oda mustalt diagonaalilt ja see on ka kõik uus mida toob kaasa see päev kuigi sa laskudes Toomelt mõtled et lõigatud puudest jäävad inetud kannud kuidas nüüd maaliks siit linna Sagrits või Kongo allpool on linn tühjem ja august poetab varjud tänavanurkadele nii tuleb jällegi õhtu ja lauale seatakse tindipott neli pliiatsit kolmnurkjoonlaud ja EKBL nii tuleb jälle üks õhtu ning maa kohale tõusevad plinkima tähed nii harva need tähed metsikud lõkendavad kiskuvad tähed eemal

Männiõliseep sinu laual hämarustunnid suurduvas metsas metsas kus tihenesid me hetked nii üürikesed kui kestvad üheks armastuseks tolles karmis öös mu Astarte männiõliseep sinu laual tööpäeva lõpul väsinud inimlapsi kaks raske ja jaheda teki all männiõliseep sinu juustes su kiharais nagu ammune teekond vihmas aprillikuus Klaipeidast Siauliaisse millest nüüd sulle jutustan mu Astarte noorte mändide lõhn sinu niudelohkudes oh Astarte nagu võõras tantsuõhtu juhuslikus peatuses tumedas Leedumaa öös

Vihm vihm vihmas liivaterad vihmas äärelinn vihmas teekäija vihmas lapsepõlv maailm täis tuhka tolmu udu ja vihma raagus oksti kiikumas akende taga sogane vihma-vesi valgumas elatud aastatele sestsaadik ju kui lapsenina surusin hāgusele klaasile ja kui ei uskunud veel et meheelu küpseb ja avaneb sügisele vastu liivaterad vihmas inimeste maailm tume läbipääsmatu inimets mis āngi kasvatab õhe õhe kus vaid vihm sügisotsatul teel inimeste maailm külm hall otsata vihm vihmas liivaterad liivaterad sajus

Lembit Kurvits

Kui lubate, siis 75. sünnipäeva künnisel kõigepealt paar suhteliselt kaugemat minevikku puudutatav küsimust...

Minevik? Seda poleks nagu olnudki — viuh! ja läinud... Mis teid siis eelkõige huvitab?

Teie õpetajate rida äratav aukartust: Laikmaa, Koort, Starkopf. Alustagem siis nende osast teie kunstnikkussaamisest.

Ise pean enda õpetajateks eelkõige kolme inimest: vana-isa, Ernst Sargavat ja Ants Laikmaad. Nema õpetasid mulle seda, mida ka mitmed teised püüdsid teha: ausust, töökust, inimlikkust. Nende kolme õpetus oli aga kõige meeldejäävam, mõjuvam. Isa suri, kui olin veel väike laps, ja sellega on seletatav vana-isa suur osa minu elus; Sargava oli imetletud ja karde- tud gümnaasiumidirektor; Laikmaa minu esimene tegelik kunstõpetaja ning selline isiksus, kes võis sind lausa vapustada.

Kuidas tekkis mõte Laikmaa juurde õppima minna? Mismoodi käis seal õpetatöö?

1926. aasta kevadel oli Laikmaast palju juttu seoses tema 60. sünnipäevaga. Mõtlesime siis koos kahe koolivennaga, et vaatame, kuidas kunsti õpetamine käib. Läksimegi ja tunnistasime, et tahaksime ka õppida. Laikmaa sellest eriti vaimustatud ei olnud ja ütles, et ei tahaks enam õpilasi juurde, kuid võttis meid siiski, tasuta.

Eks intensiivsem töö tema juures käis ilmselt hommi- kupoolikul, kuid meie käisime joonistamas õhtuti. Põhi- asjaks oli pealuu — seda sai lõputult tehtud. Laikmaa õpetas eelkõige massidega modelleerima, eset kolmele tume-

SILMAST SILMA

ENN ROOSIGA

Foto perekonna arhiivist

dusastmele taandama ning selle järgi vormide vahetama ja rütmile leidma. Õpetas ja nõudis tervikut nägema; kritiseeris nokitsevat «järgikäimist», pooldas julget «ehitamist». Näide temalt: kuidas talumees puust tarberiista teeb — lööb esmalt suure vormi, ei hakka kohe nikerdama. Laikmaa selgitas meile põhi- asjad ära ja tegi põrgut, kui töötamine küllalt tõsine ei olnud. Laikmaa assistent ning meie juhendaja ja peakriitik oli aga Harald Miikman, hilisem Aarne Miikmaa. Ta oli hea portretist, kunstile andunud inimene... Jah, järgmise kuu algul on tema 75. sünnipäev, kuid vaevalt, et seda meelde tuletatakse. Vahel tekib tunne, et kunstnikku tuntakse ainult senikaua, kui ta ise elab ja ennast kiita jõuab.

Tahaksin veel lisada, et ega me siiski ainult pealuud joonistanud. Kui oli suurem grupp kindlalt tulijaid, siis võis ka mudeli palkamisele mõelda. Kas ja kuidas teda saada, see oli küll meie oma mure.

Edasi tuli minnek Koorti juurde. Kuidas seal töö käis?

Koorti juurde ei läinud ma mitte kohe, vaid kõigepealt püüdsin veel õppida Riigi Kunsttööstuskoolis. Sealne ornamentaalne üldsuund ja sel ajal valitsenud dekoratiivne stilisatsioon mind aga ei huvitanud. Olin noaga voolinud paar kujukest ja tahtsin teha skulptuuri. Kirjutasin Koortile ja ta vastas, et tulgu ma tema töötuppa. Võtsin oma asjakased kaasa, näitasin ette ja olin töötaolisiks vastu võetud. Algul pani Koort mind oma töid kopeerima ja oli napisonaline ka siis, kui sellest suurt midagi välja ei

tulnud. Olles suur stiili- ja viimistlusmeister, kordas ta alatasa, et rohkem on vaja kasutada loodi ja sirkli.

Kuigi «Eesti kunsti ajaloos» on kirjas, et õppisin algul Laikmaa ja seejärel Koorti juures, oli asi tegelikult nii, et jätkasin õhtuti ka Laikmaa ateljee külastamist. Selle tegevuse lõpetas sõjaväkke sundaega teenima minek.

Pärast sõjaväeteenistusest vabanemist läks veel mitu aastat, enne kui edasi-õppimise kasuks otsustasite. Miks nii?

Jah, see oli üks kahtluste aeg. Laikmaa ateljeekool lõpetas varsti oma tegevuse, meie, tema endised õpilased, üürisime ühe ruumi Allika tänavas, kus püüdsime vähehaaval edasi töötada. Huvikohast, kunstiga äärtpidi seotud tööd oli ka raske leida, tuli valmistada silte lihakar- nidele; koos Garibaldi Pomeriga tegime tsemenditööd, peamiselt hauakaste. Alles 1935. aastaks sai «Pallasesse» mineku otsus küps.

Teie kunstialast ettevalmistust loeti sedavõrd heaks, et vabastati tööst ettevalmistus- ja üldklassis ning saite kohe hakata tegema oma lemmikala — skulptuuri. Kuidas oli «Pallases» seatud skulptuuri- ateljee tööd?

Põhiline töö käis nii: valisime mudelilaadalt mudeli ja modelleerisime akti 1–2 nädalase seadega. Portree tegemine oli iseseisev tegevus. Eraldi kompositsiooni õpetamist ei olnud. Usinasti käisime muidugi joonistamas õhtusel krokiil. Õhtuti peeti loenguid ka kolmes teoreetilises aines: anatoomias, perspektiivis ja kunstiajaloo. Meeldejäävad olid Voldemar Vaga loengud kunstiajaloo-

(Algus «Sirbis ja Vasaras» nr. 36)

Viljandi rajoonis on kaks mõisamaja, mille üks ots on põhiplaanis ümardatud (lähemal vaatlusel on neil aga teistsigilise ühisjooni) — Abja ja Polli. Polli mõisasüdamik on praegu puuviljanduse teadusliku uurimise keskus. XX sajandi alguseks lõplikul kujul valminud peahoones väärivad eelkõige tähelepanu hästi säilinud esindusruumid — neorenessanslikud (baroksed) kahelajud, väärisuust seinakapp, saali kasseteeritud lagi jm. Need on kavas restaureerida. Korda on juba tehtud ilus ringikujulise põhiplaani jätkel mõisamaja vahetus naabruses. Hooned haarab endasse suur ning liigirohke, Riia pargiarhitekt G. Kuphaldi poolt selle sajandi alguses rekonstrueeritud park, mis küll hästi hooldatud, aga nõuab mõningat planeeringulist kohendamist. Polli katsebaasile allub ka Morna mõisa väike ning intiimselt mõjuv ansambel. Just siin alustati sihipä- rast ja suurejoonelist vilja- puude aretamist. Ühekordse barokse peahoone esise suure väljaku kujundab ringtee, seda piirab elupuuekk, mille fooni loovad pärnad, vahtrad ja nuld. Laskuval mäerinna- kul moodustavad aidad ja teenijatemajad ühtlaselt kujunda- tud ansambli. Üldmulje on puutumatu ja mõisapärane.

Kaunimaid mõisaansambleid Lõuna-Eestis on Öisu. Ansambli keskosas, väikesel kõr- gendikul paikneb härrastema- ja, mis puhtakujulise barokk- ehitisena püstitati XVIII saj. 60. aastatel. Hoone on kahe- kordne ja nagu nähtud vane- matelt piltidelt, oli algselt kaetud kõrge täiskelpkatusega. XIX saj. algupoole, s. o. klas- sitsismiperioodil, ehitati hoone ümber — muudeti katuse ku- ju ja fassaadiliigendust, esi- küljele liideti lai graniitplok- kidest paraadtrepp ning sam- masportikus. Treppooritidele paigutati kaks elusuurust mar- morfiguuri — Athena ja Hes- tia. Mõisamaja sisekujundus

PÄRSTI-KÕPU-LOODI...

ja teised ehitismälestised Viljandimaal

EPP KANGILASKI, JUHAN MAISTE

Lahmuse vesiveski — vähesteid praegu jahvatavaid veskeid Eestis.

(näit. saali kullatud kipsraa- mis peeglid, laerosetid, suur kroonlühter) pärineb suure osas XIX saj. II poolest. Juba aastakümneid kasutab hoonet Öisu Piimatööstustehnikum. Aastast aastasse on siin kooli oma jõududega tehtud sõna otseses mõttes restaureerimis- tööd. Aegapidi on taastatud laemaalingud, värvitud siseuk- si. Nii võib hea meistrikäsi õigel ajal vältida hilisemaid suuri töid ja kulutusi. Kuid ega Öisuski puudu oma prob- leemid. Mõõdunud aastal vär- viti vastavalt KRPI koostatud

värvipassidele (arh. E. Lüüs ja E. Pastak) hoone fassaadid. Katus jookseb aga paiguti en- diselt läbi — siin ei aita üks- nes tehnikumi heast tahtest — tööd tundvaid piekkseppi on peaaegu võimatu leida.

Mõisamaja ümbritseb terras- sidena järve suunas laskuv park. XVIII saj. 70. aastatesse dateeruvad peahoone esist väl- jakut poolkaarjalt piiravad sammastikuga aidahoone ja sõiduhobuste tall-tõllakuur. Järve ja Vidva jõe vahelisele alale paigutub suurejooneline majandushoonete kompleks.

Siin olid tubaka- ja veinivab- rik, laudad ning unikaalse puitkonstruktsiooniga sõnniku- hoidla. Põhiosa majandushoo- netest kuulub Öisu sovhoosile ning kahjuks on Öisu kahel valdajal ka kaks täiesti erine- vat suhtumist. Sovhoosi hooned vajavad remonti (sõnnikuhoid- la lagunenud katus kõige kii- remas korras).

Tehnikumid on üldse head hoonete valdajad. Jõukal jär- jel ollakse Vana-Võidus, sa- muti Olustveres. Olustvere stiilse hoonestuse haarab en- dalle avar (paljude eri osade- ga) park. Pargiarhitektina tu- leb jällegi mainida G. Kup- haldi. 1910. a. ehitatud mõisa- hoone, kunstiküpsmaid juu- gendarhitektuuri näiteid Ees- tis, on silmapaistev nii arhi- tektuuriselt lahenduselt kui ka teostuselt. Välisarhitektuuri- annab ilme kontrastidel põhi- nev dekoratiivsus: sujuvalt eenduvad hoonemassid, vah- värvilude jõuline mõju he- leda seinapinna taustal, gra- niitsokli ja telliskivipiirete vastandamine. Siseroomides on H. Muthesiuse vaimus tõlgen- datud, keskajaga assotsieeru- vate väärtuste rõhutamine loo- vutanud aga koha inglise maa- maja iseloomustavale käsitlus- laadile. Lausa ainulaadne on kõrge, läbi kahe korruse ka- vandatud väärisuuviimistlu- sega hall. Kõrvalhooned moo- dustavad pargis omaette väi- kesed ansambli. Siia kuulu- vad punastest tellistest karja- õu, maailisi vetepeegeldusi

loov viinavabrik, rohtaia kivi- müür, Krahviallika kaev, kas- vuhoone. Seoses uue koolihoo- ne ehitamisega läheb viimane küll lammutamisele, ülejäänud ansambel on aga tõesti hästi hoitud.

Üllatusi võivad pakkuda ka väikesed mõisad ning isegi ük- sikhooned. XVII sajandi ehi- tustraditsioone järgivana on arvele võetud puust mõisaela- mu Vägigas. Ehitatud küll XVIII sajandi viimasel veer- randil (1782. a. räägib A. W. Hupel Vägigas äsja lõppenud ehitustöödest), on see näide ar- hailiste ehitusvõtete ja -tava- de püsivusest. Keskosa koguka mantelkorstna, kahe köetava ja kahe külma kambriga hoo- ne esindab nn. franki elamu- tüüpi. Juba kümme aastat tagasi alustati siin restauree- rimistöödega. Hoone võeti palk- palgilt lahti, vahetati välja pehkinud osad... laoti siis jäl- le üles, kaeti telliskatusega, mingitel põhjustel on aga töö tänaseini lõpule viimata.

Läbi hõredama pargiosa on Viljandi—Karksi maanteelt sil- matav Loodi mõisamaja. Elamu on ühekordne, kaetud barok- selt kõrge mürdkelpkatusega. Hoonel on pikk ja huvipakkuv ehituslugu. Rahvasuu teab ko- guni legende keskaegsetest käi- kudest, karukeldrist jne. Vana on see hoone tõesti. Ürgoru suunas laskub maapind terras- sidena parki, mis kunagi palis- tatud pügatud puudega. See loob veel praegu pildi regu- laarset, vanaprantsuse stiilis pargist. Kindlasti oleks vaja mõisahoonet põhjalikumalt uurida, ja seda enne, kui val- daja — Viljandi Lastesordi- kool — hakkab parandama ja osaliselt asendama hoone tel- listakust.

Ka üks säilinud hoone võib jätta jälje arhitektuurilukku. 1874. a. valminud Tusti mõisa sepikoda on vähesteid säilinud mõisaagseid sepikodasid Ees- tis. Tehes majandile lihtsamat rauatööd, kasutab sepp endis- aegset sisseseadet ja sepatöö- riistu.

Valitsejajamaja, kaalumaja ja vesiveski tõttu on arvele võe- tud Uue-Kariste. Neist põne-

mida ta illustreeris diapositiividega.

Eks igauks töötas nii, nagu suutis. Starkopf oli oma juhendamises väga delikaatne ja napp, rõhutades, et «miljöö ise õpetab». Töö pidi muidugi käima, Starkopf oli alati hommikul ise varakult kohal.

1939. aastal lõpetasite «Pallase» selle kooli ajaloo kõige suuremas lennus — peale teie oli veel kaheksa lõpetajat. Missuguseid nõudmisi esitati kunstikooli lõpetajale?

Ega lõpetamine paljudele meele järgi olnudki — oled korrapealt tööruumist ja mudelist ilma. Minulegi tuli ettepanek lõpetada ootamatult, nimelt pidi see teoks saama juba 1938. aastal. Siis aga Starkopfi ei meeldinud, et järgmisel aastal oleks meisteratlees jäänud ainult üks õpilane ja nii jäin «Pallase» XVI lendu, kus lõpetajate hulgas olid maalijad Elmar Kits ja Lepo Mikko ning graafik Salome Trei — kui nimetada tuntumaid.

Selleks et olla arvatud meisteratlees, pidi kunstiopilane näitama tolle aja mõõdu-puu järgi keskmisele professionaalsele tasandile küündivat suutlikkust. Kindlaid nõudeid lõpetajale polnud; lõpetajate näitusele pidi esitama töid ning Starkopf tahtis, et nende seas oleks üks elu-suurune figuur ning vähemalt üks materjalne skulptuur. Ei olnud oluline, et need asjad oleksid valminud viimasel aastal, meisteratlees.

Millal algas teie tänaseni kestev pedagoogitegevus?

See algas 1941. aastal J. Koorti nimelises Riigi Rakenduskunsti Koolis Tallinnas. Kool oli väike, õppejõud töö-

tasid koos õpilastega, ühesnaga, see oli huvitav aeg. Kestis see vaid mõned kuud, siis algas sõda.

Sõjapäevil töötasite põhiliselt Moskvas, seal valmis teid suhteliselt lühikese aja-ga mitmeid skulptuure, 1944. aasta sügisest aga pidasite juba Tartus õppejõuametit.

Jah, kõigepealt määrati kunstnikele stipendiumid. Kask Moskvasse minekuks tuli, kui olin Sverdlovskis. Kuna maalijail ja graafikuil viis tee Jaroslavli, siis esialgu läksin minagi sinna ja tegin seal ka mõningaid kavandeid. Varsti tuli teade, et Moskvas Sannamees juba ootab mind.

Moskvas töötamisega oli nii — materjali oli, ruumi oli ja, mis kõige olulisem, — tööindu jätkus. See, et keskküte ei töötanud ning elektrit polnud, ei suutnud tööd pidurdada. Ainus asi, millest puudust tundsin, oli mudel. Kõik tuli teha peast, mis minu loominguks eriti ei sobi.

Kui Eesti vabastati, oli mul õieti valida, kas minna Tartu või Tallinnasse. Tundsin, et olen Tartu vaimu mees ja läksin Tartu. Töötamine oli seal aga raskendatud: õpetamine võttis kogu aja, lisaks veel ateljee- ja korterimured. Kui algas töö Tallinna vabastajate monumendi figuuriga, tuli Tallinna ära tulla.

Mis meenub teile tööst Nõukogude Eesti esimese monumendiga?

Monumendi ideekonkursi võitis Arnold Alas, mind kutsuti skulptuurse osa teostajaks. Töö sõduri figuuri loomisel oli keeruline, ma polnud ju nii suurt asja varem teinud, ka oli sellise suuremõtmelise kuju valamine Tallinnas esmakordne. Lenin-gradist kutsuti valumeister

konsulteerima. Vaatamata raskustele sai monument valmis tähtajaks — 1947. aasta 22. septembriks.

Olete teinud nii monumente kui ka pisiplastikat. Kumba peate omasemaks, suurt või väikest vormi?

Prantsuse skulptor Charles Despiau on öelnud, et üle kolme meetri kuju on juba arhitektuur. Tal on õigus. Suuruses on muidugi oma võlu ning mõnigi motiiv võib olla, kui saad seda teha üldistatumas, tinglikumas laadis ja küllaldaselt suures mõõdus. Väikest asja pole aga sugugi kergem teha kui suurt, modelleerimise tundlikkus, mida ma hindan, tõuseb eriti esile pisemas teoses. Mis puutub monumendidesse, siis oleksin neid teinud võib-olla enamgi, kui poleks probleeme, mis ulatuvad kunstniku ateljeest väljapoole. Monumentide puhul on mitmesuguseid komisjone, kavandite kinnitamist ja muud sellesarnast, minul on aga nõrk hää, mind ei kuulata...

Usutluse alguses te ütlesite, et minevikku nagu poleks olnudki. Kuid ometi annab sealt mõndaigi meenutada.

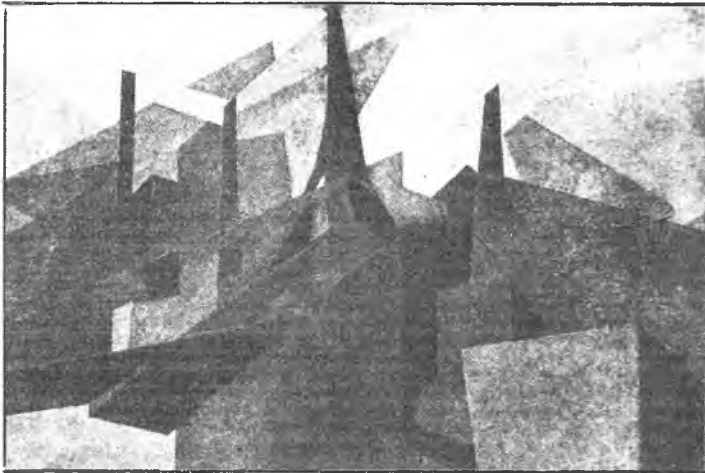
Imestan isegi, et elad oma väikest ning vaikset elu ja vaata — järsku näed mõõdunus midagi juba kultuuriliku kuuluvat, võib-olla teistelegi huvitavat. Olen eluaeg olnud sõnaahter, alles viimastel aastatel äkki nagu rohkem rääkima hakanud. Ju vist siis juba on, millest pajatada.

Usutlenud JORI HAIN

EDMOND ARNOLD

BLUMENFELDT

1903 — 1946

Edmond Arnold Blumenfeldt. «Eiffeli torn»

on tänapäeval vähe tuntud nimi eesti kunstiajaloo. Asjade niisuguse seisu tingib peamiselt Blumenfeldti tööde kaotsimine. Blumenfeldti, Eesti Kunstnikkude Ryhma ühest originaalsematest ja fantaasiaküllasematest meistritest, pole teadaolevalt säilinud ühtegi tööd, tema loomingut jäädvustavad vaid vähesed reproduktioonid Eesti Kunstnikkude Ryhma

almanahhis (1926). Viimaste põhjal hinnatakse teda meie üheks huvitavamaks kubistlikust vormikeelest lähtunud kunstnikuks. Eesti NSV Riiklikus Kunstimuseumis on ettevalmistamisel Eesti Kunstnikkude Ryhma mälestusnäitus ning me palume kõigil, kel on Blumenfeldtile kuuluvaid töid või andmeid nende kohta, teatada tel. 42 63 09.

TARBEKUNSTIPREEMIA

Eile anti Tallinna Raekojas pidulikult kätte Leedu NSV, Läti NSV ja Eesti NSV tarbekunstinäituse 12 võrdväärset medalit. Žürii (Bronislovas Baliulavičius, Silvija Šmidkiene, Egils Rozenbergs, Silvija Raudvee ja Inge Teder) otsusega said medalid neli leedu tarbekunstnikku: Irena Vabaliene jaiba «Pee-geldus», Aldona Jonuškaite-Salteniene keraamilise kompositsiooni «Kurbus», Salvinija Gedrimiene jaiba «Muutuvad motiivid» ja Eva Tomaš keraamilise kompositsiooni eest; neli läti tarbekunstnikku — Lilita Postaža jaiba «Jaaniõõ», Violeta Jātniece keraamilise vormigrupi, Viesturs Berziņš jaiba «Viis mustriid» ja Anda Lice nakkvestide eest ning neli eesti tarbekunstnikku — Luule Kormašova dekoratiivvaaside, Silvi Kaldakoidete, Anne Keek dekoratiivsete šamottvormide ja Heldur Pruuli ehte eest.

ELKNÜ HAAPSALU RAJONIKOMITEE

KUNSTIPREEMIA

mis määratud noorkunstnikele eduka esinemise eest ülevaatenäitusel, pälvivad tänavu Jaan Elken (maal), Tiina Reinsalu (graafika) ja Kai Koppel (tarbekunst). Sel puhul oli Kunstnike Liidus külas Haapsalu rajooni komsomolitöötajate esindus eesotsas esimese sekretäri Hannes Saarsooga.

Aime Jürjo. «Raamist välja» (prontk, 1983)

Ester Roode. «Pee-geldus. Auto-portree» (õli, 1976)

vaim — veski — koosnes varem kahest imposantsest maa-kivihoonest jõe mõlemal kaldal, mis olid veskitamm ja ülesõiduga ühendatud ning valmistatud jahu ja töötlesid villa. Säilinud jahuveski püüab mõõduja pilku juba eemalt — Lõuna-Eesti mõisatele nii tüüpilisena on seinapind tihedalt dekoreeritud krohvise vajutud kivistikudega, aknad-uk-sed raamistatud laiade tellis-piretega. Müüris leiame ka meistri nime ja ehitusaja: «O. Peters. 1840.» Ehkki hoonet praegu ei kasutata, on Halliste sovhoos teinud sellele hädapärast remonti (katus on parandatud, aknaavad suletud). Ainuüksi sellinegi teguviis päästaks kümneid ja kümneid hooned enneaegsest hävingust, teiste kõrval ka Viljandi Peetrimõisa (teine samanimeline mõis siinkandis). Vaatamata lagunenu katustele õhkavad endise karjamõisa maakiviseintega laudad veel praegu solidsust ja püsivust. Kivist tahutud härjapea värava kohal kui karjamajanduse sümbol ning vanasti nii sage nähtus mõisates kuulub praegu juba eksotika valda. Hoonete hästi maastikku sobitatud asend päris linna piiril lausa nõuab viletsa seisukorra parandamist.

Kuid kas maksabki sellest kõigest nii pikalt kõnelda? Need mõned veskid, laudad — hävib üks, teeme korda teise. Võib ju vana asendada uuega. Kas ei ole mure kõige olnu pärast vaid kitsa eriala inimeste professionaalne veidrus? Rohkem mõda Eestimaad rännanu jaoks ei tohiks eespool kirjeldatu siiski tunduda liig igapäevase, mõõduva või mittevajaliku. Seotub ju iga paigaga osake mitme põlvkonna elust. Ehkki nüüd oleme sageli juba juurtega maast lahti, tunnetame oma kuuluvust eelkõige tänu just läbi ühe või teise paiga omapära, selle miljöö ning olustiku. Sest ega muidu pöörduta taas ära unitiseeritud lahestusest ning retro võidab üha enam mõjujõudu ka ehitistes. Tulgem meilegi tagasi oma peateema

— ehitismälestiste juurde. Seda, mida esimesel pilgul näib olevat üsna ohtralt, tuli paar aastat tagasi uute kaitsetsepanekute koostamisel tõsiselt otsida. Kord olid hooned kaotanud esialgse ilme, kord liialt lagunenu. Et leida näiteid meie mõisaarhitektuuri põhiperioodidest, tähtsamatest hooneliikidest jne, tuli teha valik mitte paljude, vaid väheste terviklikult säilinud ehitiste põhjal. Nii vajab hädapärast kaitset peaaegu iga vana hoone, mis jäänud puutumata silikaadist ümberehitustest, kus vanad uk-sed ja aknad ees. Kahjuks ei sõltu see mitte ainult kohapealsetest soovidest. Nagu mujalgi kuuluvad Viljandi rajoonis mitmed ilusad mõisad koolidele ja koolid, nagu teada, ei ole nii jõukad, et suudaksid vanade hoonete eest vajalikku hoolt kanda.

Ehituslikult on sarnased XIX saj. keskpaiku püstitatud Suislepa ja Lahmuse, mis koolide kasutuses. Mõisamajad on ühekordsed, kivist, sümmeetrilise plaanilahendusega. Lahmusel kuulub ansambliks veel praegu majandile ja ümberkaudsele rahvale vilja jahvatav vesiveski maalilise paisjärve kaldal. Nii ehituskunstiliselt kui ka läemalt pälviv enamat tähelepanu Suure-Kõpu. Siinsel härrastemajal, mis on püstitatud XIX sajandi 40. aastatel, on arhitektuuriajaloolisi sidemeid hoopis rohkem tuntud Kuremaa mõisamajaga Jõgeva rajoonis. Võib arvata, et mõlemad hooned on valminud ühe ning sama arhitekti E. J. T. Straussi kavandite järgi. Sarnase fassaadiliigenduse (eriti otsafassaadid), keldri kõrgete servjoonvõlvide jms. kõrval leiame Kõpus ka ridamisi erijooni, mida võib kohata ainuüksi siin. Suur kunstmarmorist seintega saal, meisterlik stukitöö, rõduvõrede isearalik töötlus avanevad meile oma kordumatuses, vihjates seni veel avastamata kunstikon-taktidele.

Põhiliselt kahes järgus on püstitatud Kärstna mõisamaja (praegu kool). Hoone vanemad

osad, sealhulgas säilmed kunagisest mantelkorstnast, pärinevad XVIII sajandist, uue ehituskorpus XX sajandi algusest (kuni 1957. aasta ümber-ehituseni olid hooned ühendatud võlvitud läbisõiduga). Arhitektuurilt on Kärstna meie juugendil ilmekamaid näiteid. Erinedes küll täiesti Olust-verest ja Peetrist, on siin keskaja orientatsioon ning saksa bürgerelamu vahetunud klassitsismi ja neorenessansi repertuaarist pärinevate vormivõtete ja detailidega. Autorina võib oletada Taheva 1905. aastal kavandatud mõisahoonet (Valga rajoonis, hävinud) arhitekti A. Reinbergi. Mõõda varjulist puisteed, piki vabakujunduslikku pargiserva jõuab vana kalmistuni, mis mõisast tubli jalutuskäigu kaugusel. Siin põlispuude varjus on kabel, suurel kivirahnu J. v. Anrepi poolt isale (langes 1807. aastal Schlachtenfeldi lahingus) paigaldatud puhkav lövi — Thorwaldseni lövi koopia. On palju räägitud mõisa poolt kujundatud idüllilisest ansamblist ning mõisaarhitektuurist kui ajastu kultuuri peegeldusest. Kõik pidi siin olema allutatud ilu ning täiusliku harmoonia seadustele, sest eks järginud aadel kodumõisa väljajähtamisel oma ajastu arhitektuuri eesrindlikemaid ideid. Sellisena kujutab mõis endast teatud suletud nähtuste ringi — nn. ideaalse olemise mudelit, mille suhted ümbritsevaaga olid enamasti vastuolulised, isegi konflikttsed.

On selge, et üksnes minevikku pööratus ja nostalgia ei too ehitismälestisele tagasi elu, ei aita üle saada osalt tegelikest, osalt näilistest raskustest. Heale soovile, mis üksnes harva puudub, peavad lisanduma praktiline meel ja majanduslikud võimalused. (Umbes nii nagu Heimtalis, Pärtsis, Oisus.)

On raske pakkuda välja kõigiti paikapidavaid ja kõiki üheaegselt rahuldavaid valmisretsepte. Koolid on sageli seotud majandi või mõne ettevõttega. Viimaste abi võiks

(Järg 14. lk.)

Need kaunid päevad on tänaseks juba päris kaugele jäänud, kui Moskva Kunstiteater meil külas oli ning meie teatriellu vaheldust tõi. Igatahes, sest lisaks kõigele lubasid kaks etendust nii publikul kui ka teatriinimestel lausa konkreetset võrrelda: A. Gelmani «Silma silma kõigiga» läheb praegu Noorsooteatris, A. Tšehhovi «Ivanovi» mängiti Draamateatris kümme aastat tagasi. Viimati nimetatud kõrvaltamine muidugi ei kõnele eesti praegusteatri kasuks ega kahjuks, — see on mineviku võrdlemine tänasega, mis iseenesest oleks muidugi huvitav ja delikaatne toiming. Gelmani näidendil põhinev etendus võimaldas aga n.-ö. käegakatsutavalt võrrelda täna aset, ning see ei kõnele meie tegijate kahjuks. Muidugi näitavad need etendused ka tekstile lähenemise erinevaid võimalusi, aga kui Kunstiteatri tase on (võiks olla) mingi mõdupuu, siis on K. Komissarov, L. Komissarov ja E. Kraam tasemel, on professionaalid. Ja see on ju teada asi, mitte ootamatu avastus, eks ole? Nojah, igal juhul oli kasulik selles veel kord veenduda, sest meie kodustes asjaajamistes juhtub üsna tihti, et hinnang jääb üldse andmata, rääkimata võrdlevast-siduvast analüüsist. (Huvitav: kui palju Eesti teatrites praegu mängitavast repertuaarist etendub ka Nõukogude Liidu teistes teatrites või vähemalt meie lähimates keskustes? See, mis on laiemale publikule kättesaadav ainult külalisetenduste kaudu, peaks arvustajate väikesele väele ometi loomuldasa võimaldatud olema! Ja siiski, ega vist nii väga olegi, sest on teada tõsi-asi seegi, et enamik meie kriitikuid tegeleb teatrikunstiga muu töö kõrvalt, pole seega oma aja ning sõitude isandad. Kahju!)

Nii sünnib periooditi meie kodus kõige asjaliku hulka kas siis halvavat pessimismi või põhjendamatu ülbust. Viimati nimetatut on kahtlemata kahest halvem. Tõttame nii tragil kindlustama mingit Eesti teatri müüti (millal selleks viimati alust oli?), et loome seda ikka veel ise, kuigi teised on juba loobunud. Meie teatrite esinemised väljaspool oma vabariigi piire oleksid pidanud koduse kaja järgi otsustades mõnigi kord olema peaaegu pöördeliseks sündmusteks võrreldavate teatrielul. Üldiselt on meie teatritel muidugi hästi läinudki (päris palju etendusi kodust välja ju ei lasta!), aga on olnud ka alaminekuid, kindlasti ka selliseid, kus teatri või konkreetse etenduse tase polegi nõrk olnud, kuid sealte teatrielu seisukohalt on valik osutunud valeks («Tuulte pöörises» Tbilisis 1982) jm. Nii juhtub küllap ka edaspidi, sest kõike prognoosida on võimatu ja etendus sünnib igal õhtul ja igas saalis (kohaliku publiku osavõtul) uuesti, s.t. veidi erinevalt, ka keelebarjääri ei saa päris olematuks lugeda jne. (Näiteks Draamateatri osavõtt 1981. a. Berliini festivalist, «Elava laiba» ja «Tuulte pöörises» — kutsujate valitud etendused — leidis Saksa DV pealinna laval nii saali kui ka kahe kriitiku poolt üsna formaalse vastuvõtu. «Elav laip» sündis aga Erfurdis ja «Tuulte pöörises» väikeses Geras — üks pooltühja, teine täissaali pingsal osavõtul! Kuid osaline õnnestumine ei kustutanud küsimärke, neid ei kustutanud ka hilisem hinnang Rootsi teatriajakirjas, kus sõltumatu teatritraatleja tunnistas «Elava laiba» Berliini festivali oma- ja välismaiste lavastuste hulgas markantseimaks!)

Kunstilise taseme määramiseks pole olemas vaidlustamatuid mõõtühikuid, mille etaloni võiks Pariisis või kuskil mujal klaasi all vaakumis säilitada. Protsess nagu ta on, elav ja muutuv, nõuab teatritegemine ning hindamine võrdlemist,

vaatlemist, läbikäimist. Viimase olulisus on nii väljaspool kahtlust, et aitas ise kaasa absoluutse edukuse legendile — kardad, et enam ei saadeta külalisesinemistele ning ega taha teistest kehvem ka olla. Aga ma arvan, et asjaliku (eriti omapoolse) analüüsi puudumine vastavates ülevaadetes on kodus viibijates ammu kahtlusi tekitamas ning nad ei pruugi enam tõdegi uskuda, s.t. kui mõnel Eesti teatril kuskil tõesti hästi läheb. Siin, kodus, oleme ju näha kõigega,

nov» kannatavat ebatäpsuse all (tõesti ei tarvitsenud olla Stanislavski, et märgata neidude ja noormeeste osatähtsuste äärmist pealiskaudsust, elamist ainult oma repliigi ajal, oskamatus kviteerida, toetada ja pingestada peamist laval toimuvast; nad kandsid — ka noor arst Lvov — harjumatu rõivaid niisama halvasti kui neile võrreldav vaimulaadigi, nende tuimad kohmakad käed paistsid kaugele ja olid nende hinge peegliks kahjuks rohkem kui silmad), kuna tükki polnud

dunud olla jne. —; julmalt tõelähedane pilt, mille mõju hakkas pärast etendust aina rohkem ilmnema ja seoseid looma (näiteks — Ivanov, tarbetu inimene, kes ei suuda mõista enda ega teistegagi toimuvat, ja Golubev, kes õigustab suurepäraselt ennast ja on samadel printsiipidel võimeline mõistma kõiki teisigi, puhas demagoog ka isiklikus elus, kuid vajalik inimene siiski, sest mis suudaks väärida juba vormistatud ametialast edutamist?!).

leemist, kuidas praegu Kunstiteatri teatrikunsti teha nii, et sõna esimene pool ei kahvatuks. Teha nendega, kes on.

Müüdi saba on raske taak, on surveabinõu, on viide ainuõigele (ainult nii ja mitte teisiti), s.t. loomingu unifitseerimisele, on tahe paika panna. (Küll on toores väljend! Kui ma loen «... ja teises vaatuses pandigi kõik paika», siis tundub mulle alati, et tegemist pole kunstiga, vaid kohtuprotsessiga, või paremal juhul teadusliku väitlusega, mida naljapärast vaatusteks jagati.) Müüt on tegelikult eelarvamus, aga kunsti peaks vaatama ja tegema (ehk juhtimagi?) eelarvamusteta.

Innokenti Smoktunovski rääkis teatrikoolis kohtumisel stampidest, halbadest harjumustest elus ja laval, eelteadmiste vajalikkusest ja eelarvamuste kammitsast. Tšehhovi müüt, Dostojevski müüt — ning enam ei jõutagi iseseisvalt asja olemuseni. Seda peab mõistma nii, toda mängima naa. Müüt on mõnikord katse kellegi surimaski elava protsessi näkku suruda.

Kuidas mängida Tšehhovit, Tolstoid, Ibsenit, Molière'i? Hästi. Võimalikult väga hästi ja selle eesmärgi saavutamisele ei vii lähemale tahe mängida nii, nagu tegi seda see või teine teater. Või paremini kui... või ka vägisi teistmoodi kui... Eelteadmised (kultuur) pluss praegune hetk ja tegijate individuaalsus. Kui esimene ja kolmas ei küüni üle massitase, ei aita miski, ka Stanislavski süsteemi tundmine mitte.

Stanislavski väitis ise, et süsteem on mõeldudki ainult tõeliselt andekatele. Pole olemas suuri ega väikesi näitlejaid, on ainult suured! Kunstiteatri hiilgeaegadest on käibel 10–12 nime, need suured nimelt. Kus on ülejäänud, need, kellela suured poleks suurteks saanudki, kes aitasid kaasa etenduste terviklikkuse, ansambllisuse saavutamisele... Nad teenisid teatrikunsti küllap niisama ennastalgavalt ja nende tegevuse kogusumma on väärt mitut suurt, kuid üksikult võttes ei piisanud neil võimeid ise suureks saada. Nii nad leidsidki oma missiooni kollektiivse kunstiloomingu diferentseeritud sisemehhanismis. Aga ega Kunstiteatri algperioodil olnudki teisi võimalusi ennast dramakunstile pühendada, need tulid hiljem. Teenimist, pühendumist pidas silmas ka Stanislavski: «Armastage kunsti endas, mitte ennast kunsti.» Ei eksiks too, kes väidaks, et see ongi põhilause, võlulvormel, sest elu tõestab kahjuks rohkem, kui uskumajäämiseks vaja oleks, et see, kes esimese armastuse teiseks kasvada laseb, lakkab olemast.

Nüüd, kus teenimise võimalused on mitmekesistunud ja loonud ka lisateenimisvõimalusi (mille vajadust ei saa eitada); juhtub nii, et suured suudavad pühendunult toime tulla kõiges, milles kaasa teevad, teised jagunevad mürdudeks, mille nimetajaks on käsilolevate tööde arv.

Smoktunovski arvaski, et parim võimalus laiskuse võitmiseks tekib siis, kui on mitu tööd korraga — ühtlasi püüdis nii vaimselt kui ka füüsiliselt vormis. Sel puhul on taotlus anda maksimum enesestmõistetav.

Nii jõuab ta ise, ka Ljubšini, Kaljagini, ja mõned teised filmi, raadiosse, televisiooni, kus töötavad süvenenult nagu teatris. Muidugi ei saa nii igavesti kesta ega kestage — näitlejaõnn ise on muutlik —, aga ka valikuoskus peab aastatega kasvama.

MÜÜT JA TEGELIKKUS ehk TEISTE VALGEL ENDASTKI

Mikk Mikiver

NSV Liidu rahvakunstnik I. Smoktunovski pärast kohtumist lavakunstikateedris.

mis meil on, heade ja halbade etendustega, keskpäraste küluse ja erutavate sündmuste defitsiidiga.

Meie teatri praegune seis vaevalt kedagi rahuldab, aga ta on niisugune, nagu ta on (ja muutub sama kindlalt), ning tahe mingit müüti kunstlikult üleväl hoida võrdub tegelikkuse lakeerimise või aja seisikamisega.

Aeg aga on tunduvalt teine, kui oli kümme või viis aastat tagasi või isegi aasta tagasi. Ja mitte ainult selle enesestmõistetava asjaolu tõttu, et aeg läheb edasi ja tänane päev pole see, mis eilne, vaid muutunud vajaduste, muutunud rõhuasetuste, ka muutunud potentsiaali tõttu.

Ehk on teatris praegu tõesti kõige potentsiaalsem osa just näitlejad, see osa eesti teatri hea taseme tegijast, kes müütides kõrvale kipub jääma? Sest läbi aegade on Nõukogude Liidu teatrimaailmas eesti teatriilma teinud lavastajate kõrval teatud ja imetletud neidki, kelle abiga seda on tehtud — Ants Lauter, Aino Talvi, Kaarel Karm, Hugo Laur, Ants Eskola, Jüri Järvet, Einari Koppel, Velda Otsus, Lembit Eelmäe, Linda Rummo, Heino Mandri, Ita Ever, Lisl Lindau, Evald Hermaküla ja Jaan Tooming ise ka, Aarne Üksküla, Juhani Viiding ja veel mõnedki, kes (mitte lugupidamusest) nimetamata jäänud.

Ja ehkki režissuuril võib paras jagu probleeme olla etenduse omanäolisuse, uute väljendusvahendite, vaimse, ühesõnaga — ereda kunstilise terviklikkuse leidmisega, paistavad eredad näitlejaindividuaalsused ikkagi silma ning annavad lootust, et lavastajate eneseleidmine võiks tähendada üksteiseleidmist kõrgemal tasemel, mis olnud headel päevadel.

Selles mõttes olid ka Kunstiteatri etendused üsna heaks võrdlusallikaks, panid mõtlema lõppkokkuvõttes küll pigem enda, mitte nende probleemide peale, ning järeldusedki said vastavad. Kunstiteatri kaasavõetud repertuaar kandis üsna erinevaid sünnidaatumeid, seetõttu Gorki «Viimased» öeldi kandvat väsimuse (peatse surma) märke ja «Iva-

pikka aega mängitud. Ülejäänud esindasid teatri tänast päeva siis rohkem?

Kõik, mida teater mängib, kuulub ta tänasesse näkku, sest alati on võimalus etendust maha kanda, ütles Oleg Jefremov omavahelises jutujärgis. Ta ei püüdnud midagi välja vabandada, oli teadlik oma teatri nõrkusest ja tugevusest; ainus, mis teda vaevas, oli et M. Šatrovi «Nii võidame!» etendust ei saanud Tallinnas näidata. Tänase Kunstiteatri suundumuste mõistmiseks oleks see etendus ehk tõesti vaja olnud ära näha.

Kuigi, möönis Jefremov, külalisesinemised suurema repertuaariga pole paraad, vaid tegelikkus, ei taotleta endast parema mulje jätmist, mida võib saavutada ühe-kahe etenduse näitamisega. Küll aga püüti vältida päris nõrka etendust, kuna see oleks häbematust võrreldavate suhtes. Ebaõnnestumisi on igal teatril, aga need jäägu tõesti koju. Teatri kõige tugevam ja kõige nõrgem etendus kõrvuti, ainult need kaks, nii oleks küll karmilt ülevaatlik ja asjalik, kuid ei kuulu kultuurivahetuse traditsiooni...

Minu saak Kunstiteatri külalisetendustelt: «Ivanov», «Silma silma kõigiga», «Laviin», «Tartuffe».

Eredamad muljed: I. Smoktunovski käed; ta hingesõõbiv küsimus Lebedevile («Пауза, что со мной?») ja iseendale ja kõigile saalis viibijale; J. Vassiljeva — I. Smoktunovski peen ja halastamatu, kiirete rütmivahetustega, sordiini all hoitud, aga plahvatusohtlik, tehniliselt ja hingeliselt täiuselähedane III vaatus (Tšehhovi järgi) lõpp.

O. Jefremovi külmavereline (ei mingit järeleandmist (melo)dramaatilistele purskevõimalustele) prepareering pärast kadunud Golubevist, mehest, kelle tööalase edukuse lahutamatuks koostisosaks on olnud vale, mis on saanud kogu tema inimliku olemise teiseks loomuseks ja pääsenud aastama ja intiimelu (magamistuba kui minu kindlus, privaatala!), ilma et ta ise seda teadvustada või oma tunde maailma kärbumist märgata suudaks — järgmine laps võiks juba sündida (vaimselt) vää-

S. Ljubšini käed, ta tervitus revolutsioonile, ta palve, ta kõigutamatu usk vaimsete väärtuste primaatsusse ja sellega seostuv (antud situatsioonis) füüsilise allakäigu trepist ülesminek; kogu ta traditsioonilise vürstlikkusest vürst, peamise rõhuasetusega mõistel — vaimuaadel. J. Vassiljeva peen paralleel vägivallale alustuvast vürstinnast, kelle füüsilise õitselepuhkemine edeneb võrdeliselt tema vaimse tuiumumisega.

S. Ljubšini terviklik (Hevis-taviga võrreldes täiesti muutunud) Tartuffe'i lahendus — plastika (toreadoor?), silm ja sisemaailm. Väljakutsuv, vastik, 100-protsendiline spekulant tõdede turul — vihaleajavalt hästi mängitud. Kümne mehe sarmiga A. Kaljagini edev ja jäärapäine, türanlik ja arg Orgon, mängitud sellise tehnilise üleolekuga, et näitlejanauding saalis tuntu oli. A. Vertinskaja filigraanne Elmira, segu naiivsusest ja naiselikust tarkusest, võluv ja võlumist sooviv, enesekindel ja abitu ühtaegu — oma mehe naine, Vertinskaja mõjus üle harjumuspärase kauni ja naiselikuna; rollikäsitus tark ja täpne — nii, usun, tuuakse ka mehed teatrisaali...

Loetlesin siin minu jaoks mõjusamaid muljeid. Aga tervikuna — kas leidis kinnitust või mõranes Kunstiteatri müüt?

Muidugi polnud kõik võrd-selt hea, aga et mul puudus müüt, siis polnud ka pettumust. Oli kohtumine ühe teatriga, nagu ta on. Milline ta oli, teavad üksikud; milline ta võiks olla, ei tea mitte keegi; milline ta peaks olema, tundub, teavad paljud, ja see on üsna rumal.

Tänase teatritegemise mudel (ideaal) ei saa olla minevikus. Au ja kuulsus ja tänu minevikumeestele ja -naistele, et nad jätsid maha pärandi, millele tugineda saab, aga teha nende praktikast ja teooriast kateoorilist imperatiivi, oleks ilmselt vastu nende endi halvimaidki lootusi.

Nii tundus asjasse suhtuvat Oleg Jefremov. Ma sain aru, et Jefremov suhtub sügava lugupidamisega oma teatri minevikusse, tema suurustesse, kuid on ülimalt haaratud prob-

Muide, meie väljapaistvaim analoog on Aarne Üksküla, kes pealiskaudsuse märke ilmutamata ilmub erinevate teatrite lavadele, raadiosse, televisiooni, filmi, Kirjanike Majja ja lavakunsti kateedrisse!

Nii koguneb ja kasvab näitleja isikupära (mõnel, vastupidi, ka lahustub neis askeldustes), näitlejamaagia, kiirgus, mida mängida ei saa, mis on või ei ole. Siis võibki Smoktunovski väita, et ta ei mängi, vaid on, elab laval. Ja see on stanislavskilik põhimõte, kuigi väljendusvahendid on ajas kardinaalselt muutunud.

Muutused peavad toimuma ja toimuvadki, neid peab tajuma erksalt, muidu võib juhtuda, et tänases tegijas ja tema töödes kritiseerime seda, mida temas ammugi enam ei ole — mõõdupuuk on mälestus, missugune ta oli. Ole-tame, et 5–10 aastat tagasi oli ta hea, tema tegemised sündmusteks, täna enam mitte. Ta on enda kaotanud, põeb kriisi — ja mida kõike veel arvatakse. Vajab tähelepaneliku silma, et märgata, kuidas endise asemele ilmub pikka-mööda midagi teist, kuidas näilises peataolekus formeerub järkjärgult uus kvaliteet, kuidas kobavais otsinguis hakkab kumama sihikindlus. Muutunud on Jefremov, muutunud on Efros (Lev Durov peab teda muutumistele vaatamata Stanislavski truuks järgijaks), muutunud on ka Jaan Tooming...

Anatoli Efrost, seda kunagi ägeda sotsiaalse närviga lavastajat pean ma nõukogude teatri kõige järjekindlamaks inimeseotsijaks ega arva, et ta oleks midagi kaotanud oma kunagisest tundlikkusest ühiskonnaprobleemide vastu, muutunud on suhe. «Inimene ühiskonnas» on asendunud sisevaatlusega, ühiskonnas toimuvate protsesside kajastamisega inimeses. Me ju teame, et ühiskond areneb meil hoogsamalt kui paljud inimesed — siit partei mitmete otsuste suunitlus, siit ka teatrikunsti rõhuasetused. Ja loomulik, et sellise tähelepanu juures inimese vastu suureneb igiiniimlik teemade osakaal käsitluses, väljendus muutub vähem agressiivseks — paljas tõde ei ole enam väärtus, vaid ilu ja tõe filosoofiline ühendus võib midagi pakkuda.

Kunstil pole ju vaja dubleerida riiklikke institutsioone. Mida tõsem on meie elu käsitlus vastavates dokumentides, seda suurem on teatri ülesanne kunsti spetsiifiliste vahendite väljateritamisel. Eilne Gelman ei rahunud meid täna, teda ennast ka mitte, ja juba ta muutubki. (Ka «Silma silma kõigiga» on mõnede piiratud lugu, piiratud juba selle ahvatleva ideega tõmmata kõik niidid mag-

mistuppa — koormus saab liiga suur ning pääsu näpuga näitamisest ei ole.)

Efroselt nägime Tallinnas «Tartuffe'i». Lugupeetud kriitik K. Rudnitski, kurtes (SV, nr. 33) polemiseerimisvõimaluste puudumise üle, väitis kategooriliselt, et eksib teine lugupeetud kriitik, kes nime-tatud etendust õnnestunuks peab. Kas nii, mõõdamines, väita sobib, on iseküsimus, aga minagi pean etendust õnnestunuks. Eelkõige seepärast, et ta on tänapäevane ilma sõrmega torkimata, et nn. režissöörivahendid on viidud miinimumini, kõik toimub läbi näitleja; etendus on plastiline väliselt ja mõtteliselt, kontseptsioon pole otsaette kirjutatud, vaid on peidetud mänglevuse varju, vagamehe kõrvale kerkib hirmuäratava kujuna groteskne tõerääkija Cléante jne.

Siin oli midagi, mis oli meelest jõudnud minna, see oli TEATER, mille peremees on näitleja, erakordne näitleja (eelnimetatud kolm eelkõige). Kes veel ja milliste näitlejatega võiks teha sedasama, ilma pelka naljategemisse langemata, labaseks muutmata? Kui nii oleksid mänginud prantslased, mis me siis ütleksime? Planchoni «Tartuffe'i»-versioon kui oma-moodi tipp oli ühtlasi ka millegi lõpp, keegi peab aga julgema uuesti alustada. (J. Ljubimovi lavastus kõitis mind palju vähem — seal oli põhitähelepanu kulutatud lavastusliku nõksu (pildid-raamid) peale ning ülejäänud jõud kulus minu meelest mingi stiili teesklemisele ning vihjamistele.) Muidugi pole ka Efrose etendus puudusteta, aga mind isiklikult see ei kohuta.

Nagu juba öeldud, ideaalset etendust meie külalistel kaasas polnud, oli vähem või rohkem probleemseid, kuid kõigis neis tuksus elava teatri pulss, kestvamalt või lühiajalisemalt, aga päris formaalselt tehtud ma ei näinud (ei näinud küll «Viimaseid»). Mitmed lummavad näitlejatööd aga veensid selles, et lavatehnika ja ka näitlejatehnika peavad ning võivad olla kõrgel tasemel, nende abil saab minna teatava piirini — olemuslikku tabab, tuuma lõhestab ikkagi näitleja-maag. Näitleja, kes on laetud nagu leideni purk.

Hea, et seda meelde tule-tati, see võrgutab ja kohustab nii näitlejat kui ka lavastajat.

Ehk oli kasulik ka tõdeda, et suurtelgi on probleeme, et müüdid purunevad, tegelik-kus on teelolek ja et täiustumise tee on lõpmatu.

Suviste puhkuste ja ringreiside aeg teatrites on möödas, 6. septembril avas ka «Vanemuine» staatsionaari ukse, tehes seda nagu ikka teatrikülastajate konverentsiga.

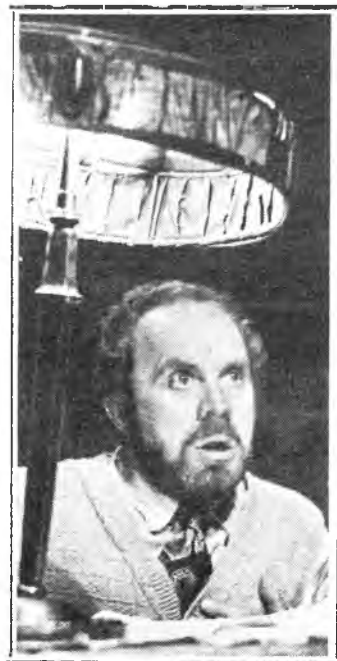
Direktor Mart Raik nimetas mõned publikule kordaminevad arvud: uuslavastusi tuleb 10, läinud hooajal käis teatris 225 400 inimest, kellele anti 477 etendust.

Kaarel Ird alustas oma esinemist kahe tähtsa tööreisi meenutamisega: «Möödunud hooaeg algas Moskva-reisiga, mitme aasta järel oli see meile tõsiseks kokkuvõtteks. Moskvasõidud ongi «Vanemuisele» nagu eksamisessioonil kõik kaug-õppijale. Kukul läbi, või saad positiivse hinne ja pääsed järgmisele astmele. Saime palju kaalukaid arvustusi. Tulemus läks kirja.

Teine. Rootsi-sõit teenis kõrge hinnangu. See oli esimene kord, kus meil käis terve teatrikollektiiv, seni on kutsutud vaid üksikuid näitlejaid. Ja järgnes tõsine jutt: «Täna seisame ühe uue arenguetapi lävel. Meie teatrit on Evald Hermaküla lahkunud Tallinna Draamateatrisse. Oma lavastajatöö meil lõpetas ta tugevalt — «Faehlmanni» lavastusega, mis on üks tema tippideid. See on «Vanemuise» tavaline saatus: anda oma vabariigi teistele teatritele nii näitlejaid kui ka näitejuhte.

Pole täpselt teada, mida kavatseb ette võtta Jaan Tooming, kes Viljandist on lahkunud ja «Vanemuises» töötab poole kohaga. Tema täielik eemalejäämine oleks «Vanemuisele» raske löök. Viljandisse on lahkunud lavastaja Kaarin Raid. Nendeks muutusteks olime ette valmistatud.

Nüüd teeb hooaja esimese lavastuse Mati Unt, kes omal ajal meile tuli koos Hermaküla ja Toomingaga. Valmimas on

Ants Ander Arve Jommina
H. Kiige «Pensionieelikus».

«VANEMUINE» ALUSTAS

tal F. Schilleri noorsoonäidend «Röövlid». Tuleb teisigi küla-lavastajaid: Ivan Misar Tšehhoslovakkia Oldřich Stibori Riiklikust Teatrist toob lavale I. Hubaci tragikomöödia «Maja pilvedel», Moskva teatrikriitik Rimma Kretšetova käe all valmib V. Arro näidendi «Kõrgeim määr» lavastus ja Ago-Endrik Kerge lavastab R. Kangro ooperi «Oh-ver».

«UGALAS» LAVASTATAKSE «DILETANTIDE TEEKOND»

JA TULEB MUUD HUVITAVAT

ma ja hindama harjunud inimesed». Laiemat publikut peaks tõmbama hakkama regulaarselt planeeritud vabaõhuetendused. Loodetakse, et vabaõhuetendustega hakkavad sageli Viljandis külas käima Noorsooteater ja Draamatea-

Oma jõududega käivad praegu proovid ühe kahe-inimese-tüki kallal (Ao Peep ja Kersti Neem), lavastab Raivo Adlas. Veidra pealkirja «Tuli mees naise juurde» varjus on tõsine probleemne näidend, autor S. Zlotnikov. J. Anouilh' draama «Becket» lavastab Jaan Tooming, kahasse Raivo Adlasega valmib A. Lille esiknäidend «Võit». Heikki Haraveel lavastajana on käsil operett kolmekümneendaist aastast: E. Künnecke «Onupoeg Bataaviast», Ülo Vilimaal L. Austeri ballett «Tiina», E. F. Benoit' ja N. H. Reberi balleti «Satanilla» teeb lavastajana Vassili Medvedev ning P. A. Wolffi «Preciosa» C. M. Weberi muusikale Ülo Vilimaa, endal jääb toime saada T. Hrennikovi muusikali-seks kroonikaks nimetatud lavateosega «Valged ööd».

Järgnesid tavakssaanud küsimused-kostmised, millest sai teatavaks muude asjade seas mõni siin äratoodu:

● Ettepaneku tulla «Vanemuisesse» peanäitejuhina tööle on Kaarel Ird esitanud Ago-Endrik Kergele, kes pole oma otsust veel langetanud.

● Kui «Vanemuise» väikese maja taastamise võtavad enda peale Poola restauraatorid — veelkordne ametlik järelepärimine on ära saadetud —, võib maja käikuandmist reaalseks pidada nelja aasta pärast.

● K. Ird: «Teatri distsipliinirikkumiste kulude väljaarvestamiseks tuleks palgata juurde üks raamatupidaja».

● Vabaõhuteatrit ei ole 100-ta.

● Läheneb «Vanemuise» kui muusikateatri 100. aastapäev.

Konverents lõppes katkele vaatamisega veel kavva jäävatest lavastustest ja valmivaist, mis kõik häis ootustes vastu võeti.

ASTA PÖLDMÄE

ter. Toetada tahetakse lavakunstikateedri diplomieten-dusi. (Hiljuti esietendunud L. Pirandello «Heinrich IV» H. Saarmi seades, ongi tehtud «Ugala» kulude ja firmamärgi all.)

Hooaja alguses esietendunud «Mare ja ta poeg» järel (lav. A. Sats) peaksid järgmistena publiku ette jõudma A. H. Tammsaare «Juudid» (lav. K. Raid) ning R. Kiplingi ainetel K. Süvalepa kirjutatud «Kass, kes kõndis omapead» (lav. V. Saldre) ja B. Okudžava romaani «Diletantide teekond» instseneering (lav. V. Saldre).

REIN HEINSALU

Neil päevil saabus «Ugalas» NSV Lõidu Kultuuriminis-teriumist telegramm, milles teatatakse, et teatril on antud 1983. a. I poolaasta eest üleliidulises teatritevahelises sotsialistlikus võistluses esimene koht ja rändpunalipp.

Stseen vabaõhulavastusest «Mare ja ta poeg». Mare (Anne Margis-te) ja Imant (Andres Lepik).

Eesti NSV teenelise kunstniku Harri Vasara harrastusena valmistatud nukkude näitus «Marionettide maailm» on avatud A. H. Tammsaare Memoriaal-muuseumis.

Eesti NSV teeneline kunsti-
tegelane Anna Ekston on üks
neist, kes ei pea eriti lugu
juubeldamistest, veel vähem
hoolib ta juubelijuttudest.
Suurivaevu õnnestus kaks-
kümmend viis aastat tagasi
«Estonia» laval tähistada te-
ma viiekümnendat sünnipäe-
va. See jäigi viimaseks kat-
seks.

Ka homme, Anna Ekstoni
suurjuubeli ajal jääb avalik
juubeldamine ära, kuigi seda
päeva peaks õieti suure pidu-
likkusega tähistama. Põhjust
selleks on küll ja küll. Piisab
isegi ainult nendele teenetele
osutamisest, mis seovad teda
«Estonia» balletiga.

Anna Ekstoni sidemed «Es-
toniaga» on kestnud nüüd ju-
ba üle neljakümne aasta. Tõ-
si küll, 1940. aastal lavastatud
Ardna opereti «Kalurineiu»
tantsude ja lühiballeti —
Schumann «Karnevali» lavas-
tamist lahutab järgmistest
töödest õige mitu aastat. Need
olid sõja-aastad, mil ta aitas
Jaroslavlis meie kunstian-
samblite tantsurühma rajada
ning täiendas ennasi Moskvas
ballettmeisterina.

Kaheteistkümmne kuu pärast
saab nelikümmend aastat, kui
Anna Ekston koos teiste ta-
gasipõlvkondlastega seisis «Es-
tonia» varemeil. Tuli moodusta-
da uus balletitrupp, mille ju-
hiks, ballettmeisteriks, treene-
riks-pedagoogiks, administraa-
toriks ja kes teab veel, kelleks
tal tuli hakata. Õnneks oli
säilinud meesantsijate tuu-
mik eesotsas Artur Koidu, Bo-
ris Blinovi, Verner Haguse ja
Herman Palanguga. Leidus ka
mitmeid lootustandvaid nais-
tantsijaid nagu Juta Arg, In-
ge Pöder jt. Esialgu polnud
küll ei lava ega prooviruu-
m, kuid õnneks oli Anna
Ekstoni entusiasm, lausa sõja-
mehelik kohusetunne ning
tähtsaim — õige arusaamine
eesseisvatest sihtidest.

Juubilar lõi käed külge nii
sellele, et taas saaksid toimu-
da balletietendused, kui ka
«Estonia» teatrimaja taastami-
sele. Võimatuna näiv sai või-
malikuks — 19. detsembril
1944. aastal andis «Estonia»
tolleaegses ajutises kodus esi-
mese tantsuetenduse. Selle
koostamisel näitas Anna Eks-
ton harukordset kaugelenäge-
likkust. Tema stiilselt lavas-
tatud Glinka «Valss-fantaa-
sia» kõrval oli kavas A. Koi-
du, S. Otsa, B. Blinovi jt.
tantsuseadeid. Ta soodustas
igati koreograafieeldustega
tantsijate katsetusi, juba siis
mõttes järelkasvule, juhendas
neil aegadel teatri juures te-
gutsevat laste- ja noorterüh-
ma. Viimases harjutasid pro-
fessionaalisilmaga valitud tu-
levikulootused E. Joasoo, A.
Oinas, I. Silla, H. Nieländer
jt.

Mõtted aga liikusid balleti-
etenduse loomise suunas. Võib
imelda ja tänagi veel kiita
Anna Ekstoni ainuõiget vali-
kut — just Assafjevi «Bahtši-

MEIE BALLETI SÜDAMETUNNISTUS

ANNA EKSTON 75

Anna Ekston aastal 1932.

sarai purskkaev» oli see nõu-
kogude ballet, millele ham-
mas tõepoolest võis peale ha-
kata. Võrreldes «Pariisi lee-
gi», «Romeo ja Julia» või mõ-
ne teise toona populaarse bal-
letiga oli valitu palju intiim-
sem, vähem pomposne ja
seda sai mahutada väikela-
vale. Pealegi olid sobivad osa-
täitjad peaaegu kõigisse osa-
desse.

Oodatud esietendus sai teoks

1945. aasta viimasel päeval.
Kunstiavalikkuse rõõmuks
jõudis põhilisim Puškini—As-
safjevi teose ilust ja sügavu-
sest pealtvaatajateni. Ballett-
meisteri kauniks leiuks oli
etenduse alguses ja lõpus
purskkaevumüütu kuulata-
v/mõistlik Poeet. Puškini kuju
toomine lavastusse meeldis
ka heliloojale. «Bahtšisarai
purskkaev» veenis, et teatril
on andekaid balletijõude.

Järgminegi targalt valitud
teos — V. Oranski «Windsori
lõbusad naised» sobis hästi
tolleajaste võimalustega,
pealtvaatajate ja balletiartisti-
tide arusaamadega balletist.
Pealegi pääses siin loõgile
koreograafi haruldane huumo-
rimeel ja võime orgaaniliselt
koomilist tunnetada. Tugeva
lavastajanärviga tehtud eten-
dusest õhkus eht-renessans-
likku optimismi ja hoogu,
ballett lausa kubises vaimu-
katest leidudest ning naljaka-
test seikadest. Tants liitus
pantomüümiga ilusaks tervi-
kuks. Kogu trupp leidis jõu-
kohase rakenduse, sai võima-
lusi unustamatute lavakujude
loomiseks (B. Blinovi sir Fal-
staff, I. Pöderi Robin, J. Argi
ja V. Leeveri «lõbusad» nai-
sed jt.). Lavastaja oskas ko-
gu ansambli etenduse huvides
tantsima ja tegutsema panna
(näit. tänaseni unustamatu
detailiderohke ja terviklik
turupilt, metsastseenid). Ta oli
oma ajast tublisti ees, naisu-
guse tasemega massistseenide-
lavastust polnud vastu panna
ei ooperil ega draamaetendus-
tel. Kui võrrelda Anna Eks-
toni lahendust balleti muude
versioonidega (näit. V. Bur-
meisteri lavastusega), tuleb
õidupärg temale anda, sest
stiilne, eht-šekspiirlik «Wind-
sori lõbusad naised» demonst-
reeris suuri edusamme balle-
titrupi töös. Balletilavastus
pälvis Nõukogude Eesti pree-
mia. See nagu ka järgmisena
esietendunud «Kalevipoeg»
(lavastaja H. Tohvelman) tä-
histab sõjajärgse perioodi «Es-
tonia» balleti haripunkti.

Anna Ekstoni järgmised
tööd balletilaval («Luikede
järv», «Laurencia», «Punane
moon») jätkasid küll võetud
draamaballeti suunda, kuid
sisuliselt kuuluvad juba meie
balletiloo järgmisse ajastusse.
Nendes lavastustes, aga ka õn-
nestunud tantsuloomingus
ooperi ja opereti raames (lau-
sa watteau'lik pastoraal Täi-
kovski «Padaemandas», mee-
leolukas veealune pilt Dargo-
mõzski «Näkinieus», hutsuu-
lipärased rahvatantsud Mil-
jutini «Trembitas», lasteoope-
rile sobivad tantsud Krassevi
«Kulmataadis» jt.) said teatri
tantsijad ennast hästi lahti
tantsida, arenesid. Kujunes
mitmeid huvitavaid kunstni-
kuisiksusi. Ühtlasi said jär-
jest märgatavamaks võima-
luse pürid, balletirühma re-
gulaarse täienduse puudumi-
ne. Üksikud uustulnukad na-
gu tugevasti oma ajast ees,
Moskvas õppimast saabunud
suurepärase balerin L. Vink-
Leetmaa, ei suutnud üldpilti
muuta.

Just tantsulise murrangu
saavutamise nimel pühendus
Anna Ekston neil aastail jär-
jest rohkem Tallinna Koreo-
graafiakooli juhtimisele, kui-
gi mure «Estonia» balleti pä-
rast jäi. Nii saab mõisteta-
vaks, miks tema initsiatiivil
kutsuti külalistena lavastama

kuulsad ballettmeisterid, le-
ningradlane B. Fenster ja V.
Burmeister Moskvas. Anna
Ekston lausa võitles selle
eest, et nad tulla saaksid. Tu-
lemused on täna kõigile tea-
da. Fensteri «Dr. Aibolit»,
«Noorus», «Ebapeig» ja «Ti-
na», Burmeisteri «Esmeralda»
ja eriti tähendusrikkana «Lui-
kede järv» on tähtteostena
läinud meie balletilukku. Või-
me kindlalt väita, et Anna
Ekstoni eestvõtmisel kutsutud
külalishallettmeisterid andsid
meie balleti arenguks väga
palju. Jätkui siis 1960. aastatel
hakkas «Estonias» oma balle-
te looma Mai Murdmaa, oli
üks siiramaid rõõmustajaid
tookordne balletikooli direktor
Anna Ekston, kes siitpeale oma
hooldi ja muret meie balleti
saatuse eest väljendas ajale-
heveergudel rohkete retsen-
sioonides, intervjuudes ning
kirjutustes nagu nõudlik/hoo-
litsev ema. Muretsemiseks
Nõukogude Eesti balleti tule-
viku pärast jätkub jõudu tä-
naseni. Anna Ekston on meil
otsekui selle kunstžanri elav
südametunnistus.

Anna Ekstoni tööd Nõuko-
gude Eesti, eriti «Estonia»
teatri balleti lähendamisel töö-
liselt suurele balletile, mis
kannataks välja tänapäeva
nõudliku kriitika, ei ole või-
malik üle kiita. Kui viimastel
aastatel tulevad tunnustavad
retsensioonid Moskvas, Le-
ningradist, kui Ladina-Ameer-
ika mitmete riikide lehtedes
kirjutatakse häid sõnu Tiit
Härmi juhitud trupi esinemise
kohta, kui Kanada ajale-
hed mõned aastad tagasi imet-
lesid Tiit Randviiru täiuslik-
ku tantsu; kui viimati nime-
tatut on võrreldud maailma-
kuulsa Martha Grahamiga,
Aime Leisi Liane Daydaga,
aga Helmi Puuri nime võis
omal ajal kuulda kõrvuti Ma-
rina Semjonova ja Galina
Ulanova omaga — siis kõiges
selles on otseselt või kaudselt
ka Anna Ekstoni südan-
t, mõistust ja armastust. Ta on
üks kolmest naisest, kes olu-
selt on mõjutanud «Estonia»
balleti arengut. Alusepanija
ja esmasammude seadja Rahel
Olbrei ning nüüdisaegse bal-
letimõtte kandja Mai Murd-
maa vahel on väärikas koht
Anna Ekstonil kui taastajal,
reorganiseerijal, tulevikku-
suunajal.

Tegutsemine «Estonias» on
juubilaril elutöö üks tahk,
millele ülalpool püüdsin pilku
heita. Tallinna Koreograafia-
kooli rajamine, selle juhtimi-
ne, pedagoogitöö jne. võiksid
jääda käsitlemiseks järgmiste
juubelite puhul.

Onnitlejate, tervise ja vai-
musideleevuse jätkumise soo-
vijate ja tervitajate kõneka
kooriga ühineb seegi kord

õpilane ja kolleeg
HEINO AASSALU

MIS
ON
VALMIS.
TEOKSIL.
KAVAS ?

Vastab

VALTER OJAKÄÄR

Kevadel andsin «Estoniale»
üle opereti klaviiri. Aluseks
oli Ardi Liivese näidend «Mas-
keraad Ungrus», libreto kirju-
tas ta ise, laulutekstid Vaapo
Vaher. Mulle meeldis: on si-
tuatsioonikoomikat, on väga
hea dialoog ja vaimukad lau-
lutekstid. Tegelikult pakkus
Liives tükki kõigepealt Boris

Kõrverile, kellega ta ju palju
koos on töötanud, aga kuna
kogu tekst on pila peal, puhast
lühirikat peaaegu üldse ei ole,
siis Kõrver leidis, et talle see
ei sobi ja soovitas pakkuda
mulle. Lugesin loo ühe õhtuga
läbi, naersin ja otsustasin, et
mulle see just sobib. Tükk tu-

leb täiesti klassikalise opereti
vaimus, kolm vaatust, iga vaat-
tuse lõpus suur finaali, kus
näidendi proosatekst on kirju-
tatud värssidesse. Lavastada
on lubanud Endrik Kerge, kes
ka väga kiitis laulutekste. Te-
gevus toimub Peeter I ajal,
kes ise on üks tegelasi. Algu-

mõlesin, et muusikas mingit
ajaloolist tõetruudust taga aja-
ma ei hakka, teen kõik risti
vastupidi. Siis leidsin, et laval
on ikkagi kindel ajastu oma
kostüümidega, ja andsin balti-
sakslastele mõningaid saksa
intonatsioone, Peetrile vene
vihjeid jne. Püüdsin, et tege-
vus läheks kogu aeg edasi. Mul
pole lavateostes kunagi olnud
eesmärki kirjutada tohutu
muusikaline šedöör, olen
püüdnud, et tuleks niisugune
etendus, mida publik hea mee-
lega vaataks. Et libreto oleks
hea ja muusika eriti ei segaks.
Operett on teatri 1985. aasta
plaanis, nüüd tuleb partituuri
tegema hakata. See on mõnes
mõttes lihtsam töö, sest kui
muusikat kirjutades peab ole-
ma ümber täielik vaikus, siis
orkestrerida saab ka ilma,
võga palju on ja mehaanilist
tööd, mida saab teha isegi ke-
set larmi.

Väga kaua, üle kümne aasta
on seisnud üks teine lavalugu,

muusikal «Verine John». Üks
vaatus oli valmis juba enne,
kui kirjutasin «Suveöö ilmsi».
«Verisest Johnist» tuli järsku
mitu teost — nukufilm, nuku-
muusikal... Jätsin siis oma
loo rahulikult seisma, aga
mitte igaveseks. Jaan Kaplins-
ki libreto on huvitav, isemoo-
di. Endrik Kerge on ka sellega
tuttav ja paistab, et ta nõus-
tuks lavastama — kui ükskord
asjast asja saab.

Suurem töö oli veel «Pop-
muusika» teine, täiendatud
väljaanne. Lugesin hiljuti
korrektuuri ning tegin nime-
ja aineregistrit, oli kole töö —
iga lehekülje pealt nimesid
välja otsida. Aga tahtsin, et
raamat oleks kasutatav ka
teatmeteoseks. Uue väljaande
maht on veidi suurem, fotod
paremad ja töötati, et kõide
tuleb ka korralikum, eelmise
lagunes ju kohe ära.

Valmis on kaks pikemat
ettekannet džässist. Ühes on

Esmakordselt oli koos nii palju koorijuhte kogu meie vabariigist. Kahest ja poolest sajast jäi seitse puudu. Lahkeks võrustajaks Mihkel Aitsami nim. Kutsekeskkool Vana-Vigalas. Erilist luksust ei olnud, kuid kõik vajalik tööks ja olmeks oli olemas. Kõige tähtsam — pidev ja tähelepanelik hoolitsus. Seminarile valitud aeg — 18.—24. august leiti üksmeelselt sobivaim olevat. Kui seminar on sisukas ja hästi läbi viidud, on ta ügevaks tegutsemispotentsiaaliks igale koorijuhile. Ja see Eesti NSV Kooriühingu korraldatud seminar oli tõesti igati asjalik ja sisutühe.

Seminarit töökava koostati maksimaalselt pingeline. Probleemistik oli ulatuslik. Seda aitasid käsitleda esmaklassilised lektorid. Allpool pisut üksikasjalisemalt mõnedest tööloikudest.

Hääleseadeküsimused on koorilauljale ja muidugi koorijuhile äärmiselt olulised. Kuid siiani kaunis tagaplaanile jäänud. Ärgu nüüd keegi pahan-dagu, kui julgen väita, et enamik meie koore ei hiiuga vokaalkultuuriga. Üldlaulupeo ühendkoor on küll suur ja võimas, kohati isegi paindlik, kuid hääleil pole just kiita. Seekord Vigalas pöörati hääleseadele üsna suurt tähelepanu. Praktist tööd tegid kogu koori, häälerühmade ja lausa üksikute lauljatega TRK õppejõud Ludmilla Issakova ja Ester Lepa ning RAM-i solist Raimond Alango. Juurde käisid metoodilised näpunäited. Huviga kuulati doktor Silver Jõksi loengut. Mõtlemata pani kuulnud fakt, et kaugel rohkem kui pooled uuritud koorilauljatest laulavad haige hääleparaadiga. Et kuulsad lauljad teevad kuulsaks ka vokaalpedagoogi, kuid keegi ei tea, kui palju hääli on ära rikutud. Vahel kipub ununema tõsiasi, et hääleorganit tuleb rohkem hoida kui mis tahes instrumendi — on ta ju ainus kogu eluks. Ja muidugi peaks Kooriühing ja kogu mitmekümnetuhandeline laulupeokoor kõva häälega

KOORIJUHID VIGALA MAIL

Pildil: seminarist osavõtjaid on juhendamas kolm meest korrara — Gustav Ernesaks, Olev Oja ja Ants Üleoja. Märt Bernadti foto

hüüdma, et ükskord ometi on meil vaja keskust või kabineetistki, kus tegeldakse kõri uurimise, profülaktika ja «remondiga».

Jaan Eilart meenutas Eesti NSV Looduskaitse Seltsi tiheid sidemeid koorilauluga, avaldas kindlat veendumust, et Kooriühingu loomisega need veelgi süvenevad. Looduse kaitse ning kunsti ja muusikaga tegelemine — see on terve, rahuliku maakera säilitamine. On tähelepanuväärne, kuidas lühike jalutuskäik vanas mõisapargis ning Eilarti kommentaari panid mitusada inimest mõndagi puud hoopis teise pilguga vaatama.

Veljo Tormise teemaks oli muidugi regilaul. Lõkke ääres — seal muudkui lauldi, aga väga vajalik oli ka loeng fraseerimisest eesti rahvalaulu ning muudest rahvalaulu esitamise tavadest.

Enamik koorijuhte laulab Vabariiklikus Kooriühitide Se-

gakooris. Sügisel saab 25 aastat VKS-i moodustamisest ja kogu selle aja vältel on koor olnud omalaadseks, alaliselt tegutsevaks, praktiliseks seminariks. Laulmine meie parimate dirigentide käe all on ju parim kool igatüüpele. Seekord sel kokkutulekul laulsid kaasa või jälgisid proove ka need koorijuhid, kes ühel või teisel põhjusel VKS-i tööst eemale jäänud. Dirigendipuldis seisis Jüri Variste, Kuno Areng, Olev Oja, Ants Üleoja, oma laulude esituse kohta andis soovitusi Gustav Ernesaks. Vöeti läbi kogu repertuaar, mis tuleb ettekandele VKS-i 25. tegevusaastat ja G. Ernesaksa 75. sünnipäeva tähistavatel kontsertidel. Seminaril viimasel päeval esineti tervikliku kavaga kutsekooli trepil, kuulajad kooli töötajate hulgast ning ümbruskonnast ohttrasti.

Teretulnud oli põhjalik ja mitmekülgne väliskommentaar Vello Ladvalt. Väga vajalik

oli kohtumine Eestimaa Kommunistliku Partei sekretäri, ENSV Üldlaulupeo Peakomisjoni Presiidiumi esimehe Rein Ristlaane ja Eesti NSV kultuuriministri Johannes Lotiga. Saadi suunitlused ideelis-politiliseks kasvatustööks, eelseivate ülesannete lahendamiseks, vastuse said mitmed aktuaalsetel teemadel küsimused.

Vaba aega nagu polnudki. Nimelt oli kogu vaba aeg samuti sisustatud. Korraldajatel oli siingi oma tagamõte. On ammu selgunud, et koorikolektiivide igapäevase töö kõrval on vajalikud mitmesugused muud laadi üritused, ka meelelahutuslikud. See tugevdab ja liidab kollektiive tunduvalt. Nii osalesidki kokkutulnud iga laadi taidluses, võitluses, spordi- ja osavusvõistlustes. Igatüüpele oli siit midagi kõva taha panna, meelde jätta. Kooriühingul on kavas korraldada seminar ka kollektiivide vanematele, kus sellelaadised ettevõtmised samuti päevakorras.

Nagu öeldud, olid elamisolud võrdlemisi lahedad, seetõttu võis kaasa võtta ka lapsi. Nendega tegeles terve brigad. Vastavalt vanusele ja huvidele sisustati ka laste päevad. Palju uusi sõpru leiti siit. Ja laste kontsert kokkutuleku viimasel päeval oli tõesti menukas.

Üldiselt võib koorijuhtide seminarikokkutulekut lugeda igaühe õnnestunuks. Aeg, pikkus, temaatika peaksid jääma ka edaspidi samaks, raskem on koha valikuga — kas õnnestub leida nii lahket pererahvast kui Vigalas. Aga võib-olla oodatakse koorijuhte sinna tagasi? Igaüks saadi Vigalast tubli annuse energiat, ideid, teotahet.

VALDO RATASSEPP

ESTICA

Kirjastuse «Sovetski Kompozitor» väljaantud «Raamat Svirodivist» (Moskva, 1983) toob ära Veljo Tormise «Põhjaveine böllina» töötõluse meeskoorile ja solistidele, mis on põhendatud Georgi Svirodivile, ning V. Tormise asjakohase lühisõnavõtu.

Alakirja «Muusikalnaia žizn» viieteistkümnenda numbril ülevaateartiklis festivalist «Bratislava lüüra '83» tõdeb kriitik Nina Zavadskaja, et Nõukogude

Liitu esindanud Tõnis Mägi ei mahtunud seekord võitjate hulka. Altminekü põhjuseks peab kriitik valitud laulu (V. Davõdenko — B. Salibov «Selline meri») nõrkust, mis ei võimaldanud lauljal avada oma temperamenti, rütmilist vabadust. Sügavaima mulje jättis kriitikule väljaspool võistlusprogrammi esinenud šoti laulja Donovan, keda samaväärselt olid muuseumis aktepteerinud ka zürri liige Peeter Saul.

LÜHIDALT

Wagneri aasta puhul korraldati erilise pidulikkusega tema ooperite festival Bayreuthis (24. VII — 28. VIII). Koguni kolmel korral mängiti Bayreuthis läbi suurtetraloogia «Nibelungide sõrmus». Dirigendina debüteeris Bayreuthis kauaoodatud Georg

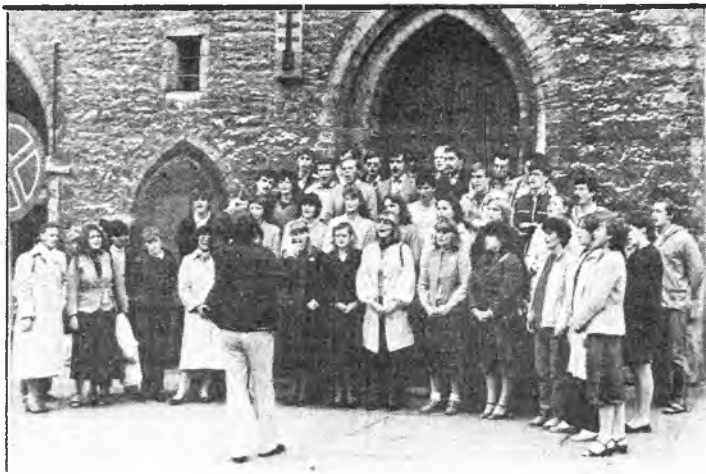
Solti, silmapaistvamaid Wagneri-interpretide mehe kaasajal. Tetraloogia lavastas Londoni «National Theatre'i» direktor Peter Hall. Pidukavas olid veel «Nürnbergi meisterlauljad» avaetendusena, «Tristan ja Isolde» ning «Parsifal».

juttu eesti džassi kokkupuudest teiste rahvaste džassiga, ühelt poolt Nõukogude rahvaste — vene, usbeki jm. — muusikutega, teiselt poolt rootslaste ja muude meid kaudgemalt külastanud mängijatega. Teine ettekanne, minu enda jaoks eriti huvitav, käsitleb rahvuslike traditsioonide järjepidevust eesti džassis. Olen jõudnud põnevale järeldusele, muidugi paljude teiste abiga. Paar aastat tagasi käis Eestis meie esimese džassorkestri «The Murphy Band» juhi Viktor Compe abikaasa tütreaga (kes muide oli omal ajal Varssavi Suure Teatri balletisolist). Nad töid kaasa väga huvitavaid materjale. Tuleb välja, et Compe korjas koos Mihkel Aitsamiga kahekümne aastate lõpul Läänemaal rahvaviise, kolmekümne aastat andis ta osatühistuse «Eesti Muusika» kirjastuses välja kogumiku «50 eesti rahvalaulu klaverile ehk viiulile»,

viiside seaded tegi ise. Rahvalaule kasutati «The Murphy Bandi» repertuaaris hästi palju. Ma ei tea ühtegi teist Euroopa maad, kus kahekümne aastate džassorkester oleks tundnud huvi kohaliku rahvamuusika vastu (igatahes ei peegelda seda džassiantoloogiad, millega tutvav olen). See on leid. Edasi kandus rahvamuusikahuvi neljakümne aastaie, mil näiteks Ülo Raudmäe töötles «Kaera-Jaani», veel edasi — Uno Naissooni, kuni Tõnu Naissoo, Lembit Saarsalu ja teiste praeguste pillimeesteni.

On veel igasuguseid väiksemaid, pidevaid töid, nagu kogumik «Laulge kaasa» või «Kultuur ja Elu» «Muusikasõbra ABC», millega olen õnneks jõudnud juba r-täheni.

Üldiselt ootan aega, millal saaksin töötada rohkem klaveri ja vähem kirjutusmasinaga.

● Nädalapäevad oli meie tudengite külaliseks Slovaki Kõrgema Tehnikakooli segakoor «Technik» Bratislavast. Lauldi nii Tallinnas kui ka Tartus. Nagu pildilt näha, prooviti häält ka Raekoja ees. ● Kolmel öhtul pakkusid tallinlastele külakosti kunstimeistrid Indiast. Eksootiliste rahvapillide kõrval kõitsid publiku meeli iidse india rahvatantsud neidude nooruslikult rütmikas esituses.

TEISED MEIST

Kahes Soome linnas, Helsingis (1. aug.—20. aug.) ja Oulus (27. aug.—11. sept.) oli avatud Tiit Pääsuke maalide näitus. Eksponeeriti kaksikümneend tööd kunstniku viimase kümne aasta loomingust. 3. aug. «Kansan Uutiset» avaldas Hilka Vuori kirjutise «Tiit Pääsuke värvide loomavald TM-galeriis». Artikkel tutvustab meie kunstniku loominguteed ja tõstab esile iseloomulikke tema kunstist, nii palju kui seda võimaldab esmatutvus esitatud valikuga. Samuti küsitletakse Tiit Pääsukest, teemaks kunst ja suhe kunstiga.

Soomlastele antakse teada, et Tiit Pääsuke personaalnäitus on olnud Tallinnas, Tartus, Viljandis, Lvoovis, et ta on osalenud Nõukogude kunsti ühisnäitustel Saksa FV-s, Belgias, Luksemburgis, Norras, Rootsis ning Bulgarias. Tõdetakse, et kõnealune väljapanek on autori esimese personaalnäitus välismaal. Nime-tanud preemiaid ning auhindu, millega Tiit Pääsuke loomingut on kodumaa esile tõstetud, leiab Hilka Vuori, et kunstniku sürrealismile lähenevat loomingut iseloomustavad kõige paremini jõuline kujutamislaid, intensiivne koloriit, selgepiirilised ja dramatism. Selle mõttekäigu juurde tsiteeritakse autori enda käsitlust kunsti, vaataja ja kunstniku suhetest: «Kõige parem on, kui igaüks leiab minu tödest niisuguse sõnumi ja seletuse, mis vastab tema enda kogemustele. Mis on olnud kunstniku kavatsus, pole nii tähtis.» Kunstnikuna tahab Tiit Pääsuke väljendada oma aega, loodab olla mõistetav oma aias, kuid rõhutab ülesannet elada edasi ka tulevikus, lisab arvustaja.

Et tegemist on maalidega 1974. aastast kuni tänaseni, oli võimalik jälgida ka muutumisi, eriti koloriidi osas. Soome arvustaja meelest on areng toimunud algsaastate eriti tugevatest toonidest — sinisest, punasest, kollasest — niisama selgete, kuid märksa neutraalsemate välgade ja pruuni eri varjundite suunas, isegi musta on Tiit Pääsuke loonud. «Kunstnik maalib naisi, muusikariistu ja loodust», määratleb arvustaja tema töodes kõige sagedamini korduvat motiivi. Loodus pole Tiit Pääsukele kunagi värvilised lilled ega järvevaastikud, öeldakse edasi. Loodus on midagi tõstet ohu tõttu, mis meie elukeskkonda tänapäeval varitseb. Ehk seletab see kõige paremini ka maali «Hõbekajakas»: kunstnik eraldab linnu tuules painduvast rohuväljast ja asetab ta topisena puualusele — loodus on surnud.

Kuigi Tiit Pääsuke palett on aastakümne jooksul muutunud, on tema laad põhimõtteliselt jäänud samaks. Püsib kindumus värvidesse, järeldab kriitik ja tsiteerib Tiit Pääsukest: «Minu meelest on graafikas kõik hea ja õige, aga värvid puuduvad.» Veel ütleb kunstnik endale lähedase olevat hispaania maalikooli selle intensiivse koloriidi ning dramaatilise tundetooni pärast. Oluliseks peab ta eri kunstiperioodide mõjutusi, vanast kunstist noorteni, kellega võib sündida viljakas vastastikune mõju.

Tiit Pääsukest tutvustatakse ka pädeva kunstiteadlasega, «Kunstipedagoogia peab ta oluliseks õigete tehniliste oskuste valdamist, kuid veel tähtsamaks kunstniku nii emotsionaalset kui ka intellektuaalset küpsust.»

Lõppjäreldus on: «Soomlastele on võimalus tutvuda Tiit Pääsuke kunstiga kahtlemata huvitav ja laiendab teadmisi eesti maalikunstist.»

Rahu ja sotsialismi eest

Moskvas Kunstnike Keskmajas avatud Saksa DV ja NSV Liidu maali- ja graafikanäitusel on väljas umbes 350 tööd 60 noorelt kunstnikult. Näituse deviisiks on «Rahu ja sotsialismi eest». Näituse-eelse konkursi kokkuvõtteid tehti augusti lõpul; zürri peaaühinna pälvis kiievlane S. Jakutovitš.

O. Niemeyeri näitus

Rio de Janeiros avati maailma ühe silmapaistvama arhitekti brasiiliaise Oscar Niemeyeri retrospektiivnäitus. Välja on pandud tema kavandatud ehitiste fotod, pildid, maketid, joonised. Näitusekülastaja saab ettekujutuse ÜRO eplanaadist New Yorgis, Alžeeria linnast Constantine'i ülikoolikompleksist, Prantsuse KP Keskkomitee hoonest Pariisis, Havre'i meresadamahalduskeskusest, Milano kirjastuse «Mondadori» hoonest jne. Diapostilivd ja autori enda käsitlused kommentaariid räägivad kunstniku loomeprotsessist ja seisukohtadest.

ANTS RULLI,
TRU arstiteaduskonna kirurgia-
professor-konsultant, Eesti NSV
teeneline arst.
Saab täna 75-aastaseks.

ARKADIUS KORP,
kauaaegne «Pikri» kirjade osa-
konna juhataja, paljude huu-
morilugude ja lastejuttude
autor.
Saab 19. septembril
60-aastaseks.

AGO VIHO,
Eesti NSV Ehituskomitee Riik-
liku Ehitusuringute Instituudi
peaspetsialist,
Eesti Raadio välis-
kommentaator
Sai 14. septembril 50-aastaseks.

Arhitektide

Liidus

NSVL Arhitektide Liidu poolt korraldatud erialaselt turismimatkalat Soomest jõudsid tagasi arhitektid Eil Väärt-nõu ja R. Kersten. Marsruudil tutvuti parimate arhitektuurisaavutustega Lahtis, Jyväskylä, Tampere, Turus, Helsingis ja Espoos.

Estica

Ajakirjas «Teatr» (nr. 8, 1983) on rubriigis «Teater ja lapsed» avaldatud mitu artiklit, teiste hulgas ka T. Ogorodnikova pealkirjaga «Tõlge eesti keelest», milles vaadeldakse Meri Karusoo tööd etenduste «Olen 13-aastane» ja «Meie elulood» loomisest ja tuuakse neist arvamus. Kirjutis on illustreeritud hulga fotodega.

KORRIGEERIMISI

Eelmises numbris ilmunud nõttevahetuses pakutud artiklis «Konjunktuurist...» on Ingi Vaherile omistatud tekstis loo autori süü tõttu sisulisi ja sõistelisi ebakorrektsusi. Moe-näidatise allettevõtte asemel tuleks lugeda: ettevõtte, kellele Moemaja kavandab toodangut. Uskondlikke interjööre ei

12. septembril lõppes IV rahvusvaheline Moskva raamatumess. Kokkuvõttes selgest esinduslikust foorumist tegi NSVL Kirjastuskomitee esimees B. N. Pastuhov.

Messil olid esindatud üle 2600 raamatuorganisatsiooni ja -firma rohkem kui 90 riigist. Raamatumess kulges väga edukalt. Nii sõlmiti VAAP-i liinis ligi 2500 kokkulepet väljaandmisõiguste omandamise või andmise kohta, mis ületab oluliselt 1981.

aasta messi taseme. Koondise «Meždunarodnaja Kniga» poolt sõlmitud kommertstehingute üldsumma on rohkem kui 100 miljonit rubla, mis on samuti suurem kui möödunud messil.

Tänavune foorum tõi kaasa mitmesuguste koostöövormide arendamist kirjastamispraktikas ja polügraafias. Nii sõlmis «Vneštorgizdat» kokkuleppe trüki- ja kirjastamisteenuste importimiseks ligi 34 miljoni rubla suuruses summas. Sotsialismimaade kirjastuste ja firmadega, samuti Suurbritan-

nia, Itaalia, USA ja Jaapani kirjastuste ja firmadega sõlmiti kokkulepped rohkem kui 200 ühise väljaande ettevalmistamise ja väljaandmise kohta.

On iseloomulik, et Moskva messidel võivad üha suuremat populaarsust leiduvabariikide kirjastuste raamatud. Vabariiklikud kirjastused sõlmisid tänavusel messil 600 ekspordi- ja impordikokkulepet. Saadi tellimused liiduvabariikidesse väljaantud mitme miljoni raamatu müümiseks.

PÄRSTI — KÖPU — LOODI...

9. lk. järg)

paljudel juhtudel olla hoopiski suurem. Kas ei võiks näiteks Köpu lagunema kippuvat mõisahoonet senisest enam aidata korras hoida, nii rahaliselt kui ka tööjõuga toetada šeflusettevõtte Pärnu Linavabrik, kes suviti kooliruumi kasutab. Ei ole palju vaja, et majandi abiga restaureerida Kärstna peahoone fassaadid, uue võimla ehitamisel majand juba aitab. Käimasoleva paari siseruumi remonttöödel jätkub kooli jõududestki. Aitama peaks ka Väikemõisa ja Abja lastekodusid. Midagi tuleks ette võtta mitmete teistegi ansambli (üksikhoonete) osas, mis, ehkki arhitektuuriajaloo-

liselt huvipakkuvad, ei ole siiani mahtunud kaitse all olevate objektide nimistusse — näit. Karula ansambel, Tervastu mõisa hiigelaudad-tallid, Holstre mõisahooned, hilisem vallamaja (algsest kirik?). Ajal, mil me üha rohkem räägime uusehitiste väsitavast monotonsusest, pakub vormiderikas arhitektuuri- ning kultuurilooline ehituspärand inspiratsiooni ja võimalusi fantaasiarikaste, samas sajanditepikkuste traditsioonidega orgaaniliselt seostuvateks lahendusteks.

Rekonstrueerimine, kohandamine on siiski vaid medali üks külg. Vähemalt osa mälestistest tuleks säilitada puhtmuseaalses funktsioonis. Mitmetel hiljutistel rahvusvahelis-

tel foorumitel üleskerkinud mõte arhitektuurikaitsest regiooniti, selle piirkonniti restaureerimine ja revitaliseerimine (näiteks piki turismimarsruuti) seab nii Viljandi rajooni kui ka teiste paikkondade ette uued ülesanded. Vaid õigeaegselt ning suure perspektiivitundega tegutsedes võime tagada kordumatu omapära, mis on kasvanud välja meie loodusest, sotsiaalsetest ja majanduslikest oludest ja mis väljendub meie materiaalse kultuuri ühe osa — ehitismälestisena.

Vt. näiteks: ... в окрестностях Москвы. Из истории русской усадебной культуры. XVII—XIX веков (составители М. А. Анисин и В. С. Тургин). — М., 1979.

RAT «ESTONIA»

78. TEATRIHOOLAJA AVAETENDUSED: reedel, 16. IX kl. 19 «Traviata» (Alfredo — Leedu NSV teeline kunstnik Geham Grigorjan); laup., 17. IX kl. 19 «Asjatu ettevaatus»; pühap., 18. IX kl. 12 «Enneolematu ime»; kl. 19 «Savoy ball»; esmasp., 19. IX kl. 19 «Sülfid»; kolmap., 21. IX kl. 19 «Kuski Montparnasse'il»; neljap., 22. IX kl. 19 «Car-men»; reedel, 23. IX kl. 19 «Savoy ball»; laup., 24. IX kl. 19 «Müüdu morsja»; pühap., 25. IX kl. 12 «Pipi Pikksukk»; kl. 19 «Kuski Montparnasse'il».

KINGISSEPA LASTEMUUSIKA-KOOLIS: reedel, 16. IX kl. 19.30 ja laup., 17. IX kl. 20 NSV Liidu rahvakunstniku Hendrik Krummi kontsert. Kaastegevad Eesti NSV rahvakunstnik Teo Maiste, Maarja Haamer, Marika Eensalu, klaveril ENSV teeline kunstitegelane Frieda Bernstein.

EESTI NSV RIIKLIK NOORSOOTEATER

Reedel, 16. IX kl. 20 «Verinoor pika ja pilgini klaas» (Võru kultuurimajas «Kannel»); kl. 20 «Silmast silma kõigiga» (vähikeses saalis); kl. 18 «Lilled Alqernonile» (kaminaruumis); laup., 17. IX kl. 20 «Rästiku pihitus» (vähikeses saalis); pühap., 18. IX kl. 20 «Verinoor pika ja pilgini klaas» (Jõgeva kultuurimajas); esmasp., 19. IX kl. 20 «Verinoor pika ja pilgini klaas» (vähikeses saalis); teisip., 20. IX kl. 20 «Verinoor pika ja pilgini klaas» (vähikeses saalis); kolmap., 21. IX kl. 20 «Kapsapea ja Kalevi kojutulek» (vähikeses saalis); neljap., 22. IX kl. 18 «Lilled Alqernonile» (kaminaruumis).

EESTI NSV RIIKLIK NUKUTEATER

Esmasp., 19. IX kl. 14.30 ja kl. 16 «Tänavatund» (Tallinna 13. keskkoolis, Kuramaa 16); teisip., 20. IX kl. 11 ja kl. 12.30 «Tänavatund» (Tallinna 54. keskkoolis, Sütiste tee 20); kolmap., 21. IX kl. 16 «Okasroosi-klubis» (Tallinna Näidislinnuvabriku klubis); kl. 19 «Imeline imik» (V. Kingissepa nim. Kultuurimajas Kohtla-Järvel); neljap., 22. IX kl. 19 «Imeline imik» (kultuuripalees «Oktoober», Jõhvis); reedel, 23. IX kl. 20 «Imeline imik» (Haapsalu kultuurimajas).

RAT «VANEMUINE»

TEATRISALIS: reedel, 16. IX kl. 19 «Pähklipureja»; laup., 17. IX kl. 19 «Sevilla habemeajaja»; pühap., 18. IX kl. 12 «Tuulemurd»; kl. 19 «Liivakell»; esmasp., 19. IX kl. 19 «Vana daami külastäik»; kolmap., 21. IX kl. 19 «Pensionieelik»; neljap., 22. IX

kl. 19 «Laudalüürika»; reedel, 23. IX kl. 19 «Porgy ja Bess»; laup., 24. IX kl. 19 «Coppelia»; pühap., 25. IX kl. 12 «Punamütsike»; kl. 19 «Tuulemurd».

KÜLALISETENDUSED:

reedel, 16. IX kl. 19.30 «Faehlmann» (Viljandi Draamateatris «Ugala»); laup., 17. IX kl. 20 «Laudalüürika» (Türi kultuurimajas); teisip., 20. IX kl. 19 «Coppelia» (RAT «Estonias»); laup., 24. IX kl. 20 «Tuulemurd» (Palamuse kultuurimajas).

RAKVERE TEATER

KÜLALISETENDUSED: reedel, 16. IX kl. 20 «Saaremaa onupoeg» (Jõgeva kultuurimajas); laup., 17. IX kl. 20 «Saaremaa onupoeg» (Põltsamaa kultuurimajas); pühap., 18. IX kl. 20 «Saaremaa onupoeg» (Pillistvere kultuurimajas); esmasp., 19. IX kl. 20 «Scapini kelmused» (Narva-Jõesuu sanatooriumi klubis); teisip., 20. IX kl. 20 «Scapini kelmused» (Kiviõli kombinadi klubis); kolmap., 21. IX kl. 20 «Scapini kelmused» (Türi kultuurimajas); neljap., 22. IX kl. 20 «Scapini kelmused» (Kohtla-Nõmme E. Viide nim. klubis).

VILJANDI DRAMATEATER

Laup., 17. IX kl. 11 reserveeritud etendus; pühap., 18. IX kl. 19 «Suveõhtu valss»; esmasp., 19. IX kl. 19.30 «Maa ja päikese nimel»; teisip., 20. IX kl. 19.30 «Jason»; kl. 19 «Heinrich IV» (TRK lavakunstikateedri XI lennu diplomilavastus Kie in de Kökis); kl. 19 «Heinrich IV» (Kiek in de Kökis).

RAADIOTEATER

Laup., 17. IX kl. 15 I ja III pr. E. Pennaneni kuuldemäng «Ema ja poeg»; pühap., 18. IX kl. 15 I ja III pr. kuuldemäng mudilastele «Kolm pörsakest»; neljap., 22. IX kl. 20 I pr. O. Metsa kuuldemäng «Kolmekesi».

V. I. LENINI NIM. TALLINNA KULTUURI- JA SPORDIPALEE

Reedel, 16. IX kl. 19.30, laup., 17. IX kl. 19.30, pühap., 18. IX kl. 19.30 esineb G. Bromi džäss-orkester Tšehhoslovakiast. Sotsistid Helena Vondračková ja Jiří Korn.

ENSV RIIKLIK FILHARMONIA

«ESTONIA» KONTSERDISAAL: neljap., 22. IX kl. 19.30 laulab ENSV Riiklik Akadeemiline Meeskoor, solistid Margarita Voites, Leili Tammel, Mati Palm, dirigendid Olev Oja ja Kuno Arenz; reedel, 23. IX kl. 19.30 Viktor Pikaizeni viiuliõhtu, klaveril Tatjana Pikaizen; laup., 24. IX kl. 19.30 «Vanalinna Studio» estraadinäidend «Topelt-kokteil»; pühap., 25. IX kl. 19.30 vokaalmuusikaõhtu «Õõbik ja roos», laulab Margarita Voites (koloratuursopran), klaveril Ivo Sillamaa; esmasp., 26. IX kl. 19.30 esineb klaveriduo Nora Novik ja Raffi Haradžanjan (Rtia); teisip., 27. IX kl. 19.30 mängib Üleilulise Televisiooni

ja Raadio Suur Sümfooniaorkester, dirigent Vladimir Fedossejev, solist Kalle Randalu (klaver). Kavast Eleri «Kodumaine viis». Mozarti Klaverikontsert A-duur KV 488, Rahmaninovi «Sümfoonilised tantsud».

KADRIORU LOSS: laup., 24. IX kl. 16 kammerkontsert. Kaie Konrad (sopran), Marje Lohuaru (klaver). Kavast Schubert ja Brahms.

«VANALINNA STUDIO» (Rakkoja pl. 14): reedel, 23. IX kl. 19 «Anekdoot»; laup., 24. IX kl. 19 «Füüsid»; pühap., 25. IX kl. 12 «Grupilt»; kl. 19 «Kes aevastaski?»; reedel, 30. IX kl. 19 «Ikka veel Püha Susanna»; laup., 1. X kl. 19 «Naiskond»; pühap., 2. X kl. 12 «Naiskond»; kl. 19 «Toimik».

A. H. TAMMSAARE MEMORIAAL-MUUSEUM

Kadriorus, Koidula 12-a Näitus «Marionettkukkude ja muinasjutude maailm. Eesti NSV teeline kunstnik Harri Vasara looming nukuteatris «Marionett»».

E. VIIDE MEMORIAALMUUSEUM

Kadriorus, Roheline aas 3 Eksponeeritud kirjaniku viimane korter ühes püsinäitusega tema elust ja loomingust.

NÄITUSESAALID

KUNSTIMUUSEUM: näitused «Eesti kunst», «Vanad meistrid», Efraim Allsalu maalid, Viktor Karruse maalid. Teisipäeval suletud.

KUNSTIHOONE: Tallinna VI graafikatriennaal. Teisipäeval suletud.

«EESTI NÄITUSED» (Pirita tee 28): Balti liiduvabariikide tarbekunst, Esmaspäeval suletud.

LILLEPAVLJON: vabariiklik dekoratiivkunstnäitus.

KUNSTISALONG: Tallinna VI graafikatriennaal (Valgevene ja Gruusia külastekspositsioon). Teisipäeval suletud.

LINNAMUUSEUM: nukud ja masoosinäitused.

TAREKUNSTIMUUSEUM: «Eesti tarbekunst». Ellinor Pilpuu keramikala. Esmaspäeval ja teisipäeval suletud.

KINOMAJA: Sirje Runge maalid.

KIEK IN DE KÖK: nahakunstnike Reda Marksi ja Sirje Keva tööd näitus. Juhan Lasmani (Kohtla-Järve FK) fotod. Esmaspäeval suletud.

TEATHI JA MUUSIKAMUUSEUM: fotonäitused «Velda Otus 75» ja «Hugo Raudsepp 100».

TANTSUTARE (Pirita tee 14): ajakirjanduskunstnike näitus «Mitmes laadis», karikatuurinäitus «Kes naerab viimasena».

SALONG «DRAAKONI JUURES»: Tallinna V graafikatriennaali laureaatide tööd näitusmüük. Pühapäeval ja esmaspäeval suletud.

TARTU KUNSTIMUUSEUM: Tartu kunstnike sügisnäitus.

TARTU KUNSTNIKE MAJA. Kaarel Kurismaa, Lola Liivati ja Ado Lille teoste näitus.

KUNSTIMUUSEUMI FILIAAL KOHTLA-JÄRVEL: 13. sept–26. ok. üleiluline valiknäitus NSV Liidu Kunstifond kogudest. Esmaspäeval suletud.

Autasustamisi

● Kauaaegse kohusetruu töö eest ja seoses pensioniikka jõudmisega pälvivad TÕÕVE-TERANI medali Galina Juzgina Vabariiklikust Teaduslikust Tehnikaraamatukogust; Kamilla Danilina ja Eugenia Pilliroog Projekteeimise, Tehnoloogia ja Kujunduse Instituudist; Raivo Laikre ja Juuli Pedaja Viljandi Kultuurikoolist; Leida Kõuts Rapla rajooni ajalehe «Ohistöö» toimetusest.

● Eesti NSV Riikliku Kirjastuste, Polügraafia ja Raamatu-kaubanduse Komitee aukirja sai:

— kauaaegse viljaka toimetamis- ja tõlketeguvuse eest Eesti NSV teeneline kultuuritegelane Peisach Freidin.

● Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirja pälvivad:

— kauaaegse tulemusriika töö eest muuseumis ENSV Riikliku Etimograafiamuuseumi peavarahoidja Eevi Astel;

— kuuekümnenda sünnipäeva puhul ja pikaajalise kohusetruu töö eest Eesti NSV Riikliku Akadeemilise Meeskoori laulja Osaleid Saviir.

FILMI- UUDISEID

Hiljaaegu meilgi linastunud Ungari filmis «Mefistofeles» demonstreeris oma suurepäraseid näitlejavõimeid austerlane Klaus Maria Brandauer. Tema ja ooperitenor Peter Hoffmann hakkavad mängima peaosi Lääne-Saksamaal tehtavas ekraniseeringus H. Kirsti romaani «Ohvitseride vabrik».

Uus film on valminud Federico Fellini. Filmi pealkiri on «E le nave ra», peaosas Roger de Bello. Lugu viib pealtvaataja Esimese maailmasõja eelsesesse aega ja on esitatud ühe tsirkusedirektori mälestusena.

Hollywoodi-täht Richard Burton kehastab Richard Wagneri inglise režissööri Tony Palmeri üheksa ja poole tunnisel mammutfilmis «Wagner». Film jutustab helilooja elu teistest pooltest — kuni tema surmani 1883. aastal. Wagneri naise Cosima osas esineb Vanessa Redgrave.

Parisis vntab uut filmi «Kaaslased» Francis Verber. Filmis teeb Gerard Depardieu kõrval ühes peaosas kaasa ka prantsuse praegusi populaarsemaid filmikoomikuid Pierre Richard, kes sai tuntuks osaga filmist «Pikk blond mees, must king jalgas». Pierre Richard on kirjutanud ka stsenaariume. Meie vaataja võib teda praegu näha filmis «Mängukann».

Sophia Loren ja Gina Lollobrigida on vastu võtnud uued filmiroolid. Sophia Loren mängib üht naispeaosas Ernest Hemingway romaani «Kellele lüüakse hingedele» uues ekraniseeringus. Gina Lollobrigida valmistab ette come-back'i filmiga «Proua von Webers». Filmis esineb jälle ka Katharine Hepburn. Anthony Harvey tehtud mängufilms «Grace Quigley viimane väljaminek» mängib 73-aastane näitlejanna peaosas.

Eldar Rjazanov lavastab Nõukogude—Itaalia—Sveitsi ühisfilmi «Paks ja peenike». Stsenariumi kirjutab ta kahasse itaalia stsenaristi Rudolfo Sonegoga. Peaosades Ljudmila Gurtšenko ja Alberto Sordi.

Hollywoodi vanema generatsiooni näitleja Gregory Peck sai võimaluse uuesti ekraniseerida Sinclair Lewis romaani «Samuel Dodsworth». Esimene filmivariant raamatust valmis 1936. aastal, režissööriks William Wyler.

«Sirbi ja Vasara» toimetust avaldab sügavat kaastunnet kolleeg Tiit Karule isa

VOLDEMAR KARU

(16. VI 1913 —
10. IX 1983)

surma puhul.

DMITRI PRANTS

«SUVE-MEENUTUSI»

OLI JA ON

14. septembril toimus ühtne ülevabariigiline poliitpäev, mille teema oli «Kommunistlik-Partei on meie ajastu mõistus, au ja südame-tunnistus». Kohtumistel töökollektiivides ja õppeasutustes räägiti, et tähtsaks ajalooliseks sündmuseks partei ja kogu rahva elus kujunes VSDTP II kongress, mille 80. aastapäeva tähistatakse käesoleval aastal ulatuslikult. Rõhutati, et ideoloogilise tegevuse — kommunistliku ülesehitustöö ühe kõige tähtsama koostisosa — konkreetseks programmi on saanud NLKP Keskkomitee 1983. a. juunipäevani otsused. Poliitpäeva raames leidsid aset EKP Keskkomitee büroo liikmete kohtumised, EKP Keskkomitee j. a. parteikomisjoni esimees L. Lentsman vestles Eesti NSV Riikliku Kunstiinstituudi õppejõudude ja üliõpilastega, EKP Keskkomitee sekretär R. Ristlaan kohtus Jõgeva rajooni Põltsamaa keskkooli õpetajate ja õpilastega, EKP Keskkomitee sekretär A.-B. Upsi Tartu Riikliku Ülikooli õppejõudude ja üliõpilastega jne. Toimused ka EKP Keskkomitee büroo liikmekandidaatide kohtumised.

Möödunud kuul toimus Moskvas Üleliidulise Psühholoogide Seltsi VI kongress. Kongressil avaldati 40 Eesti psühholoogide ettekande teesid. Meie vabariigiliste delegatsioon oli 25-liikmeline, ettekandeid ja sonavõtte oli 13. Kongressi plenaristungil anti kõige aktiivsemale seltsi liikmele kätte aukirjad. Eesti psühholoogidest said aukirja seltsi Eesti osakonna esimees Heino Liimets ja vastutav sekretär Ülve Kala.

9. septembril avati Harju rajoonis Koidula kolhoosi keskkoolis pidulikult mälestuskivi meie silmapaistvate teadusmehele ja sordiaretajale, põllumajandusdoktor Juulius Aamispale, kelle sünnist möödus neil päevil 100 aastat. Avamistseremooniast võttis osa Eesti NSV Agrotööstuskondide esimehe esineme asetäitja, Eesti NSV minister Vello Lind.

6. septembril avati Helsingis Ivi Laasi ja Elo-Reet Järve nahkestööde näitus. Välja on pandud köited, dekoratiivlaekad jne. Aasta jooksul demonstreeritakse näitust rohkem kui 20 Soome linnas.

Tjumeni oblastis viibivad ja esitavad Tjumenimaa nafta- ja gaasimaardlate töötajate kolme nädala kestel kunstilist külakasti Haapsalu taidlejatest koostatud noortegrupp: vokaal-instrumentaalsambel «Alfa», tantsijad jt.

Nädalavahetusel võttis Harju rajoon vastu külalisi — võistlustpartnereid Läti NSV Riia rajoonist, Saku näitusepaviljonis avati Riia rajooni isetegevusliku tarkbunast näitus, esinesid Kekava kolhoosi ja Sigulda kultuurimaja taidlejad jne.

Rahvusvahelise Geodeesia ja Geofüüsika Uniooni 18. peassambleel Hamburgis käisid TRÜ geofüüsika kateedri juhataja Olev Avaste ning Eesti NSV TA Astrofüüsika ja Atmosfäärifüüsika Instituudi sektorijuhataja Uno Veismann ning vanemteadurid Olavi Kärner ja Sirje Keevalik. Tartu teadlastelt oli kolm ühisettekannet, millest kaks esitas O. Avaste.

Möödunud laupäeva hommikul kogunesid Toomemäel Kristjan Jaak Petersoni mälestussamba juurde Eesti NSV Looduskaitse Seltsi Jõgeva, Põltsamaa ja Elva osakonna esindused, et osaleda Tartu osakonna korraldatud piirkondlikul kokkutulekul. Avasõnad ütles Tartu osakonna esimehe asetäitja Henn Käämbre. Edasi toimus kahepäevane matk kava: Tartu haljasalad, Aruküla koopad, Aardla polder, Võnnu kodulookonverents, lõkkeõhtu Järvseljal.

Tallinnas viibis abielupaar Charlotte ja Rudy Pribuss California osariigist USA-st. Külalised, kes elukutselt on kunstipetajad, vestlesid Eesti Sõprusühingus ning kohustusid Tallinna 24. keskkooli õpilaste ning kunstipetajate Leo Tõnissoni ja Silvia Kalviku.

Möödunud kuu lõppu toimus Irkutski lähedal Baikalskis VI üleliiduline noor-geoloogide olümpiaad. Meie vabariigilisi esindas kaheksa õpilast eri koolidest. Noor-geoloogidega olid kaasas Eesti NSV TA Geoloogia Instituudi teadusdirektor Herbert Viiding ning Jüri keskkooli direktor Andres Maastik. Eesti võistkond saavutas 53 võistkonna hulgas 4. koha.

Valgas ja Valga lähisel teigi «Tallinnfilm» mängufilmi võtteid, mille esialgne pealkiri on «Reekviem». Stsenariumi autorid on Teet Kallas ja Olav Neuland, kes on ühtlasi ka filmi režissöör. Peategelast, orelimeistril Jaan Priid kehastab Aarne Oksküla, Punaarmee lendureid mängivad Ivo Linna ja Sulev Luik jne. Filmimisele läi kaasa rohkesti valgalasi.

Võru raamatuklubi rahvas käis traditsioonilisel kultuuri- ja kirjandusloolisel retkel. Seekord tutvuti Vastseliina külanõukogu paikadega, Eesti NSV rahvakunstniku Elsa Maasiku kodutalus Roetsool veseldi lauljatariga, kes juhtus kodumail olema. Pikemalt peatuti Vastseliina alevikus. Kuulati vestlust siin sündinud kirjandusteadlase Endel Sogeli tööst ja teaduslikust tegevusest ning veel teistest Vastseliinas õppinud või tegutsenud kultuuritegelastest.

Lembit Põld on pikki aastaid etendanud aktiivset ja silmapaistvat osa Haapsalu kultuurielus. Tema 60. sünnipäeva puhul on Haapsalu KEK-i ruumes avatud juubilaril kunstiloomingu näitus, kus on eksponeeritud veerandsada maali, kummekond skulptuuri ja mitmed graafikateosed. Võru Koduloomuuseumi näitusesaalis on väljas metallikunstniku Endla Tuutmaa ja Oile Voosalu (mõlemad Tartu «Arsist») tööd ning klaasikunstniku Mare Saare (Eesti NSV TA Geoloogia Instituudist) kristallesemed.

Tallinna Raamatusõprade Klubi korraldas ekskursiooni Väike-Maarja maile ja Alatskivi ümbrusse, kus lähemalt tutvuti Juhan ja Jakob Liivi, J. Tamme, A. Haava ja heliloojate T. Vettiku ning E. Tubina eluteega seotud paikadega. Vastavaid seletusi andsid kirjandustoolane O. Kuningas ja muusikateadlane V. Rumessen.

Eesti NSV Noorte Turistide Maja korraldas koolinoortest kodu-uuriate ja matkajate valikrühmale tutvustustretke Hiiumaale. Küllasti Kärdat, Kassarit, Tahkunat. Keskaegse Käina kiriku varemeid tehti heakorrasustalgud.

ESTICA

Moskvas ilmuv ajakiri «Soviet Literature» avaldas oma nõukogude lastekirjandusele pühendatud augustinumbri Eno Raua jutustuse «Naksitrallid» koos ühe E. Valteri illustratsiooniga. Teose on inglise keelde tõlkinud Eve Manning. Lisatud on ka autori foto ja biograafilised andmed.

Austria fotograaf Willy Hengl pole võõras Eesti foto-publikule — tema personaalnäitused on toimunud mitmes meie

muuseumis, fotosid on avaldatud perioodikas. W. Hengli arvukatele fotokunsti propageerivatele ettevõtmistele lisandus nüüd veel üks: Trauni Linnagalerii juures avati tema eestvedamisel «Willy Hengl — Foto-Kabinett». 30-fotoliste komplektidega on selles arhiivis talletatud paljude tuntud fotograafide tööd. Pidevalt komplekteeritakse arhiivist mujale lähetatavaid näitusi. Teiste seas on kõnealuses arhiivis ka Peeter Toominga foto-komplekt.

Aimée Beekman. VALITUD ROMAANID I. KARTULIKULJUSED. VALGETE VARESTE PARV.

Aimée Beekmani sulest on ilmunud 13 romaani: «Välk-sed inimesed» (1964), «Kae-vupegel» (1966), «Valgete vareste parv» (1967), «Kartulikuljused» (1968), «Väntorel» (1970), «Keeluala» (1971), «Vanad lapsed» (1972), «Kura-dilill» (1974), «Viinakuu» (1975), «Sugupuu» (1977), «Valikuvõimalus» (1978), «Tihnik» (1980) ja «Vaba-jooks» (1982). Esimeses köites antud «Kartulikuljused», alapealkirjaga «Rihva Jossi ja Benita abielu viimased päevad» käsitleb 1944. aasta sõjasügisel keerukaid ja pingelisi päevi Eestimaal, «Valgete vareste parv» on aga «mõtisklus inimestest kunstist ja kunsti ümber, kitsamalt võttes, filmikunsti atmosfääris». Valitud romaanide seas ilmuvad veel «Väntorel», «Viinakuu», «Valikuvõimalus» ja triloogia: «Kuradi-lill», «Sugupuu» ja «Tihnik». Kujundanud Rudolf Pang-sepp. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 28 000 eks. 464 lk. Hind 2.10 rbl.

APOKRIIFA LOOD EESTI AKADEEMILISE KIRJANDUSLOO JUURDE.

Koogunud ja ümber jutustanud Oskar Kruus.

Raamat sisaldab kilde, vesteid ja episoode eesti kirjandusloost. Osades «XIX sajand», «Sajandivahetus», «Noor-Eesti» ajajärk», «Baltisaksa literaatidest», «Eesti-soome ühiskirjanikest», «Siuru» ajajärk» ning «Kahetkümnendate aastatest XX sajandi kesktele» on juttu enam kui poole sajast kirjandusloost. Illustreeritud sõbralike sarjidega. Kujundanud ja illustreerinud Hugo Hiibus. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 16 000 eks. 192 lk. Hind 55 kop.

V. Suhhomlinski. KIRJAD POJALE.

Elkõige lastevanemaile ja pedagoogidele mõeldud raamatus on avaldatud silmapaistva nõukogude pedagoogi Vassili Suhhomlinski 30 kirja pojale, milles keskseks autori mõtteks kodanikukohuse, kol-

belisuse ja moraali kohta. Vene keelest tõlkinud H. Roots. Kaane kujundanud R. Valk. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 6000 eks. 112 lk. Hind 25 kop.

Juhan Kunder. EL DUENDECILLO DEL HOGAR.

Muinasjutt «Ahjaluine» on lugu heasüdamlikust kokast, tigidast perimehest ja ahjalusest perekonnast. Hispaania keelde tõlkinud Hella Aare-

laid. Illustreerinud Regina Lukk. Kirjastus «Perioodika». Trükitud 5000 eks. 16 lk. Hind 20 kop.

H. Chr. Andersen. DÄUMELINCHEN.

Ülemaailmselt tuntud muinasjutt «Põial-Liisi» on taani keelest saksa keelde tõlkinud H. Denhardt, illustreeri-

nud S. Skop, teine trükk. Kirjastus «Perioodika». Trükitud 20 100 eks. 32 lk. Hind 45 kop.

VILJANDI.

Viljandi 700. aastapäevaks väljaantud album linna minevikust ja tänapäevast. Tekst eesti, vene ja inglise keeles. Koostanud ja teksti kirjutanud Reinhold Joost. Fotod: Enn Loit. Kujundanud Rudolf Pangsepp. Trükitud 15 000 eks. 66 lk. Hind 1.40 rbl.

ESMAKURSUSLASE MEE-LESPEA. ENSV Kõrg- ja Keskerihariduse Ministri-umi ja E. Vilde nim. Tallinna Pedagoogilise Instituudi väljaanne. Kunstilisel kujundanud K. Tormis. Trükitud 700 eks. 12 lk. Tasuta.

H. Põlluaas. KESKKONNAKAITSE.

Õppevahendis on käsitletud linnakeskkonna ning eriti hoonesisese mikrokeskkonna hügieeniprobleeme. Töös on kirjeldatud olulisemaid inimest mõjutavaid keskkonnafaktoreid, nende toime lühikaudseid hindamismooduseid ning neist tuleneva ohu vältimise või vähendamise viise. On vaadeldud ka keskkonna-

kaitsega seotavaid sotsiaali-politilisi küsimusi ja võimalikke tehnikaid ja tootmise progressi pidurdavaid, tsivilisatsiooni taandarengu reaalselt ohtu põhjustavaid nähtusi. Tallinna Polütehnilise Instituudi töökaitse kateedri väljaanne. Trükitud 1000 eks. 96 lk. Hind 20 kop.

Arvo Rõõmusoks. EESTI ALUSPÕHJA GEOLOOGIA.

Raamat on vajalikuks abimaterjaliks eeskätt Tartu Riiklikus Ülikoolis geoloogiat õppivatele üliõpilastele. Ka-

ne kujundanud O. Mellow. Illustreeritud fotodega. Kirjastus «Valgus». Trükitud 15 000 eks. 272 lk. Hind 1.60 rbl.

KALENDER 1984. Teatmik.

Peale kalendaariumi ja tähtpäevade kalendri sisaldab teatmik ümmarguselt poolsa-da kirjutist. Nimetame neist mõnda: «Loodusearmastus ja looduse kaitse» (F. Nõmmsalu), «Tõrerahva võitlus Eesti-maa NSV Liiduga ühendamisest 1924. aastal» (H. Saarniit), «Kuidas arenes Nõukogude embleemika?» (V. Glass), «Jaan Anvelt (1884—1937)» — A. Liebman, «Robert Burns (1759—1796)» — R. Parve, «200 aastat püsivate loomiste Tallinnas» (L. Kirepel), «Kaks juubilarlinna» (K. Laig-

na), «Meie Mats» (E. Pillikse), «Ruhnu ja ruhnlased» (O. Volmer), «Eesti keelesaared» (J. Sang), «Athena jüngerid» (V. Lään), «Inimene päikesepüüniseid seadmas» (E. Eha-tamm), «Kassettmagnetofoni» (Ed. Sarapuu), «Autod lähtulevikus» jt. Peale selle loodusterepte, hüva nõu, lugusid asjade ajaloost, pisut nalja ja peamurdmist jne. Koostanud G. Olevsoo, kunstiliselt kujundanud A. Tali, illustreerinud H. Valk. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 200 000 eks. Hind 50 kop.

«EESTI KOMMUNIST» nr. 9.

Veergudel «NLKP Keskkomitees» on toodud «Aruanne NLKP Saraatovi Oblastiko-mitee tööst. Edasi on avaldatud seltsimees M. V. Zimjani-ni ettekanne «Revolutsiooni-liste aktsioonide partei». VSDTP teise kongressi 80. aastapäevale pühendatud pi-dulikult koosolekul 29. juunil k. a. juhtkiri seoses praegu meie vabariigis käimasolevate aruande- ja valimis koosoleku-ega ja EKP Keskkomitee bü-roo liikmekandidaadi, partei Tallinna linnakomitee esime-se sekretäri kõnelus kaadri-töö küsimustes «Partei plaa-nide elluviimise mõju hoo». Tarbekaupade väljalaske suu-rendamise, sortimendi laien-damise ja kvaliteedi tõstmise küsimustel peatub EKP Keskkomitee kergetööstus- ja rah-

vatarbekaupade osakonna ju-hataja, maj.-kand. Jaak All-mere. Eesti NSV kõrg- ja keskerihariduse minister Il-mar Nuut on andnud kirjutise «Spetsialistide ettevalmis-tamine: probleem ja üles-ande», ajal.-dr. Jüri Ant-artikli «Bolshevismi teke kodanliku ühiskonnateaduse kõ-verpeeglis, reservlampol-kovnik, endine 779. suurtüki-väepolgu poliitõtaja Hans Mannermaa meenutusi partei-poliitilisest kasvatusloost Pu-naarmee eesti väeosades («Poliitilisest teadmiste veendumusest») jne. Rubrii-dis «Toitlusprogramm ellul» kirjutab maj.-kand. Evald Hääl teemal «Agrotööstus-kompleksi majandusmehha-nismi täiustamisest». 60 lk. Hind 25 kop.

КОММУНИСТИЧЕСКАЯ ПАРТИЯ ЭСТОНИИ В ЦЕНТРАХ 1920—1980. Сборник статистических данных.

EKP Keskkomitee Partel Ajaloo Instituudi — NLKP KK Marksismi-Leninismi Instituudi Filiaali toimetis. Kirjastus «Eesti Raamat». Kaane kujundanud A. Ilo. Trükitud 1500 eks. 312 lk. Hind 1.40 rbl.

Heino Arumäe. AT THE CROSSROADS. The Foreign Policy of the Republic of Estonia in 1933—1939.

Raamat annab ülevaate ühelt poolt fašistliku Saksa-maa plaanidest ja taktikast Baltimaade suhtes ning teiselt poolt Nõukogude Liidu võit-lusest Baltimaade rahvaste julgeoleku eest. Vaatluse all on aastad 1933—1939. Inglise keelde tõlkinud Gustav Liiv, kaane kujundanud Silvi Vi-kerpuu. Kirjastus «Perioodi-ka». Trükitud 600 eks. 136 lk. Hind 30 kop.

KOOLITÖÖ AKTUAALSEID PROBLEEME.

Kogumiku esitatakse enam kui pool sada lühikokkuvõtet Tallinna Pedagoogilise Insti-tuudi koolijuhite täiendus-teaduskonna kuulajate kolme viimase aasta lõputöödest. Neis peegelduvad mitmesugu-sed koolikorralduse, peda-googika ja pedagoogilise psühholoogia ning juhtimis-teooria aktuaalsed proble-mid. Õppematerjal täiendus-teaduskonna kuulajatele. Koostanud T. Kuurme ja M.-I. Pedajas. Kaas: E. Isop. Eesti NSV Kõrg- ja Keskeri-hariduse Ministriumi ning E. Vilde nim. Tallinna Peda-googilise Instituudi väljaan-ne. Tiraaž 500. 140 lk. Hind 30 kop.

ЭСТОНИЙСКИЕ КНИГОЛЮБЫ.

Eesti NSV Raamatühingu väljaandes tutvustatakse ühingu tööd ja ettevõtetisi. Koostanud E. Pillau. Fotod: A. Aaman, E. Veliste, A. Kapstas, H. Lepik, E. Märskä, U. Oksbusch, K. Tisler, G. Tsvetkov. Trükitud 2000 eks. 24 lk. Tasuta.

E. Jürimäe. KOMPLEKS- MUUTUJA FUNKTSIONIDE

TEORIA LOHIKURSUS. Õpik matemaatika, rakendusma-taatika, füüsika ja elektro-automaatika erialade üliõpi-lastele. Kaane kujundanud K. Tormis. Kirjastus «Valgus». Trükitud 2000 eks. 232 lk. Hind 75 kop.

Helmi Leberecht. RÄÄGIME EESTI KEELT. МЫ ГОВОРИМ ПО-ЭСТОНИЙСКИ. I osa.

Keeltekursustel kasutata-va õppeabinõu materjal on jaotatud 32 õppetunniks, mis vastab keeltkursuse ühe se-mestri tundide arvule. Õpik sobib ka iseõppijale, samuti saab seda kasutada abima-terjalina vene õppekeelega üldhariduskoolides. Varusta-tud eesti—vene sõnastikuga. Kaane kujundanud H. Puzan-ov, illustreerinud J. Sonn. Kirjastus «Valgus». Trükitud 40 000 eks. 296 lk. Hind 85 kop.

NSV LIIDU AJALOO HISTO-RIOGRAAFIA PROGRAMM.

Vene keelest tõlkinud T. Rosen-berg. Tartu Riikliku Ülikooli väljaanne. Trükitud 250 eks. 44 lk. Hind 5 kop.

«RAAMATUKOGU». August 1983. Metoodikat ja infor-matsiooni.

Aastatel 1923—1940 tegut-senud Eesti Raamatukogu-hoidjate Ühingu kirjutab Ly Läll, Alatskivi ja Vara raamatukogude ajaloost Aime Liil, riikliku bibliograa-fia kujunemisest Eestis Leida Püss, Smirdini raamatuko-gust Larissa Petina jne. Os-kuskeelelõinfot annab Helgi Vihma. Koostanud Kalju Oja. Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riikliku Raamatukogu väljaanne. 40 lk. Hind 15 kop.

«EESTI LOODUS» nr. 9.

Numbris kõdavad pilku Ivar Etvergi kirjutis metsa-de majandamise ökoloogiast ja ökonoomikast. Ene Rasta kõnelus kõdest, Tõnis Loidi «Bioloogia uusima revolutsiooni olemus ja spetsiifika la» jm. Viljandi 700. aasta juubelit märgivad Vello Lõu-gase «Inimene ja loodus Vil-jandi tekkloos», Kaur Altoa «Viljandi varasem ehituslu-gu» ja Helmut Hallermaa «Vil-jandi maastikuline ja ajaloo-lis-kultuurilooline õpperada» 78 lk. Hind 50 kop.

DOKUMENTAAL- JA POPU-LAARTEADUSLIKE MEDITSII-NIFILIMIDE TEMAATILINE ANNOTEERITUD NIMESTIK.

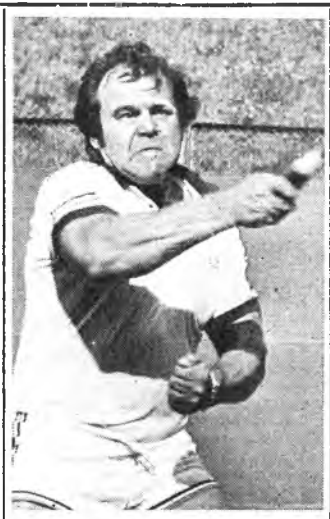
Seisuga 1. aprill 1983. a. Koostanud I. Lilleorg, kaas: J. Pärn. Tekst eesti ja vene keeles. Eesti NSV Riikliku Kinokomitee Filmilaenu-tuse ja Reklaami Valitsuse välja-anne. Trükitud 2000 eks. 40 lk. Tasuta.

KAKS KANGET

«Poolteist päeva veetsime Aleksejevi suvilas Dont ääres ja seal tõstisime lausa jões... Vahelduseks mängisime piljardit, mina kiiga, Vasja... toolijalaga. Ta võis sellist nalja endale lubada, omades üllaskekaallase kohta haruldaset

JAAN TALTS

peent tunnetust. (Iseendast sama uskumatu lugu, kui korvpallivirtuoos Aleksei Tammiste pakkumine, et harjutagu ma kaks aastat tennisemängu, siis tema võttat mind vastu lumelabidaga...)

Jaan Taltsi ja Paavo Kivise raamatust «Tahtmine», lk. 136.

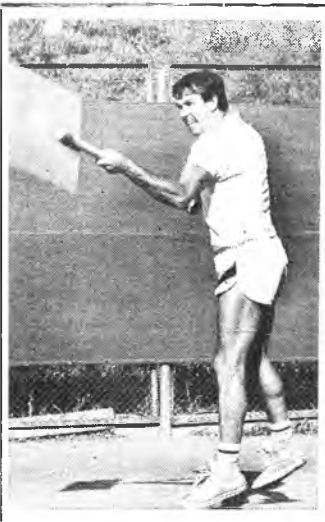
Ja seegi «uskumatu lugu» sai teoks. 31. augustil kohtusid kaks meie spordi lähimeneviku suurkuju «Kalevi» Herne tänava tennisstaadionil keskväljakul väljakutsematšis: Jaan Talts ja Tartu Spordiriistade Vabrikute puureket — Aleksei Tammiste ja «Norma» meistrimeeste pika puuvarrega «metallreket», valmistatud täielikus vastavuses tavalise lumelabida GOST-ile.

ÕIEND. Kuni ülemöödunud aastani, tähendab ka sel ajal, kui Tammiste esitas oma väljakutse Taltsile, oli tennisreketi materjal, kuju ja suurus absoluutselt reglementeerimata. Juuriidiliselt oleks võinud lumelabidaga mängida kas või Wimbledonil turniiril!

Andreseid ja Pearusid ei ole Maarjamaal iial puudu!

Aastat poolteist tagasi oli toimunud ka peaproov. Siis oli Tammiste mänginud naturaalse, vineerist lumelabidaga, matš kulgenud ülimalt tasavägiselt, kuid olnud n.ö. mitteametlik.

Eelreklaami ka seekord polnud. Ometi olid kõik ümbrus-

ALEKSEI TAMMISTE
L. PEEGLI fotod

konna parkimisplatsid kella neljaks päeval puupüsti autosid ja isegi autobusse täis, tribüünidel ja mäeveerul aga inimest 400—500. Suusõnalise reklaami eest oli hoolitsenud Kaval-Ants ise. Kumb ta neist oli, küllap taipate!

Tammiste tundis tennisemääruisi ilmselt põhjalikumalt kui Talts. Ta teadis, et tennisematšile võib hilineda kuni 10 minutit. Selle aja möödudes peab aga vastane ka siis, kui teist kohale pole ilmunud, korra võistlusvormis üle väljaku jalutama (walk over), et loobumisvõitu saada.

Kell 16.10 tuli Tammiste väljakule, kaks «reketit» suurtes kenades paberkottides riimaga õlal. Igaks juhuks, nagu hiljem selgus, oli teises kotis eelmisel korral kasutatud naturaalse, vineerist lumelabidas, sest vastane võis ju viimasel hetkel löögiriista metallvarianti nähes ka protestima hakata ja siis olnuks võimalus selle GOST-ile vastavust kohe kontrollida!

Talts hilines. Massaaž kilehallis ja salasoojendus heki-ga varjatud kuuendal väljakul oma määndžeri Hindrek Sepaga võttis aega. Tammiste

oli ettearvatult suuremeelne ja lõpuks ilmusid kaks kanget kannatlikult oodanud publiku juubelduste saatel väljakule. Mängus parem kolmest setist alustas pallimist Talts.

Algul oli publik tribüünidel naljast-naerust lausa kõveras, naljavedruks Tammiste metallreketi tõesti teatraalsed gongilöögid. Õige pea sai aga selgeks, et asi on lihtsast laadanaljast kaugel. Väljakul rullus kahe suure spordimehe kompromissitu heitlus.

Tammiste oli, isegi vana tennisemängija mõõdupuuga hinnates, oma «metallreketiga» fantastiliselt osav. Talts, tõsine mees, nii rohkearvulisest publikust ja etenduse esialgsest show-maigulisusest kindlasti ebameeldivalt puudutatud, närvitses. Siis aga jätkas ta üllatavalt sitkelt (sel aastal vaid kümme korda harjutanu-mänginu) ja kõikeväljapanevalt, kuid ei suutnud ikkagi leida õiget mänguplaani Tammiste pidevate võrgurünnakute vastu.

Tammiste võitis 6:3, 6:4. Revanšmatš, lepitati kokku, on aasta pärast.

GUIDO TAFT

VÄLJAPÄÄS

Kinokunsti kriisist jagusaamiseks on alati kaks väljapääsu: nimelt nõuavad eeskirjad rangelt kaht evakuaatsiooni-pääsu kinosaalist.

OLAVI VAHER

HEERINGANA ATLANDIL

TIIT KÄNDLER

KIRJANDUSLIK-FANTASTILINE REISIÜTUSTUS

(Vt. «Sirp ja Vasar» nr-d 35, 36)

Heeringas heeringate keskel

Meil siin parves öeldakse, et kes koos heeringatega elab, peab koos heeringatega ka vaikima. Nõnda ei tohikski ma öieti oma siinsetest juhtumistest rääkida. Pean aga end erandlikuks heeringaks, sest mul pole kavatsust lasta end koos heeringatega ära süüa. (Siin sellest muidugi vaikin.) Kuigi oleks äärmiselt huvitav sattuda mõne eesti kirjaniku kööki, ei meeldiks mulle siiski leida end tema, ta naiste, laste ja kostiliste köhtudesse laiali jagatuna. Soovin küll siiralt meie kirjandusele õitsengut, aga kas selle saavutamiseks tuleb lasta end ära süüa?

Niisiis, olen jõudnud parve. Minu reis siia kulges täielikus üksinduses ja väga keerulisi kanaleid pidi. Nõnda olen praegu veel oma kirjeldustes ehk liiga pelglik. Mul vedas — leidsin kohe õige parve, milles elavad heeringad kõik minu suurused on. Kõik nad olid nagu minagi saanud toidumispüüdnud, ainult et nemad Islandi minna Eesti NSV põhjarannikult. Nüüd on nad sama ilusad kui minagi: küll-jed ja kõht hõbedased, selg siniroheline.

Alles siin, heeringaparves, ringi ujudes tajun Eestimaa kirjanduse tõelist tähendust ja mõtmeid. Mõistan mitte ainult seda, mida tähendab meie kirjandusele tegelikult meri, vaid ka seda, mida meie kir-

jandus merele tähendab. Mõistan suurepäraselt ja saan kõigest aru, uskuge mind — taipan nii hästi, et oleks puha labane seda veel teile, head lugejad, ümber seletada.

Kas pole siis uhkelt piisav lihtsalt ja kaasaegselt deklareerida: nüüd alles mõistan imesügavalt, et... (näit.: kuidas esimene vasikas läks aia taha, miks tibusid loeti vanal ajal sügisel jne. jms.) — küll lugeja juba tajub kirjamehe tarkust (kas pole see kirjatöö ülim õnn?).

Heeringate kultuur tunnetab küllaltki teravalt ja avalikult oma osa kogu Euroopa kultuuris. Seda demonstreerib juba kas või nende paiksus. Nagu eurooplased, ei nõustu heeringadki Tädikese Euroopa kaldaid uhtuvalt Atlandilt lahkuma näiteks Vaikese ookeanile või Suurde Järvestusse. Harva, kuid vajalikel ajaloo-hetkedel muudavad heeringad oma arvukust Põhjamerel, peituvad hoolikamalt, toimetavad altruistlikke enesetappe, viskudes morskade lõugade vahele. Juba 702. aastal iseloomustati inglise klostrikroonikais heeringaid kui heaolu allikaid. Neist heatahtlikest planktonitoidulistest ammutasid oma jõu viikingid, nende baasil tekkis ja õitses kaubandus Hansa Liidus, mille mereline võimsus püsis ühtekokku kolmsada ja viiskümmend aastat, alustades oma peatumatut allakäiku XV sajandi teisest poolest, mil Põhjameri heeringaparved otsustavalt oma arvukust vähendas (vrdl. teos «Kalade elu»). Heeringate teadvuses eksis-

teerib vaid nende rahvaste kirjandus, kelle keeles on olemas sõna, mis tähendab heeringat. Kummalisel moel on eesti keeles selleks sõnaks just täpselt «heeringas» (juhust? saatuse irve? arheoloogia vingerpuss?); nõnda pole imestada, et meie kirjandus heeringaparvedes hästi läheb («Parvelik kirjanikus», ütlevad nemad, nii nagu meie ütles sel puhul: «Rahvalik...»).

Meie kirjanikud hindavad atlandi heeringat marineeritult või hollandi moodi soolaltat hapukoore ja sibulaga. Aga mida hindavad heeringad meie kirjanduses? Eelkõige hindavad nad vesisust, seejärel õhumullikesi. Samas tekitab uskumatut meelepaha igasugune soolamine, pipardamine, eriti aga marineerimine; ega õlitamine alati soosingu esile mana.

Kirjutun oma ebaharilikku päevikut iseenese soomustele, kui päevane vilgas parveteguvus on vaibunud. Sest olen ju niisama töökas kui teised heeringad; elu mu ümber on aga niivõrd toimekas, elamisväärtus, et usute või ei usu, pole tulnud pähegi mõelda sellest, mis saab must edasi. Et kas peela mu heeringahai või tõmbab merest välja traali. Ja et kas nähakse mu soomustel imepeenikest kirja, kui parimatel püügiaegadel on näiteks Norra kalamehed merest välja tõmmanud 100 000 tonni heeringaid (see on 100 000 000 korda rohkem, kui üks kilo heeringaid!). Ja kui, siis kelle traali ma satun? Kuidas tunda ära oma, kuidas võõras mõrd?

Kodus lauldakse:

Suurim tasu, see on kuld, ja kõik me mured matab muld.

Tahan teada, kas see Atlandil kehtib. (Või maksavad vaid tonnid.) Seni ei tea.

Laevaheeringas

Laeval kehtivad omad seadused. Kapten laevas = jumal taevas. Inimene elab maal, tema taevas on taevas. Heeringas elab vees, tema taevas ja maal.

Aga ega mina ise täpselt teagi, kuidas ma siia laevale, tükikesele heeringa taevast (sest laev on ju tükike maapinda) sattusin. Sest kõik juhatus une pealt — nagu reisijutus. Olin enamasti kogunisti kuulnud, et meie teadus, sellest järelduvalt ka kirjandus hoopis eitab, et kala und näeb (!). Võin vaid kinnitada, et see on unetuses vaevlejate tuim eneselohtus. Heeringa uni — see on midagi kosutavam kui inimuni. See on müsteerium, massimeedium ja tarbijaliku mentaliteedi triumf ühekorraga. Heeringa uni — see on kogu parve valdav kollektiivne nägemus.

Unenägu, mida tol öösel näiteks nägin, oli detailideni sarnane unenäoga, millist kirjeldab Toomas Vint oma anekdoodis («Mõned tüüriingi habemega vanad ja paar inglise uuetüübilist»: «Ta oli äkitselt ühes suures kohas, millele kogemuse puudusel nime anda ei osanud. Vesi oli igast küljest mingi külm sileda seinaga piiratud, kuigi paistis, et ruum jätkub. Läbi seinte tungis äraütlemta palju jõlekollast valgust, mida varjutasid aegajalt mingite olendite lamedad ja ümarad pead. Üks neist lähenes talle üha, jõllitades teda oma silmanahkade alt nälgjase pilguga... Ta nõksatus järsult eemale, lõi end vastu järgmist seinat, siis veel, veel... Maria... Maria... Kuni nõttis kokku kogu oma jõu, oskused ja hoogsas sabalöögi ning paiskus õhku koos veepritsmete kaarega ta nooljas hõbehall keha!»

Ja maandusin otse suurde tünni laeva pardal. Minu parvekaaslased on praeguseks juba kes kus — külmkambris, kambüüsis või lugeja laual. Mina aga hoidun vargi tünni põhja ja ootan huviga, kuhu mind suunatakse.

Vesi mu ümber tünnis muutub üha soojemaks, mina ise üha loiumaks. Ei viitsi enam märkmeid teha ega toidulegi mõelda.

Minu tünni kostab meeskonna rütmilise töö takte. Kes nihub laeva pörandat, kes krigistab vinti, kes vaatleb vaikselt vilistades horisonti — laevas pole keegi kunagi tegevuseta.

Võib-olla istub ühes kajutis praegu konjakipudelil taga mõni kodukandi kirjanikest ja vestleb junga vanemabiga Hemingwayst; ehk on ta aga oma Hemingway-jutu radiogramiga juba «Loomingule» ära saatnud, nagu nüüd Hemingway eeskujul talitab iga tarkmukas kirjanik.

Kõige tõepärasem aga, et nõjatub niisama kergelt reelingule ja vahib merd, poseerides silmapiirile justkui päevalpiltniku objektiiv.

Korruga tööritm katkeb. Vaikus. Siis ilmub taevastõõri habetunud pea, kõrval käsi suure kahvliga. Hemingway? Ülemiste Vanake? Mihkel Mut? Igal kolmel juhul on käes mu heeringakarjääri ots. Kuid ei — pea kaob, kostab lõõtsahelisiid ja rõõmsaid huikeid ja äkki sulpsatab mu tünni kellegi sipleu ja kriiskav keha. Keegi laulab kusagil, arvutavasti laevasõõkias:

Ise sõome, ise loome, ise nõud ka ära toome. Ise keedame ka lobi. Iseendal teeme sobil

NEPTUNI PIDUSTUSED ON ALANUD.

(Järgneb)

Индекс 63786
(«Серп и молот»)

«СРП И ВАЗАР»

TOIMETAJA I RATTUS
TOIMETUSE KOLLEGIUM: E. ANUPOLD
(toimetaja asetäitja), V. HERKEL, J. KANGI-
LASKI, K. KIISK, M. MIKIVER, I. MOSS,
L. REMMELGAS, J. RÄÄTS, A. TAMM, I. TORN,
P. UUSMAN, D. VAARANDI.

Toimetuse: 200 001 Tallinn, Pikk t. 40, postkast 388. Telefonid: toimetaja — 441-416, toime-
taja asetäitja — 601-924, vastutav sekretär — 601-703, publitsistika- ja kultuuritöö osakond
ning kunstiosakond — 601-905, kirjandusosakond — 442-484, muusikaosakond — 443-311,
teatriosakond — 601-246. «Sirp ja Vasar» ilmub kord nädalas. Tellimishind kolmeks kuuks
1 rubla ja 29 kop. Oksiknumbri hind 10 kop. Väljaandja kirjastus «Periodika», Tallinn,
Pärnu mnt. 8.

«Сирп и вазар» («Серп и молот») орган Министерства культуры и творческих
связей Эстонской ССР Издательство «Периодика». Таллин. Пярнуский шоссе. 8.

EKP Keskkomitee Kirjastuse trükkkoda, Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.
Maht 4 trükkipoorinat. Tiraaž 73 700.

MB-C9104

Tell. nr. 3316